

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

GURLULAR DEVLETİ

**Hazırlayan
Maarajuddin H. JAMALUDDİN**

**Danışman
Prof. Dr. Sebahattin SAMUR**

Yüksek Lisans Tezi

**AĞUSTOS 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

GURLULAR DEVLETİ

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Maarajuddin H. JAMALUDDİN**

**Danışman
Prof. Dr. Sebahattin SAMUR**

**AĞUSTOS 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Maarajuddin H.JAMALUDDİN

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: **GURLULAR DEVLETİ**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..... sayfalık kısmına ilişkin, .../...../2019 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % ..... dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. ....../...../2019

Adı Soyadı : Maarajuddin H. JAMALUDDİN
Öğrenci No :
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslam Tarihi
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Öğrenci Adı/İmza
Maarajuddin H. JAMALUDDİN

YÖNERGEYE UYGUNLUK

“Gurlular Devleti” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi ’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Maarajuddin H.JAMALUDDİN

Danışman

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR danışmanlığında Maarajuddin H. JAMALUDDİN tarafından hazırlanan “Gurlular Devleti” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

13./09/2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Üye : Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

Üye : Doç. Dr. İsmail PIRLANTA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun 16/09/2019 tarih ve 38 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Gurlular buldukları coğrafyada oldukça büyük güce ulaşarak gerek kendi dönemlerinde, gerekse sonraki dönemlerde tarihçilerin ilgisini çeken bir devlet olmuştur. Gur halkının yaşadığı coğrafyanın dağlık, sarp ve engebeli olmasından dolayı, Gazneliler ve Selçuklular (Orta Çağ) dönemine kadar, o dönemin coğrafyacı ve tarihçileri net bilgilere ulaşamamış, yalnızca efsanevi rivayetlerden yola çıkarak Gurlular Devleti hakkında farklı görüşlerde bulunmuşlardır.

Çalışmamı hazırlarken Orta Çağ tarihçilerinin (Cüzcânî, Taberî, Yakût Hamavî) ve coğrafyacılarının eserlerini temel aldım. Gurlular Devleti hakkında çok fazla akademik çalışma yapılmamış ve sınırlı sayıda tarihsel kaynağın var olması, mevcut kaynakların çoğunun Türkçe 'ye çevrilmemiş olması ve Gurlular Devleti ile ilgili çok fazla efsanevi ve birbirine tezat bilgilerin yer almasından dolayı doğru bilgiye erişim konusunda zorluklarla karşılaştım. Araştırmam beş bölüm halinde hazırlanmıştır;

Birinci bölümde; Gur halkı ve Gurlular Devleti ile ilgili bilgiler verildi. Gurlular Devleti'nin nasıl ve nerede ortaya çıktığı, Gıyaseddin ve Muizzeddin dönemine kadar devleti yönetenler ve bu sultanların saltanatı sırasında meydana gelen siyasi olaylar ele alınıp incelendi.

İkinci bölümde; Gurlular Devleti'nin genişleyip büyümesi ele alındı. Devletin yükselme döneminde yaşanan gelişmeler ve bu dönemdeki sultanların diğer devletlerle olan siyasi ilişkileri incelendi.

Üçüncü bölümde; Gurlular Devleti'nin gerileme ve çöküş dönemi ele alındı, Bu dönemdeki sultanların devrinde yaşanan gelişmeler anlatıldı.

Dördüncü bölümde; Gurlular Devleti'nin kültür ve medeniyeti, askeri ve idari yapısı incelenerek devletin, İslam kültürüne kazandırdığı bazı eserler belirtildi.

Beşinci bölümde ise; Gurlular Devleti dönemin'e mensup olan bazı âlimler ve şairler.

Yaptığım bu çalışmada amacım, İslam Tarihi araştırmacısı olarak Gurlular Devleti'nin tarihini ve kültürünü, kuruluşundan yıkılışına kadar olan zaman diliminde ortaya koymak ve bizden sonraki araştırmacılara yardımcı olmaktır.

Tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümü öğretim üyelerine ve tez yazım aşamasında destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum, her daim desteklerini esirgemeyen, her zaman anlayışlı, açıklayıcı, yol gösteren; ilham ve örnek aldığım hocam sayın Prof. Dr. Sebahattin SAMUR'a teşekkürlerimi sunarım.

Maarajuddin H.JAMALUDDİN

Ağustos 2019 KAYSERİ

GURLULAR DEVLETİ

Maarajuddin H.JAMALUDDİN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2019

Danışman: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

ÖZET

Gurlular Devleti; Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da 1148-1215 yılları arasında hüküm sürmüş bir yönetimdir.

Bu devleti kuran hanedanın ilk dönem tarihinin efsaneleri içinde kaybolduğu düşünülmeyle birlikte söz konusu efsaneler; Taberî, Firdevsî, Cüzcânî ve Beyhaki gibi tarihçilerin vermiş oldukları bilgilerin gerçek olduğunu kanıtlar niteliktedir. Herat'ın doğu ve güneydoğusunda bulunan Orta Afganistan'ın dağlık bölgesi ile Gürcistan (Garcistan)'ın güneyi, Cüzcân, Ferahrûd, Herîrûd ve Murgap Nehirleri'nin arasında kalan topraklar Gur coğrafyasını oluşturmuştur.

XI. yy'a kadar putperest bir halka ait olan Gur Bölgesi; önce Gazneliler'in sonra da Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Bilinen ilk lider İzzettin Hüseyin, Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'e yıllarca vergi ödemiştir. Selçuklu Devleti'nin çökmesi üzerine Gurlular, Hazar Denizi'nden Kuzey Hindistan'a kadar uzanan bölgeyi elde tutmayı başarmışlardır.

Gıyâseddin Muhammed (1162-1202) ve Muîzzeddin (Şihâbeddin) Muhammed (1202-1205) adındaki iki kardeş, Gur Hanedanı'nın mimarları olarak bilinmektedir. Bu iki kardeşin, Gurlular Devleti'ne önemli katkıları olmuştur. Elde edilen askeri başarılar ile Gurlular, bu topraklar üzerinde siyasi hâkimiyetlerini kurarak zamanla nüfuz sahalarını genişletmişler ve XII. yy'da büyük güce sahip olmuşlardır.

Devletin başlıca geçim kaynaklarını; halktan alınan vergiler(zekât, öşür vs), savaş ganimetleri, tâbi olan devletlerin gönderdiği vergiler, çeşitli hükümdar ve eyalet valileri tarafından gönderilen hediyeler oluşturmaktadır.

Gurlular, idarî sistemde Gazneliler ve Selçukluları örnek alarak hanedan içerisinden gelen sultana mutlak hâkimiyet yetkisi verip idarenin başına getirmişlerdir. Tahta geçişi

düzenleyen bir kural bulunmamakla beraber, büyük evladın tahta geçmesi ile ilgili yaygın bir görüş hâkim olmuştur.

İslamiyet'in benimsenmesi ile başlayan ve Gazne'nin fethi ile zirveye tırmanan Gurlular'ın hâkim oldukları bölgeleri Müslümanlaştırma çabaları olumlu sonuç vermiş, fethettikleri yerlere cami ve medrese gibi yapılar yaptırarak halkın İslamiyet'i tanınması ve müslümanlığı benimsemesini sağlamışlardır.

XIII. yy, da Harezmsahlarnın baskısına karşı koyamayan Gurlular dağılmış ve topraklarının büyük bölümü Harezmsahlara bağlanmıştır. Bu dönemde, Tâceddîn Yıldız adındaki Türk kumandan belli bir süre Gur halkına hükümdarlık yapmıştır. Yine bu yüzyılda gerçekleşen Moğol istilasıyla Harezmsahlara ve Gurlular Devleti'ne son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gurlular Devleti, Gur halkı, Tâceddîn Yıldız, Gıyâseddin Muhammed, Muîzzeddin (Şihâbeddin) Muhammed,

THE GHURID DYNASTY

Maarajuddin H.JAMALUDDİN

Erciyes University, Institute of Social Sciences

M. Sc. Thesis, May 2019

Supervisor: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

ABSTRACT

The Ghurid state is an Islamic dynasty that ruled between 1148-1215 in Afghanistan horosan and North India.

While it is thought that the first period of the Gurian dynasty disappeared into legends, It has been proven that there is a real life by referring to the information given by historians such as Tabari, Şehnâme-i Firdevsî, Cüzcanî and Mihron. The territory between the mountainous region of Central Afghanistan in the east and southeast of Herat and the south of Georgia (Garcia), Cuzcân, Ferahrûd, Herîrûd and Murgap Rivers constituted the geography of Gur.

Gur region belonging to a pagan Until XI.century up to the , with the weakening of the Gaznelians and the Seljuk State. The first known leader, Izzettin Hussein, has paid tribute to the Great Seljuk Sultan Sencer for years. Upon the collapse of the Seljuk Empire, the Gurus succeeded in holding the region extending from the Caspian Sea to North India. XI. up to the , with the weakening of the Gaznelians and the Seljuk State. The first known leader, Izzettin Hussein, has paid tribute to the Great Seljuk Sultan Sencer for years. Upon the collapse of the Seljuk Empire, the Gurus succeeded in holding the region extending from the Caspian Sea to North India.

Two brothers, Gyâseddin Muhammed (1162-1202) and Muîzzeddin (Şihâbeddin) Muhammad (1202-1205), are known as the architects of the Gur dynasty. These two brothers were important contributors to the Gur State. With the military successes achieved, Ghurids expanded political spheres of influence over time by expanding political dominance over these lands, It had a great power in the XII.centuryThe main livelihoods of the state; war vests, commercial taxes received from the merchants, taxation of the surrendered states, gifts issued by various rulers and provincial governors.

Ghurids gave examples of Gaznelians and Seljuks in the administrative system and gave the sultana which came from within the dynasty the authority of absolute dominance and brought it at the beginning of his administration. Notwithstanding the absence of a rule governing the passage of the wood, a common view of the older's passing over the throne was prevalent.

With the adoption of Islam and the conquest of Gazne and the summit of Muslims, the struggle for Muslimization of the regions that they prevailed gave a positive result. Ghurids tried to adopt Islam and the adoption of Islam by making constructions such as mosques and madrasas.

In the XIII. century, Ghurids who could not resist the attack of the Harezmshahs were scattered and most of their lands were connected to Harezmshahs. During this period, a Turkish commander named Tâceddîn Yıldız was a ruler of the Gur people for a certain period of time. Again with the Mongol invasion that took place in this century, the Mongols, Harezmshahs and Ghurids terminated the state.

Keywords: Ghurid Dynasty, Ghurids, Tâceddîn Yıldız, Gıyâseddin Muhammed, Muîzzeddin (Şihâbeddin) Muhammed

İÇİNDEKİLER

GURLULAR DEVLETİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
Keywords:	x
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ	1
1. Konusu.....	1
2. Amacı	1
3. Önemi.....	1
4. Yöntemi.....	2
5. Kaynakları	2

BİRİNCİ BÖLÜM

GUR HALKININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GURLULAR DEVLETİ'NİN KURULUŞU

1.1. Gur Bölgesinin Coğrafi Konumu	10
1.2. Gur Halkının Kökeni ve Gurlular Hakkındaki Efsanevi Rivayetler	12
1.3. Efsanevi Rivayetlere Göre Gurlular'ın Siyasi Tarihi.....	20
1.3.1. Muhammed b. Sûrî Dönemi (996-1014)	25
1.3.2. Ebû Ali b. Muhammed b. Sûrî Dönemi (1014-1028).....	25
1.3.3. Abbas b. Şiş b. Muhammed Dönemi (1029-1057)	26
1.3.4. Emir Muhammed b. Abbas Dönemi (1057-1077).....	27
1.3.5. Kutbeddin Hasan b. Muhammed b. Abbas Dönemi (1077-1116).....	27

1.3.6. Melik İzzeddin Hüseyin b.Hasan Dönemi (1116-1135).....	27
1.4. Gurlular'ın Bağımsızlık Mücadeleleri	29
1.4.1. Kutbeddin Muhammed'in Behramşah Tarafından Öldürülmesi	29
1.4.2. Emir Seyfeddin Sûrî Dönemi (1135-1149).....	30
1.4.3. Bahâeddin Sâm Dönemi (1135-1149).....	32
1.4.4. Sultan Alâeddin Hüseyin Cîhânsûz Dönemi (1149-1156)	33
1.4.5. Alâeddin Cîhânsûzün Sultan Sencer'le İlişkisi	35
1.4.6. Alâeddin Cîhânsûzün Affedilmesi ve İkinci Dönem Hâkimiyeti	37
1.4.7. Sultan Seyfeddin Muhammed b. Alâeddin Hüseyin Cîhânsûz Dönemi (1156-1162).....	38
1.4.8. Sultan Sencer'in Ölümünden Sonra Horasan Bölgesi'nin Siyasi Durumu	39

İKİNCİ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN GENİŞLEYİP BÜYÜMESİ

2.1. Gıyaseddin Ebü'l-Feth Muhammed b. Bahaeddin Sam'ın Hâkimiyet Dönemi (1162-1202).....	42
2.1.1. Gıyaseddin Ebü'l-Feth Muhammed'in Harezmşahlar İle İlişkisi	45
2.2. Gıyaseddin Ebu'l-Feth Muhammed'in Selçuklularla İlişkisi	47
2.3. Muizzeddin Muhammed b.Bahaeddin Sam'ın (Lakabı Şihabeddin Muhammed) Hâkimiyet Dönemi (1202-1205)	48
2.3.1. Sultan Şihabeddin Muhammed'in Savaşı Sultan Alâeddin Muhammed Harezmşah İle	49
2.3.2. Şihabeddin Muhammed'in Hind Seferleri	51
2.3.3. Sultan Şihabeddin Muhammed'in Ölümü	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN ZAYIFLAMA VE ÇÖKÜŞ DÖNEMİ

3.1. Sultan Şihabeddin Muhammedin Ölümünden sonra Gurlular'ın Siyasi ve Askeri Durumu.....	58
3.2. Sultan Gıyaseddin Mahmud Dönemi (1205-1210).....	59

3.3. Gıyaseddin Mahmud'un Oğlu Bahaeddin Sam Dönemi (1210).....	62
3.4. Alâeddin Atsız b. Sultan Alâeddin Cihansuz Dönemi (1210-1214).....	62
3.5. Taceddin Yıldız'ın Dönemi (1214-1215)	63
3.6. Gurlular Devleti'nin Çöküşü.....	64
3.7. Hind Bölgesinde Gurlular'ın Devamı Olarak Hâkimiyet Süren Sultanlar ..	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN KÜLTÜR VE MEDENİYETİ VE İSLAM KÜLTÜRÜNE KATKISI

4.1. Gurlular Devleti'nde İdarî ve Askerî Yapı.....	67
4.1.1. Gurlular Devleti'nin İdarî Teşkilatı	67
4.1.2. Gurlular Devleti'nin Askerî Teşkilatı.....	69
4.2. Gurlular Devleti'nde Ekonomik Yapı.....	70
4.3. Gurlular'ın İslam Dinini Kabul Etmesi	71
4.3.1. Gurlular'ın Kültürü, Mezhepleri ve Siyasi Görüşleri	72
4.4. Gurlular'ın İslam Kültürüne Katkısı	74
4.4.1. Gurlular Devleti Zamanında Yapılan İslami Eserler	75
4.4.1.1. Minar Cam (Cam Minaresi).....	75
4.4.1.2. Herat Camisi	77
4.4.1.3. Kuvvetü'l-İslam Camisi ve Kutb Minare	78

BEŞİNCİ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ DÖNEMİN'DE YAŞAYAN BAZI ÂLİMLER VE ŞAİRLER

5.1. İmam Fâhreddin er-Râzî.....	81
5.2. Nîzâmî Arûzî Semerkândî	82
5.3. Minhâceddin-Sîrâc, Cûzcânî	82
5.4. Fahreddin Mübarekşah.....	83
5.5. Muhammed Avfî.....	85
5.6. Mir Hüseyini Sâdât Gûrî.....	86
5.7. Mevlana Sîrâceddîn	87

5.8. Gurlular Devleti'nin Şair Olan Sultanları ve Şehzadeleri	88
5.8.1. Sultan Âlâeddin Cihânsûz.....	88
5.8.2. Melik Tâceddin Temrânî	90
5.8.3. Melik Nâsîreddin Gûrî.....	90
SONUÇ.....	91
BİBLİYOGRAFYA	93
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
bk	: Bak
ibn.	: İbni
yy.	: Yayın Yılı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviri
hş.	: Hicri Şemsi
hk.	: Hicri kameri
ing	: İngilizce
m.	: Milad
s.	: Sayfa
s.ü.	: Selçuk Üniversitesi.
b.	: Baskı
m.	: Metre
ünv.	: Üniversite
yy.	: yüzyıl
dtcf.	: Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi.
H.z.	: Hazret

GİRİŞ

1. Konusu

Gur şehrinde kurulmuş 1148-1215 yılları arasında Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da neredeyse bir asır hâkimiyet sürmesine rağmen üzerinde çok çalışılmamış olan Gurlular Devleti'nin tarihçesi, siyasi olayları, İslamiyet'e olan katkıları, kültür ve medeniyetleri tezimizin konusunu meydana getirmektedir.

2. Amacı

Gur coğrafyasında kurulan Horasan ve Hint bölgelerine yayılan bir devlet olan Gurlular Devleti'nin, kuruluşundan yıkılışına kadar ki döneminin askeri ve siyasi tarihini, kültür ve medeniyetini, soyunu, döneminde var olan diğer devletlerle(Gazneliler, Selçuklular, Karahanlılar ve Hitaylılar... vs) olan ilişkilerini ve siyasi mücadelelerini, devletin başına geçen sultanları ve siyasi hayatlarını, bu devletin İslam kültürüne katkısı ve bu uğurda verdiği mücadeleleri günümüze ulaşan yeni ve eski kaynakları bir bütün halinde inceleyerek açıkta bilgi vermeyi amaçlıyoruz.

3. Önemi

Günümüzde Gurlular Devleti'nin askerî ve siyasî ilişkileri, Gurlular'ın kökeni ve Gurlular'ın İslam Kültürü'ne olan katkıları gibi konuları bir arada inceleyen çok az sayıda çalışmaya rastlanılmaktadır. Hakkında fazla akademik çalışma yapılmamış olan Gurlular Devleti ile ilgili yaptığımız bu çalışmayla, bu konudaki eksikliği bir nebze olsa gidermek istenekteyiz. Bu bağlamda ilgili dönemlerdeki Gurlular'ın siyasi gelişmelerini elimizden geldiğince gözler önüne sermeye çalışacağız. İslamiyet'i kabul etmesi ile kültür dünyasına çok sayıda eser kazandıran Gurlular Devleti'ne ait bilgiler veren eserlerden bazılarını tanıtarak bu alana da değinmiş olacağız. Ayrıca Gurlular'ın

nasıl ortaya çıktığı, hangi bölgelerde hâkimiyet kurdukları ve İslam kültürüne nasıl katkı sağladıklarını öğrenebilmek için böyle bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlar bağlamında Gur tarihinin incelenmesinin önemini şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

1- Gurlular'ın, XI. asrın başından XIII. asrın ortalarına kadar siyasî ve askerî konularda Horasan, Maveraünnehir, Kuzeybatı Hint Bölgeleri'nde büyük etkileri olmuştur.

2- O dönemde Abbasî Halifesi ve Harezmsaşlar, İslam dünyasının liderleri olarak, İslam cihadında Hint bölgesine fazla önem vermemişlerdir. Bu süreçte Gur Bölge Emirliği'nden büyük bir devlet olma yolunda ilerleyen Gurlular, Hint bölgelerinde gayrimüslimlere karşı cihada başlayan Gazneliler'den sonra, hakimiyeti ele almıştır ve Hint bölgelerine kadar hüküm sürmüşlerdir. Horasan ve Hint bölgelerinde Gaznelilerin devamı olarak hüküm sürmüştür. Hint bölgesinde Sultan Gıyaseddin Ebu'l-Feth (1162-1202) ve Sultan Muizzeddin Muhammed namı diğer Şihabeddin Muhammed (1202-1205) , bu iki Sultan'ın dönemlerinde Gurluların hâkimiyeti Delhiye kadar ulaşmıştır. İslam toplumuna yeni alanlar katmış, yeni feth edilen bölgelerin halkına İslamı anlatmış ve müslümanlaştırmıştır. İslam Medeniyeti'ne büyük hizmetler vermiştir.

4. Yöntemi

Bu tez çalışması teorik temelleri itibariyle bir literatür çalışması olacaktır. Bu doğrultuda kütüphane araştırması, internet ve literatür taraması yapılmıştır. Dönemi anlatan İslam Tarihi kaynaklarından, Tabakât-ı Nâsırî, Tarih-i Beyhaki, Mücemü'l-Büldan, Takvimü'l-Büldan, Rihletü İbn Battuta, Hududü'l-Alem...gibi eserlerden Fars ve Arap tarihçilerinin o döneme dair yazdıkları eserlerden ve muasır tarihçilerin yayınların'dan faydalanılmıştır.(Mehmet Altay,Köymen'in Kitabı, Büyük Selçuklu devletinden Türkiye Selçuklu Devletine, Afganistan Der Mesr-i Tarih, Tarih Nijadha ve Akvamha Der Afganistan...vs.)

5. Kaynakları

a) Gurlular Hakkında Bilgi Veren Ana Kaynaklar:

Tabakât-ı Nâsırî; Farsça tarih kitaplarının en meşhur ve en önemlilerinden biri olarak değerlendirilen *Tabakât-ı Nâsırî*, 1260 yılının Eylül ayında Minhâce'ddin Sirâc,

Cûzcânî (1193-1266) tarafından Delhi’de kaleme alınmıştır. Cûzcânî, eseri oluştururken bir kısmı zamanımıza intikal etmeyen birçok kaynaktan faydalanmış ve bu eseri Sultan Nâsireddin Mahmud’a sunarak büyük bir üne kavuşmuştur. Hz. Adem’den başlayarak kendi zamanına kadar gelen olayları ihtiva eden eser, üslubun güzelliği ve içeriğinin genişliği sebebi ile XIII. asırda yazılan Farsça tarih eserleri arasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle, Gurlular ve Delhi sultanları hakkında değerli bir kaynak olduğu gibi, Cengiz’in Batı seferleri ve Moğol istilasına dair tanıklıkları ihtiva etmesi bakımından ilk mühim kaynaklardandır. Özellikle yaşadığı dönemde Hindistan ve Afganistan’da meydana gelen siyasi olaylar açısından Tabakât-ı Nâsırî birinci elden kaynaktır. Babasının Gurlu hükümdarları Muizzeddin Muhammed b. Sâm ve Bahâeddin Sâm zamanında önemli devlet hizmetlerinde bulunması sebebiyle Cüzcanî’nin aile fertleri de büyük itibar görmüşlerdir. Cûzcânî çocukluğunu Sultan Gıyâseddin Muhammed b. Sâm’ın kızı Mâh-ı Mülk Hatun’un yanında sarayda geçirmiş ve onun tarafından yetiştirilmiştir. O, saraya yakın olması sebebi ile olayların bir bölümünü bizzat kendi gözlemlerine, bir bölümünü ise görgü tanıklarının ifadelerine dayanarak yazmıştır. Başka hiçbir kaynaktan rastlanmayan orijinal bilgilerin bulunduğu Tabakât-ı Nâsırî yirmi üç bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmada, eserin 12. ve 13. Bölümlerinde yer alan Selçuklular ve Sultan Sencer’den sonra hüküm süren Atabeylikler ile ilgili bilgilerden faydalanılmıştır. Cûzcânî’nin Gurlular döneminde yaşaması ve yaşadıklarını kaleme alması Gur tarihini inceleyen bu çalışmamız için olumlu katkılar sağlamıştır. Bu savaşların bazılarında Cûzcânî bizzat bulduysa da bölgenin zorlu koşulları nedeniyle eserinde şunu itiraf etmektedir: “Maalesef Moğol işgalinden ve bölgenin ulaşım açısından elverişsizliğinden dolayı Gur Devleti hakkında yeterince bilgi sahibi olamadık”¹.

Târîh-i Beyhakî; Tam adı Ebü’l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî (996-1077) olan tarihçi, döneminde önemli kültür merkezlerinden biri olan Nişabur’da aldığı eğitimin ardından Gazneli sarayında kâtip olarak çalışmaya başladı. Divan başkanı Ebû Nasr-ı Mişkân’ın yardımcılığına getirildi. Bu sırada yirmi altı-yirmi yedi yaşında bulunuyordu. Her bakımdan takdir ettiği ve kendisini taklide çalıştığı Ebû Nasr-ı Mişkân’ın hizmetinde on dokuz yıl çalıştı. Komşu devletlere yazılan resmî mektupların birçoğu onun kaleminden çıkmıştır. XI. yy boyunca sarayın çeşitli kademelerinde

¹ Minhâce’ddîn Sirâc, Cûzcânî, *Tabakat-ı Nâsırî*.c.1, Kabil 1963,s.1-5.

bulunan Beyhakî birçok önemli gelişmeye tanıklık etmiştir. Dandanakan Savaşı'nda(1040) Gazneli Sultan Mesut'un maiyetindeki devlet adamları arasında yer almıştır. Nitekim kaleme aldığı meşhur eseri “Tarih-i Beyhakî” de Gazneli Devleti'nin tarihine(Gazneliler'in hâkimiyeti altında olan Gurlular'ın, Gazneliler'e karşı mücadelesinden ve etkileşimlerden (idari) bahsedilmiştir.) odaklanmıştır. Bu eserin 30 bölüm'den oluştuğu rivayet edilmektedir, bir cilt tarih kitabı olarak basılmıştır.² Eserinde objektif bir tutum sergileyen Beyhakî, tarihî fıkraları ve şiirleri tarihin kaynağı olarak kullanmış, böylece okuyucuyu sıkmayan, akıcı bir üslup ortaya koymuştur. Beyhaki Gazneli Devleti'nin siyasi adamı olarak Gazneliler ve Gurlular arasında olan siyasi mücadelelere bizzat tanık olup iki devlet arasında çıkan savaşları ve siyasi görüşmeleri ilk kaleme alandır. Bu nedenle bu eser önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmamızda Gazneliler ve Gurlular'ın arasında geçen savaşların ve siyasi gelişmelerin incelenmesinde eserden sıklıkla faydalanılmıştır.

Kitâbü'l-Yemînî; Yazarının asıl adı Ebû Nasr Muhammed b. Abdulcebbâr el-Utbî er-Râzî (961-1036)'dir. Sahâbiden Utbe b. Gazvân adıyla bilinen yazar daha çok Utbî adıyla anılmaktadır. Gazneli Sultan Sebük Tegin ve Sultan Mahmud'un dönemlerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Sultan Mahmud tarafından Garcistan Hükümdarı Ebû Muhammed b. Esed'e elçi olarak gönderilmiş, Garcistan ile ilgili de gözlem yapma fırsatı bulmuştur. *Sîretü'l-Yemînî*, *Târîhu'l-Yemînî*, *Târîhu'l-Utbî* olarak da bilinen “*Kitâbü'l-Yemînî*” adlı eserini 1023 yılında Arapça olarak Gazne'de kaleme almıştır. Eser, Sultan Mahmud'un Hindistan seferlerinden başlayarak; Sâ mânîler'in son dönemleri, Abbâsîler, Saffârîler, Karahanlılar, Gurlular, Garcistan şahları, Afganlar, Ferîgûnîler ve Hârezmşahlar hakkında değerli bilgiler içermektedir. Gazneli hükümdarlarının kahramanlıklarından övgüyle bahsetmesine rağmen eserinde onların döneminin karanlık yönlerini de anlatmış, Gazneliler Devleti'nin batı kısımlarındaki olaylarla daha çok ilgilenmiştir. İzzeddin İbnü'l-Esîr, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, Minhâcü'ddin Sirâc, Cûzcânînin eserlerini oluştururken Utbî'nin “*Kitâbü'l-Yemînî*” adlı eserinden faydalandıkları bilinmektedir³.

² Ebü'l-Fadl Muhammad b. Hüseyin, Beyhaki, *Tarih-i Beyhaki*, Tahran,1976,s.39-55.

³ El-Utbi, *Kitabü'l-Yemini*,İng,Çev,James Reynolds,Harvad College Library,London,1868,s.3-9.

Bu tarihçilerin eserleri, Gurlular'ın Gazneliler ve Harezmsahlarla olan siyasi ve askeri ilişkileri üzerinde çok dururken, sosyal ve iktisadi durum hakkında ya sessiz kalmakta ya da çok az bilgi vermektedir.

Gurlular Hakkında Bilgi Veren Yeni Çalışmalar

Afganistan der Mesiri Tarihi; Mir Gulam Muhammad Gubar (1898-1978) tarafından kaleme alınmıştır. Afganistan'ın başkenti Kabil'de dünyaya gelen Gubar, resmi olarak herhangi bir okuldan mezun olmamasına rağmen babası tarafından tarih, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda özel olarak eğitilmiştir. Gençlik yıllarında yani 20.yy. başlarında İngiltere ile meydana gelen siyasi gelişmelere duyarsız kalmamış ve siyasi faaliyetler kapsamında 1919-1920 yılları arasında "Sitareyi Afgan" adlı gazetenin sorumluluğunu alarak eleştiri ve ıslah konularında makaleler yazmıştır. Milletvekilliği, Berlin Büyük Elçiliği gibi siyasi ve diplomatik görevlerde bulunan Gubar, bu görevlerinde ve siyasi hayatında çeşitli sıkıntılar çekmiştir. 2 cilt olarak kaleme aldığı "Afganistan der Mesiri Tarihi" kitabında, Afganistan'ın genel tarihini yazmaktadır. Kitabın birinci cildinde 160-176 sayfalarında Gurlular tarihi hakkında bilgiler yer almıştır ve bu bilgiler Gurlular'ın siyasi ve askeri tarihini anlatmaktadır.

Gubar'ın "Afganistan'ın Genel Tarihi" adlı kitabından Gurlular hakkındaki bölümden siyasi ve askeri konularda faydalanmış bulunmaktayım. Bu kitap farsça olarak yazılmıştır. Horasan bölgesini Milat'tan önce 6. yüzyıl'dan başlayarak 19. yüzyıla kadar, siyasi ve askeri yönden anlatmaktadır.⁴

Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi-İkinci İmparatorluk Devri; Mehmet Altay KÖYMEN tarafından 1954 yılında kaleme alınmıştır. Köymen, "Kirman Selçukluları Tarihi" adlı tezle doktor ünvanını almış, 15 Kasım 1948'de "Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde Sencer'in Meliklik Devri" adlı teziyle doçent olmaya hak kazanmış ve yeni kurulan Genel Türk Tarihi Kürsüsü kadrosunda görev almıştır. 3 Nisan 1958'de "Büyük Selçuklu İmparatorluk Devri" adlı teziyle ise profesörlüğe yükselmiştir.

1960'da Almanya' da Freiburg Üniversitesi'nde araştırmacı profesör olarak görev almıştır. 1975-1976'da Hamburg Üniversitesi'nde konuk profesör sıfatıyla İslam ve

⁴ Gubar, Mir Gulam Muhammad, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, c.2, Kabil, 2015, s.289-299.

Türk Tarihi, Türk Dili dersleri vermiştir. DTCF’de Genel Türk Tarihi Kürsüsü(1970-1982) ile Tarih Bölümü Başkanlığı’nda (1982-1984) bulunan Köymen, 13 Temmuz 1984’ de yaş sınırını aştığı için emekliliğe ayrılmış fakat 1987’nin başlarına kadar belli bir dönem Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde sözleşmeli olarak çalışmaya devam etmiştir. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen 9 Aralık 1993 Perşembe günü 78 yaşında Pankreas Kanseri nedeniyle vefat etmiştir.⁵

Köymen’in yazdığı eserler arasından ‘*Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Cilt:II, İkinci İmparatorluk Devr.2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara,1984.*’ Adlı kitabından, Gurlular - Gazneliler Münasebeti, Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve İmparator Sencer’in Gur Seferi adlı bölümlerinde Selçuklular, Gazneliler ve Gurlular arasında geçen siyasi mücadeleler ve savaşlar anlatılmaktadır. Köymen’in yazdığı bu eserin göze çarpan konuları; Gurlular’ın, Selçuklular ve Gazneliler’e bağlı olduğu dönemlerde bağımsız olma düşünceleri, Selçuklular’a ve Gazneliler’e ödenmesi gereken yıllık vergilerin kesilmesi bununla beraber Gazneliler ve Selçuklulardan gelen tepkilerdir. Bu nedenlerden dolayı Köymen’in bu eserinin yeni çalışmalar içerisinde önemi büyüktür.

Tarih Nijadha ve Akvamha Der Afganistan; İneyetullah Şehrani tarafından 2012 yılında yazılmıştır. Bu kitabın 40. bölümünde Gurlular’ın Türk kökenli oldukları ifade edilmiş öte yandan Gurlular ve Gazneliler arasındaki savaşlardan bahsedilmiştir. Kitapta Sultan Mahmud ve Mesud’un Gur şehrini fethetme mücadeleleri, Gurlular’ın, Sultan Mesud’un vesilesiyle müslüman olmaları gibi bilgiler yer almaktadır.⁶

Eski ve yeni kaynaklar incelediğinde Gurlular hakkında yeteri kadar detaylı bilgiye sahip olamıyoruz. Eski kaynaklar Gurlular’ın yalnızca askeri ve siyasi ilişkileri üzerine bilgiler verirken yeni kaynakların kavramsal olarak bilgi vermediklerini, daha çok Gurlular’ın kökeni konusuna odaklandıklarını, askeri faaliyetleri göz ardı ettiklerini görmekteyiz. Bu nedenden dolayı çalışmamızda eski ve yeni kaynakları inceleyerek Gurlular konusunu tarihsel olarak bir bütün halinde toplamaya çalıştık.

⁵ Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine*, S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Editör, Hacıgökmen, Mehmet Ali,Konya,2011,1.Baskı,s.1-18.

⁶Şehrani, İneyetullah, *Tarih Nijadha ve Akvamha Der Afganistan*, Kabil,2012,s.1-5.

XI. ve XII. Yüzyılda Horasan Bölgesi'nin Siyasi Durumu

Türkistan'ın siyasi tarihi incelendiğinde başta Horasan bölgesi olmak üzere bu coğrafya büyük öneme sahiptir ve pek çok devlet bu topraklar için hakimiyet mücadelesi vermiştir. Bu dönemde Türkistan'a ve Horasan bölgesine hakim olmak için Karahanlılar, Karahitaylar, Selçuklular, Gazneliler ve Gurlular arasında siyasi mücadeleler ve savaşlar gerçekleşmiştir. Bu siyasi mücadelelerin sebebi Türkistan'ın toprak zenginliğidir. Tarım için oldukça elverişli olan Türkistan toprakları besicilik için de oldukça müsaittir.

Karahanlılar; Yağma, Çiğil, Tuhsi, Karluk adlı Türk boylarından gelerek Karahanlılar Devleti'ni kurmuşlardır. Başkenti Balasagun'dur. Karahanlılar, Orta Asya'nın ilk Türk İslam Devleti'dir. Satuk Buğra Han'ın ölümünden sonra XI.yy başlarında Karahanlı idarecileri 1000-1042 yıllarında Orta Asya ve Horasan bölgesini ele geçirmek için seferler düzenlemişler, devletin sınırlarını, Gazneliler Devleti'nin sınırlarına kadar getirmişlerdir. 1042 yılında Yusuf Kadir Han'ın ölümünden sonra Karahanlılar devletinde taht kavgaları başlamış ve Gazneli Devleti ile yapılan savaşlar sonucunda devlet dağılmaya yüz tutmuştur. Doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılan devlette Doğu'nun merkezi Kaşgar iken Batı'nın merkezi Semerkant olmuştur. Doğu Karahanlılar 1211 yılında Karahitaylar tarafından, Batı Karahanlılar ise 1212 yılında Harezmsahlar tarafından yıkılmıştır.⁷

Karahitaylar XII.yy'da Türkistan'da kurulmuş bir Moğol Devleti'dir. Hıtay Başbuğu Apaoki, X. yy. başlarında Çin'in güneyinde Liao Devleti'ni kurmuş, Kırgızları da hâkimiyeti altına almıştır. Aynı kavimden olan Çurçenler'in baskıları neticesinde Liao Devleti dağılmaya başladı. Bu süreçte Yabgu Taş kendisine bağlı olan aşiretler ile birlikte Çin'in güneyinden ayrılarak Moğolistan'ın bozkırlarında 1124 yılında Karahitay Devleti'ni kurdu. Türkistan'a doğru yürüyen Karahitaylar, 1211 yılında Kaşgar'ı ele geçirerek Kırgız topraklarına geçtiler ve Gügecek bölgesinde İmel şehrini kurup başkent yaptılar. Sonrasında Balasagun, Kaşgar ve Hotan şehirlerini de himaye altına alarak 1130 yılında Balasagun'u başkent yaptılar. Daha sonra Harezmsahlara ve Selçuklulara saldırmaya başladılar. 1137 yılında Semerkand'ı alarak Harezmsahları Atsız'ın hâkimiyeti zamanında vergiye bağladılar. 1141 yılında da Katvan Savaşı'nda Büyük

⁷ Osman Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*,3.B,İstanbul2011,s.11-31.

Selçuklular'ı ağır bir yenilgiye uğratarak hâkimiyetlerini Türkistan ve Horasan sahalarına kadar genişlettiler.

Fakat batıdan Müslüman emirlerin, doğudan Moğollar'ın baskısı altında kalan Karahıtaylar, sarsılmaya başladı. Nayman Devleti'nin kurucusu Küçlük Han, Balasagun'u ele geçirerek 1200 yılında Karahıtaylar'ı itaat altına aldı. Cengiz Han'ın yardımı ile 1205 yılında Cilugu Karahıtaylar'ın bağımsızlığını tekrar kazandı ve Müslümanlara karşı baskının iyice arttırılmasına ve Müslüman emirlerin Harezmsah Muhammed'in etrafında toplanmalarına sebep oldu. Birleşik kuvvetler ile Balasagun'u ele geçirip (1211) Karahıtay hükümdarını öldürerek devlete son verdiler.⁸

Büyük Selçuklu Devleti (1040-1157), Selçuklular Oğuzlar'ın Kınık Boyu'na mensup olan, İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkmen olarak tanınan bir devlettir. Devletin kurucusu Selçuk Bey'dir. Selçuk Bey'den sonra Arslan Yabgu başa geçmiştir. Arslan, kısa süre içerisinde Gazneli Sultan Mahmud tarafından alıkonulmuş bu sebeple Selçuklular'ın başına Tuğrul Bey ve Çağrı Bey geçmiştir. Bu dönemde Selçuklular, Karahanlılar'ın ve Gazneliler'in baskısı altında kalmış ve bu baskıdan kurtulmak, Horasan bölgesine sahip olmak için harekete geçmişlerdir.⁹ Bu sebeplerden dolayı Selçuklular ve Gazneliler arasında Nesa(1035), Serahs(1038) ve 1040 yılında Dandanakan gibi büyük savaşlar yaşanmıştır. Dandanakan Savaşı'nı kazanıp kendi devletini kuran Selçuklular, Gazneli Devleti ile anlaşarak Horasan bölgesine yerleşmişlerdir. Bu bölge bu iki devlet arasında paylaşılmıştır. Horasan'ın kuzeyi Selçuklular'a, batı ve güney tarafı da Gazneliler'e ait olmuştur. Selçuklular'ın başkenti Merv olurken Gazneliler'in başkenti Gazne şehri olmuştur. 1141 yılında Karahıtaylar ile yaptığı Katvan Savaşı'nı kaybeden Selçuklu Devleti, bu savaştan sonra siyasi gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bunun üzerine Oğuzlar vergi vermemek amacıyla isyan ederek Sultan Sencer'i esir almışlar, daha sonra Sultan Sencer bırakılmışsa da uzun süre yaşayamayarak ölmüştür. Sencer'in ölümüyle Selçuklu Devleti yıkılmış(1157) ve bölgeye Gurlular hâkim olmuştur.¹⁰

⁸ V.V.Barthhold, *Mogol istilasına Kadar Türkistan*, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Kervan Yayınları, İstanbul,1981,s.422-432.

⁹ El-Sulabi, Ali Muhammed, *Devletül-Selacika*, Daru'l- Marife, Beyrut 2006,s.30-35.

¹⁰ Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci İmparatorluk Devri*, Ankara 1984,s.345-382.

Gazneli Devleti (963-1187), Alp Tigin (Tekin) Samanoğulların'ın Herat valisi ve komutanıydı. Sultan ile araları açılınca Alp Tigin askerleri ile Gazne şehrine yerleşerek kendi devletini kurmaya karar verdi. Gazneli Devleti, Sebük Tigin(Tekin) zamanında güçlenmiş, en parlak zamanını ise Sultan Mahmud Dönemi'nde yaşamıştır. Bu dönemde Sultan Mahmud Hindistan'a İslamiyet'i yaymak amacıyla 17 sefer düzenlemiş ve bugün kü Pakistan, Bangladeş'in İslam kültürü temelleri Sultan Mahmud tarafından atılmıştır. Sultan Mahmud, Gur bölgesine de seferler düzenleyerek Gurlular'ı himayesi altına alıp Gurlular'ın Müslüman olmasında büyük rol oynamıştır. Gazneli Devleti bu dönemde bölgenin en büyük imparatorluğu haline gelmiş, Hindistan'ın Pencap Bölgesi ile Horasan ve Harezmi'e kadar olan bölgede hâkimiyet kuran bir devlet olmuştur.¹¹ Behramşah 31 yıllık hâkimiyetinde Selçuklular'ın himayesinde hükümdarlığına devam etmiştir. Bu durum 1148 yılına kadar sürmüş ve Gazneliler zayıflamaya başlamıştır. Bu vaziyet Gazne'nin kuzeyinde bulunan Gurlular için güçlenmek ve bağımsızlıklarını ilan etmek için iyi bir fırsat olmuştur.¹²

---

¹¹ El-Sulabi,a.g.e ,s.27-30.

¹² Ebü'l-Kasım, Seyyid Füzani, *Gazneviyan*, Tahran 1970,s.357-370.

BİRİNCİ BÖLÜM

GUR HALKININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GURLULAR DEVLETİ'NİN KURULUŞU

1.1. Gur Bölgesinin Coğrafi Konumu

Gur şehri, bugünkü Afganistan'ın merkezi illerindedir. Kuzeyinde; Seripul, Feriyp, kuzeybatısında; Badgis, batısında; Herat, Ferah, güneyinde; Hilmend, doğusunda; Bamyân ve Daykındı şehirleri yer almaktadır. Yani Herat ve Bamyân'ın ortasında yer alan bir şehirdir. Deniz seviyesinden 2250 m yüksektedir ve yükselti olarak Hindikuş Dağı'ndan sonra ikinci sırayı alır.¹³ Maalesef Orta Çağ tarihçileri ve coğrafyacıları, bu bölgenin dağlık ve ulaşımının çok zor olmasından dolayı o dönemde çok fazla bilgi sahibi olamamışlardır. Ancak tarihçiler duyduklarına ve efsanevi rivayetlere dayanarak iklim, maden, mezhep ve kültürlerine dair az da olsa bilgi vermektedir.

Yakut el-Hamevi, "Mu'cemü'l-Büldân" adlı kitabında şöyle yazmaktadır; " Gur şehri dağlık bir bölgedir. Herat ve Gazne'nin ortasındadır. Bu bölge soğuk ve çetin kış şartlarından ve neredeyse imkânsız olan ulaşımından dolayı çok zordur. Dayanıklı kalesi Fîrûzkûh, Gurlular'ın merkezidir."¹⁴ Ebü'l-Fida'nın rivayetine göre Fîrûzkûh kelimesi "yeşil dağ" anlamına gelmektedir."¹⁵

---

¹³V.V.Barthhold, a.g.e,s.421.

¹⁴ Yakut el-Hamevi, *Mücemül-Büldan*, Beyrut 1957, c.4, s.218.

¹⁵Ebu'l-Fida, Ismail Hamavi, *Takvîmü'l-Büldân* Paris 1840, s.538-541.

Kazvîni'de şöyle yazmaktadır:“ Gur öyle bir vilayettir ki “ Demirciler şehri” olarak bilinir. Takriben 30 köy Gur bölgesine aittir ve halkı da komşu bölgelere karşı geçimsizdir.”¹⁶

Yazarı belli olmayan “Hududü'l-Âlem”de Gur bölgesi şöyle tarif edilir: “Gur Bölgesi, Sistan, Maveraünnehir ve Horasan bölgesini içine alan birçok şehir ve köye sahiptir. Bu bölgede askeri açıdan iyi zırh ve silahlar bulunmaktadır. Gur bölgesi, tarihte “Paropamisus” ve Garcistan olarak da geçmektedir.”¹⁷

Resim 1. Gur Bölgesi'nin Coğrafi Konumu¹⁸

Garcistan'ın doğu ve güneyine doğru uzanan büyük dağlık alanda bulunan Gur şehrini de içine alan Gur bölgesi, Herat'tan Bamyân'a ve Kâbil ile Gazne sınırlarına, dahası Herat Nehri'nin güneyine doğru uzanırdı. Orta Çağ coğrafyacıları Gur şehrini Herîrûd, Hilmend ve Fere nehirlerinin başlangıç noktası olarak göstermektedir. Bu nehirler Zirih (Zere) Gölü'ne dökülür. Günümüzde bu dağlık bölgenin tarihinde anlatılan kasaba ve

¹⁶ El -Kazvîni, Zekeriyâ b. Muhammed, *Âsâr-ul-Bilâd ve Ahbâr-ul-İbâd*, Beyrut 1954, s.498-499.

¹⁷ Yazarı Belli Değil, *Hududü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib*, Beyrut, 1340hk, s.101-102.

¹⁸ <http://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular1.jpg>

şehirler kalmadığından tam bir coğrafi tanım yapmak zorlaşmaktadır. Şimdilerde 38666 km² büyüklüğe sahip olan Gur şehri, Afganistan'ın orta kesiminde bulunmaktadır. Nüfusu 2015 verilerine göre 700 bin civarı olup yönetim merkezi Çağçaran'dır. Gur şehrinin idari yapımında, 9 İlçe ve 1916 köy vardır ve İlçeler şundan ibarettir: 1- Şhrek, 2- Laal ve Sercengel, 3- Pesabend, 4- Tiyure, 5- Tülek, 6- Sager, 7- Çeharsede, 8- Devletyar, 9- Düline. Günümüzde Gur şehrinde Aymak, Timurlar, Kızılbaş, Hezare ve Tacik kökenli karma bir halk yaşamaktadır. Halkın çoğunluğu Farsça konuşsa da çeşitli aksanların olduğu bilinmektedir. Halkın konuştuğu dilin Farsça olması yaşayan herkesin Tacik kökenli olduğu anlamına gelmemektedir.¹⁹

Türkler başta olmak üzere bazı milletler zamanla asimile olmuş ve kendi dil ve kültürlerini kaybetmiştir. Gur şehrinde yaşayan Türk kökenli bireyler ana dillerini unuttuklarını, baskı ve asimilasyonla kültürlerini yitirdiklerini kabul etmekle birlikte kendilerinin Türk kökenli olduklarını her fırsatta dile getirmektedir.

1.2. Gur Halkının Kökeni ve Gurlular Hakkındaki Efsanevi Rivayetler

Gurlular'ın kökeni ile ilgili konularda kesin bilgiye ulaşılamamakla birlikte bu konularda mevcut olan bilgilerin kaynağı, Cûzcânî'dir. Bu konunun asıl kaynağı Fahreddin Mübarek Şah'ın şiiridir. Fahreddin Mübarekşah b. Hasan'ın hayatı hakkında pek az bilgi ortaya çıkmaktadır. Büyük bir ihtimalle Mültan'da doğmuş ve 1206-1210 yılları arasında vefat etmiştir. Mübarekşah, Sultan Alâeddin Cihansuz ve Gıyaseddin Muhammed'in muasırıdır ve Sultan Gıyaseddin ona çok saygı gösteriyormuştur. Mübarekşah'ın en meşhur olan eseri "Şecere-i Ensab-i Mübarekşah'ı" adlı şiir kitabı Gurlular'ın kökeni hakkında bilgi vermektedir. Maalesef bu kitaptan, bir kaç tane şiirden başka bir şey kalmamıştır ve Moğol istilasında Moğollar tarafından ateşe verilmiştir.²⁰ Sultan Gıyaseddin Muhammed'in sarayında yaşayan Cûzcânî, kendisinin dediğine göre yazmaya Alâeddin Cihansuz'un zamanında başlamış fakat bazı sıkıntılardan dolayı esere ara vermiş, Sultan Gıyaseddin döneminde tekrar kaleme alarak bitirmiştir. Cûzcânî Mübarekşahin eserini Fîrûzkuh'da görmüştür. O, Gurlular'ın kökeni hakkında Mübarekşah'ın şiirini kaynak olarak bilgi vermiştir.²¹

¹⁹ Pencşiri, Aziz Ahmed, *Coğrafya Tarih-Gur*, Kabil 1360hş,baskı, Kabil ün,s.10-13.

²⁰ Mûstemandî Gürî, Kadi Gavseddin, *Tarih-i Muhteseri Gur*,2.baskı, herat,2008,s.97.

²¹ Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri*, c.1,s.319-321.

Tarihçilerin arasında Gur halkı hakkında en çok tartışılan konu Gurlular'ın menşeidir ki bu konu hakkında üç farklı görüş ortaya çıkmaktadır:

1- Başta Atıkullah Maruf ve Abdulhay Habibi olmak üzere Afganistan'ın bazı tarihçileri; Gurlular'ın Peştun(Afghan ya da Patan) ırkına ait olduğunu "Pete Hizâne" isimli kitaba dayanarak savunmaktadır. "Pete Hizâne" adlı kitap hakkında bazı tarihçiler, Müstemendi Gurî ve Pencşirî... aslı olmayan, sahte ve itibarsız bir kitap olarak görmektedirler. Araştırmacı ve yazar olan Abdulhay Habibi'de, kitabın önsözünde bunu söylemiştir: " Pete Hizâne hakkında, yazıldığı zamandan bu ana kadar, yurdun içinden ve dışından, yaklaşık 30 yıldır söylentiler duyulmaktadır ki, bu kitabın gerçek veya sahte olmasına dair şüpheler vardır. Bazıları sahte demişler ve bazılarıda bu eserin yazarı Muhammed Hûtek'in 1729 yıllarında, bu eseri o zamanın hâkimi olan Şah Hüseyin b. Hûtek b. Hacı Mirveyis'in sevindirmek için yazmış, böyle duyulacak ve duyulmayacak sözler demişlerdir."²²

"Pete Hizâne" Abdulhay Habibi'nin eseridir. 1943 yılında Kabil'de basılan bu eser Emir Karur Gurin, Şeyh Hersbon, Şeyh Asaad Suri, Baba Hûtek ve Şeyh Teymen'in efsanevi şiirlerini kaynak olarak yazılmıştır. Bu şairlerin çoğunun hayatı hakkında kesin bilgiye ulaşılamamaktadır. Atıkullah Maruf Gur bölgesinin ve dağlarının, Peştun milletinin asıl meskeni olduğunu iddia etmektedir. Bu tarihçiye göre Peştunlar, bu bölgeden başka yerlere göç etmişlerdir.²³

Abdulhay Habibi'de, Peştu dilinin ilk yazılan eserinin Emir Karur'un şiirleri olduğuna inanmaktadır ve Asaad Suri'nin Peştu dilinin başka bir şairi olarak tanıkmaktadır ki, Emir Muhammed Suri'nin ağıt şiirler yazdığını ve sultan Şehabeddin Muhammed'in övdüğü şiirleri " Pete Hizane" adlı şiir kitabında göstermektedir. Habibi'nin eserinde Gur ve Gargistan ismi eskide " Gere ve Ger" isimler olarak geçmektedir ve anlamı dağ demektir. Bu nedenden dolayı Gurluların ilk dilleri Peştu, köken olarakda Peştun kökenli olduğuna inanıyor, hemde Gur bölgesini Peştunların ilk ikamet ettiği toprak ve asıl yurdu olduğuna inanmaktadır.²⁴ Diğer taraftan Afganistan'ın bazı tarihçileri, Kadi Gevseddin, Müstemendi Guri, Aziz ahmed Pencşiri ve Mir Muhammed Sıddık Ferhang... ise Pete Hizâne kitabını, aslı ve kaynağı belli olmadığı düşüncesi ile

²² Habibi, Abdulhay, *Pete Hizâne*, 3.baskı, Kabil,1943, Önsöz,s.1.

²³ Makale, Atıkullah Maruf, *Guriha ve Suriha, Mücelebi, Kabil, Mücelebi Ariyana*,1961 c.19, s.36.

²⁴ Habibi, Abdulhay, *Emir Karur ve Dudman-i-u*,Kabil,1361hş,s.9-21.

reddetmektedir. Tarihçilerin ve coğrafyacıların çoğu Peştunların asıl meskeninin Süleyman Dağı olduğunu savunmaktadır. Süleyman Dağı, Afganistan'ın doğu ve Pakistan'ın batı tarafında yer almakta ve şu an nüfusunun %98'ini Peştun milleti oluşturmaktadır.²⁵

Kadi Gevseddin, Mûstemendi Guri, Abdulhay, Habibi'nin idiasını şöyle redettmektedir '' Peştu ve Peştun kalimesi, Afghaneler(Peştunlar) kendi diline ve ırkına ait olan bir isimdir ve Peştu dili 17. yüz yıllara kadar sadece kendi aralarında konuşulan bir dildir ve bu zamana kadar yazılı bir eseri yoktur. Ludiler Devleti (1451-1526) ve Şirşah Suri (1543-1545) Hindistan'da ırk olarak onların hâkimleri Peştun olarak sayılmaktadır ama teşkilatının çoğu Hindistan halkındandır. Çünkü askerler ve idarede çalışan insanların çoğu Hindistan halkındanmışlar ve resmi yazı olarakta Hindistan yazı dilini kullanmışlar. Aynı zaman da hâkimlerinin Peştu dili konuştukları bilinmiyor, herhangi bir kitap ya da resmi mektupta Peştu dili kullandıkları görünmüyor ki, Peştu yazısı örneği olarak o asıra ait olduğunu kanıtlanmış bir belge bulunmamıştır. Ama Bayezit Revşan'ın eseri olan ''Hayrû'l-Bayan'' adlı kitap, Peştu dilinde yazılmış ve büyük bir ihtimalle bu dile ait olan ilk yazı yâda kitaptır. Bu kitabın yazısına ait olan bir ciltini Abdul Kadir, peşaver Niyuristi Akademi Öğretim üyesi (Pashawer newristi Acadimic) 1965 yılında Almanya'dan elde etti ve 1967 yılın'da Hafız Muhammed Abdul Kuddus Kasımı'nin yardımı ile Peşaver'de bastırdılar. Bu iki insan, kitabı bulan ve bastıran, araştırmacı olarak şuna inanmışlar. Hayrû'l-Bayan Peştu dilinde olan ilk kitaptır''.²⁶

İlk defa Peştun ya da Afgan milletin'den söz edilen eser ''Hududü'l- Âlem''dir. Bu kitaba göre Afghaneler Süvl ya da Süval köyünde yaşamaktadır. Çoğunlukla yaşadıkları bölge Hindistanla Gazne arasındaki bölgeyi işaret eder. Yâkût el-Hamavî, Patan ya da Peştun kabilesi hakkında Gazneli Sultan Mahmud'un meşhur tarihçisi olan Ebu-Nasir Muhammed b. Abdul Cabbar'dan edindiği bilgiler doğrultusunda şöyle söylüyor: ''Peştunlar yüksek dağların başında yaşayan ve geçen kervanlara yaptıkları baskınlarla hayatını sürdüren bir kavimdir.''²⁷

El- Biruni; 1030 yılında Hind hakkında yazdığı bilgilerde Peştunlar'ın yaşadığı dağların Batı Hind sınırında olduğunu belirtmiştir. Bu dağlar Batı Hind sınırından başlayarak

²⁵ Siddık Ferhang, Mir Muhammed, *Afganistan Der Penc Karn-ı Ahır*, Tahran,1371hş,c.2,s.337.

²⁶ Mûstemendi Guri,a.g.e.s.17-18.

²⁷Yâkût el-Hamevi,a.g.e., c.4, s.218.

Sind(Hind) vadisine kadar devam etmiştir.²⁸ Büyük Seyyah İbn-i Batuta, el-Biruni'den 200 yıl sonra bu bölgelerde yolculuk yapmış ve Süleyman Dağı'nı, Peştunlar'ın yaşadığı bölge olarak yazmıştır. İbn-i Batuta 1331 yılında Kabil tarafından, Hind tarafına doğru yola çıkmış ve şöyle söylemiştir; “ Biz Kabil'e ulaştık ve Kabil bir zamanlar büyük bir şehirdi şu an küçük bir köydür. Orada İranlı bir kabile yaşıyor ki onlara Afganlar diyorlar. Onlara ait dağlar ve mağaralar vardır. O dağlara Süleyman Dağı diyorlar, bu kavim buradan geçen kervanların yolunu kesmekle meşhurdur.”²⁹

Yukarıdaki tarihçilerin ve coğrafyacıların dediğine göre; Timurlar Devleti'nin sonuna kadar ya da 15. yy'ın ortalarına kadar Peştun kavmi Süleyman Dağı'nda hayatlarını sürdürmüş ve bu tarihten önce Gur bölgesinde hiç görülmemiş, bu kavmin ismi bile bu yörede geçmemiştir. 15.yy'ın sonlarına doğru Peştunlar bugünkü Afganistan topraklarına saldırıp buralara yerleşmeye başlamıştır.

2- Afganistanlı yazar İyd Muhammed, Azizpur, Gurlular'ın Tacik kökenli olduğuna inanmaktadır. Bu yazar İstahrî'nin “El- Mesalik ve'l-Memalik” adlı kitabından şu cümleyi yorumlamış: “ Gurlular'ın dili Horasan dilidir.” ve bu cümleyi şöyle ifade etmiştir; “O zamanda Horasan'ın resmi ve konuşulan dili Farsça'ydı ve bugün de Afganistan'ın ikinci resmi dili Farsça'dır”.³⁰ Şunu unutmamalı ki Horasan bölgesi 8.yy'dan 17. yy' a kadar Türk devletleri tarafından idare edilmiş ve yaklaşık halkın yarısını Türkler teşkil etmiştir. İstahrî “ Gurlular'ın dili Horasan dilidir” cümlesinde Türkçe'yi hedef almış olabilir çünkü o zamanlarda Selçuklular, Gazneliler ve Harezşahlar bu bölgede hüküm sürmüş ve yerli halkın tahminen yarısını Türkler oluşturmuştur.

Kadi Gevseddin Mûstemendi Guri de Gurluların Tacik ya da Fars kökenli olduklarına inanmaktadır ve delil olarak şunları sunmaktadır. “ Gurluların Tacik ya da Fars kökenli olmasına dair en büyük eski eserler incelense, gözümüze çarpan eserlerin hepsinin Farsça dilinde yazıldığı ve Farsça dilinin, Gurlular'ın hâkimiyeti zamanında edebiyat olarak en iyi seviyeye ulaştığı gözükmektedir. Öte yandan da Gur şahzadeleri ve ilim adamları ilim sever oldukları için eski eserlere çok önem verirlermiş ama Moğol istilasından dolayı bu eserlerden çok az sayıda kalmış. O eserlerden kalanlardan,

²⁸ El-Bîrûnî, Ebû'r-Reyhân, *el Âsar 'il-Bâkiye*, Beyrut,2006, s.32

²⁹İbni Battûta, *Rihletü İbn Battûta*, Dar-ül Ihya,Beyru,1987.s.293-297.

³⁰ Makale, İyd Muhammed, Azizpur “ *Hastgahı Kevmi ve Zebanı Guriyan*”- www.jame-ghor.com .

Tabakât-ı Nâsirî, Çehar Mekkale Nizami avrûzi'nin eseridir ve bu eserler Gurlular Devleti'nin zamanında Farsça'da yazılan eserlerdir ki, bu eserler Gurlular'a ait olan dile mensuptur. O zamana ait olan eserlerin devamı olarak, Farsça'da yazılan önemli eserlerden, *Asrarü't- Tevhid fii Mekkam-ı Şeyh Ebü Sayid Ebü'l-Hayır* ki, bu eseri Sultan Gıyaseddin ismine hediye etmiştir. Bu eserin Farça yazı uslubu ve metini yukarıdaki iki esere benziyor. Ek olarak Fâhreddin Mübarekşah ve Alâeddin Cihansuz'un şiirleri ve bu eserlerin Farsça yazılı olması Gurlular'ın dil ve ırk hakkında büyük bir delildir ve hemde bu idia için yeterlidir".³¹

Mir Muhammed Sıddık Ferhang, *Afganistan Der Penc Karn-i Ahır* adlı kitabında Büzürt'ün görüşünü " Dairet'ü-l Maarifi İslami'de" ve Olefcar " Patanlar" adlı eserlerinden naklederek, Attıkullah Maruf ve Abdulay Habibi'nin idiasını şu delillerle reddetmiştir. " Gur Peştunların ya da Patanların asıl meskeni olmasını redediyor, Peştunların ilk meskeni Süleymen dağıdır, (Kase Ger) ismi olarakta geçmektedir. Kase Ger, (Ger) ve (Gur) kelime ve telaffuz olarak birbirine yakın olduğundan dolayı yukarıda ismi geçen tarihçiler şuna inanmışlar ki "Gur ya da Garcistan Peştunların asıl meskeni ve Gurlular'ın hâkimleri de Peştun kavmindendir." demişler, ama en önemli ve güçlü deliller şunlardır ki "Gurlular Devleti Horasan ve Hind bölgelerinde hüküm etmişlerdir ve bu devletin hakimiyetine gelen hâkimler, eğer Peştun olsaydılar Peştunca konuşurlardı ve ister istemez idarede ya da resmi mekuplarda veya yazılı eserlerde işaret edilirdi. Gurlular'dan geriye kalan eserler ortadadır ve hepsi Farsça'dır. Hatta Şahzadeler ve Sultanlar Farsça şiir yazmıştır. Örneğin Alâeddin Cihansuz. Ama hiçbir yerde Peştu'dan söz edilmemiştir."³²

Bugünkü Afganistan nüfusuna baktığımızda kan olarak Türk soylarına yakınlığı vardır. Gazneli Sultan Mahmud, Gazneli Sultan Behramşah, Sultan Hüseyin Baykara, Babürşah gibi Türk sultanları da Farsça şiir yazmışlar ve Farsça dilini Horasan ve Hind Bölgesi'nde resmi dil olarak kullanmışlardır. Diğer taraftan Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularının Farsça konuştuğu bilinmektedir. Özetle, Türk devletlerinin Fars dilini Horasan ve Hindistan'da devletin resmi dili olarak kullandıkları ve Türk sultanlarının da Farsça konuşup Farsça şiirler yazdığı düşünülünce Azizpur'un yanıldığını görebiliriz.

³¹ Mûstemendi Guri.a.g.e.s.20-21.

³² Sıddık Ferhang,a.g.e.c.2,s.337-339.

Buradan yola çıkarak, Gurlular'ın Farsça'yı kullanmaları Tacik milletinden olduklarını göstermez. Öte yandan Hezareler, Timurlular, Aymaklar, Kızılbaşlar gibi topluluklar bugünkü Afganistan toprağında yaşayan Türk boylarıdır. Bu boylar İran'ın etkisinde kalarak zorla dillerini değiştirmişler fakat Türk asıllıdır. Bu durumda Gur halkına Fars demek yanlış olacaktır.³³

3- Afganistan'ın bazı tarihçileri ise Gurlular'ın Türk kökenli olduğunu ileri sürmektedir. Habibi bu durumu, "Afganistan'ın Kavimler Tarihi" adlı kitabında şöyle belirtmiştir: "İslam tarihinin ilk asrında Zabulistan'da Rutbiller hanedanı, Kabil'de Kabilşahyan, Bamyân'da Şaran, Gazne ve Gardez Levikler, Hindukuş Dağı'nın kuzeyinde Takinliler ve Gur, Herat'ta Surılar hâkimiyet kurmuşlardır. Bu hanedanlar bu toprakların asıl sahipleri olup Kuşaniler'in ya da Yefteliler'in devamıdır."³⁴ Habibi bununla ilgili olarak şunu söylemiştir; "Surılar kesinlikle Yefteliler (Eftalit)'in ve Kuşaniler'in evlatlarıdır. Bunlar ırk olarak Yuci(Yuçı) ve Beyaz tenli Hunlular'dan değillerdir. Diğer taraftan Berlas, Kuşaniler'in Yuci Kabilesi'nden olduğunu böylece Aymaklar ile Gurlular'ın aynı ırktan geldiğini savunmuştur.³⁵

Yukarıdaki delillere göre Gurlular ve Aymaklar(aymaqlar), Kabilşahiler, Yabgular ile aynı ırktandır. Çünkü bunların Kuşanilerle kan bağı vardır. Bu delillerden dolayı Aymak kavimleri ve Gurlular aynı kandan olup Türk oldukları kesindir. Habibi, "Aymak Surılar'ı yerel emirlerin birisidir ve Yuçi ırkıdır" diyerek bu durumu netliğe kavuşturmuştur. Kaynaklara göre Gurlular'ın Türk ırkıdan olması mantıklı görünmektedir.

Cûzcânî bu durumla ilgili şunu söylemiştir: "Feridûn, Zahhak'tan padişahlığı aldı. Feridûn'un üç oğlu vardı, adları; Selm, Tur ve Yireç. Tur, Turanlar'ın babası olarak tanıtılmaktadır."³⁶ Cûzcânî'nin bu cümlesi Gurlular'ın Türk olduğunu gösterir. Yazarı belli olmayan "Hududü'l-Alem" adlı eserde Gurlular'ın kavmi Hezare Kavmi olarak tanıtılmıştır, bu da Türk olduklarına güçlü bir kanıttır.³⁷

³³ Şehrani, a.g.e.s.21.

³⁴ Abdulhay Habibi, *Tarih-i Afganistan*, Kabil, 2008, s.159.

³⁵ Makale, Berlas, *Zeban-ı Akvam-ı Afganistan*, Kabil, Ariyana Berun, 2012, s.18.

³⁶ Cûzcânî, c.1, s.320-321

³⁷ Hududü'l-Alem, s.101-102.

İbn Havkal da Gurlular'ın hakkında şu cümleyi yazmaktadır “*Gur Halaçların diyarıdır ki Kabil ve Vahan'ın arasında yer almaktadır*”. Başka bir cümlesinde de, “*Gurlular'ın dilleri Horasan dilinden ayırır*”³⁸ demiştir. Buna göre Gurlular ırk olarak Halaç soyundansa bu da Gurlular'ın Türk olmasına büyük bir delildir.

Bu konu ile ilgili A.Zeki Velidî Toğan şöyle yazmaktadır: “*Gurlar Oğuzname'nin tarafından mikabele edilen nüshasında s.10, Semerkand tarafında Uygur ve Kanklılar ise,s.60 zikrediliyor. 177- Festschrift Für E. Sechau, s.257. 178- Navadî-i tabrizi'den naklen CENNABÎ ve MÜNECCİMBAŞI. bk. Câmiuddüvel, Es'ad Efendi, N.2101 vr.446: İinna 'l-Ghûriyata tâifatun min al'Atrâki kharacû min al-Khita qadîman ve vasalû ilâ Cibâl 'l-Ghûrî fatasakkanû ve 'staghâia amruhum ve malakû 'l-bilâda. 179-Yugur zadegân için bk.....189 - Khalalar için bk.V.MİNORSKY, The Turkish Dialect of the the Klahaj, d. BSOS,X,1940, s 417-437.190- İSTAKHRÎ, 249. 191- MİNORSKY mezkûr makalesi s.432, keza MİNORSKY, Hudûd al-Alem haşiyeleri s.348. 192-MUBARAKŞAH GHURÎ,Kitâb âdâb al-harb-i va'l şaca'a, iktibasat-i Muhammed Şefî' Lahur, s.20: dar vilayet-i Gaznî çahâr nâhiyat ast, ke anrâ ' Anüc u Khmâr u Lam'ân u Şahbahâ khonand u ân navâhi iqta' u in'am-i Turkâ u Turkbaçagân ast. Gurlular bugün bir İran kavmi saymak âdet olmuşsa da, menşe itibariyle Türk olduklarını gösteren vesikalar çoğalmaktadır. Mes'udî'de Gur ve Karluklara ait kaydı Marquart “*Guz*” ve Oğuzlar okumak istemiş. Hâlbuki Oğuzlar Arap kaynaklarında sadece “*al-Guziye*” diye vav” siz yazılmaktadır. Şemseddin Dimesqî ise bunları “*al-Kalaç (al-Qalaç) ve 'al-Guz*” diye okumuş. Bu Gurlar Çin kaynaklarında da zikredilmiş (ENOKİ) ve bunların şimdiki Gur memlekti, Toharistan'a gelmiş oldukları da kaydedilmiştir. Mahmud ibn Veli Hindistan'daki Delhi sultanlarının ve Kert padişahlarının bu Gur'lardan olduğunu ve Kertlerin mensup olduğu kabilenin Yemerkân, yâni Yemekân Gurları olduğunu kaydetmiş. Buralarda Bedehşan'da müteaddit yerlerde Yemâk Kıpçaklar bulunmuştur ki, bunlara Oğur denilmiştir. Şeyh Sadi dahi Bostan'ında bir İranlı köylünün, Gur hükümdarına “*Ey Türk*” diye hitap ettiğine dair bir hikâye nakletmiştir. Fakat bu Gurların çoğu XI ve XII. Asırlarda Farslaşmış bulunmuyordu.”³⁹*

³⁸ İbn Havkal, Ebü'l- Kasım, *Kitabü'l-Mesalik ve'l- Memalik*, Leyren,1872, s,308 ve329.

³⁹ Toğan, A.Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi' ne Giriş*, Cild 1 en eski devirlerden 16. Asra Kadar, 3.baskı, İstanbul 1981,s.451-452.

Şehrânî Çinlilerin kaynağını esas alarak şöyle yorumlamıştır, ‘‘Gurlular Hiyatile Kabilesi’ndendir. Atıla, Yefteli(Heftaliti) ki sonradan Halaç(hilcayıla), Herluk(Karluk), Tukyu Türkleri(Göktürkler) ve Ak Hunlular’a bölünmüşlerdir. Bu kaynaklar da Gurlular’ın Türk olduğuna işaret eder. Afganistan’ın bugünkü Türklerine bakacak olursak hepsi Farsça biliyor, Farsça konuşuyor ama bu durum onların Fars ya da Tacik olduğunu göstermez. Gurlular Türk milletindedir, onların Türk asıllı olduklarını kabul etmeyenler kesin kanıt göstermeden aksini iddia edemez. Gurlular Devleti’nin Türk ismi taşıyan birçok sultanı vardır, bunlar; Bahaeddin Tuğrul, Muhammed Şiran Halaç, Hüsameddin Halaçı, Ebü'l-Muzaffer İl Tutmuş, Kutbeddin Aybek, Alâeddin Atsız, Kızılhan, Seyfeddin Aybekçe, Sencer Toğluk vs. gibi sultanlar Gurlular’ın Türk isimli sultanlarıdır. Sultan isimlerinin Türk olması onların Türk olduklarına delil olarak gösterilebilir.⁴⁰ Diğer taraftan da Arap tarihçiler Gurlular’ın Türk olduğunu söylemektedir. Örneğin: İbn-i Haldun Gurlular’ı ‘‘Peştü dili konuşan Türkler ‘‘ olarak tanımlamaktadır.⁴¹

Şehname’de, Firdevsî Efsanevi rivayetlere göre Gur Halkı’nın, İran sülalesinin Zahhak soyundan geldiğini iddia etmiştir. Gurlular’ın efsanevi atası olarak bilinen Zahhak, Firdevsî’nin Şehname’sinde yer almıştır. Şehname’ye göre Zahhak, meşhur İran hükümdarı Cemşid’in oğludur. Çok cesur ve çevik olduğu için Biyaresb adı ile çağrılıyordu. Biyaresb’in altın dizginli 10.000 atı olduğu için kendisine Zahhak deniliyordu. Efsaneye göre; şeytan Zahhak’ı kandırıp babasına karşı kışkırttı ve tahtı ele geçirtti. Çok zalim bir hükümdar olan Zahhak, halka zulüm ediyordu. Her iki omzundan çıkan engerek yılanları (kötülüğü sembolize ediyor) onu koruyordu. İsfahan halkından Kâbî adında biri bayrak açarak Zahhak’a karşı savaşmaya başladı ve halk onun etrafında toplandı. Zahhak, onların geldiğini görünce korkup kaçtı ve yerini boş bıraktı. Kâbî ve yanındakiler Ferîdun’u getirerek hükümdar yaptılar. Ferîdun, Zahhak’a karşı harekete geçerek bir demir çubukla başına vurdu ve onu Dünbavend Dağı’na götürdü. Zahhak’ın Sevad’da kalan akrabalarını da ortadan kaldırıp köklerini, izlerini yok etti.⁴²

Abdülhay Habibi, bu konuda şu yorumu yapmaktadır; ‘‘Afganistan tarihinde Zahhak önemli bir yere sahiptir, ona saygı duyar ve onu unutamayız. Halen Bamyan vilayeti

⁴⁰ Şehrani.a.g.e.s.26-33.

⁴¹ İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut,1947,c.3,s.351.

⁴²Ebü'l- Kasim, Firdevsî, *Şehnameyi Firdevsi*, Tahran yy.1926, c.1, s.29-31.

yakınlarında Zahhak'ın soyundan gelenler bulunmaktadır. Zahhaklar Afgan kabilesinde "Sahak" adıyla bilinir. Hindukuş Dağı'nın vadisinde dağınık olarak yaşamakta olan Sahaklar yaklaşık olarak 7.000 kişilik bir aşirete sahiptir(Ariyayı Aşireti). Bu aşiretin yaşadığı Zerang şehri önce Sakistan ve daha sonra Sistan olarak değiştirilmiştir. Burada Afgan(Peştun) kabilesinden olan Sakzeyler (Sahakzey-eski Sekzey)'in Kandehar ve Sistan vilayetleri arasında yaşamaları bu görüşü doğrulamıştır."⁴³

Efsanevi rivayete göre Cûzcânî şöyle yazmaktadır; "Bestam, Zahhak'ın çocuklarından biridir ve Hindistan'a görev için gönderilmiştir. Zahhak Ferîdun'un eline esir düşene kadar hükmünü korumuştur. Ferîdun, Zahhak'ı esir aldıktan sonra Hindistan'a ordu göndermiş ve Bestam, Ferîdun'un ordusuna karşılık veremeyince Şiknak(Şignan) Dağı'na çekilmek zorunda kalmıştır. Ferîdun bu kez Şiknak Dağı'na ordu gönderdiği için Bestam oradan daha önce avlanırken bulduğu Gur Dağı'na çekilmek zorunda kalmıştır. Bu bölgede çeşme çok olduğundan buraya Hezar Çeşme (bin çeşme) adı verilmiştir. Bestam, bu bölgenin adını Zarmağ(Zarmugh) Dağı'ndan almıştır. Ferîdun bir daha Bestam'ı takip etmeye niyetlenmiş fakat çocuklarının arasında çıkan kargaşadan ve Yireç adlı oğlunun öldürülmesinden dolayı Bestam'ı takip edememiş ve Bestam'la anlaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Böylelikle Bestam, kabile ve aşiretlerini toplayarak nüfuslarını artırmıştır."⁴⁴

Sonuç olarak 1148-1215 yılları arasında geniş ve dağlık bir alan olan Gur bölgesinde hüküm süren Gurlular'ın kökeni ile ilgili bilgiler kesin olarak tespit edilememektedir. Elde edilen bulgular ve yapılan incelemeler neticesinde Gurlular'ın Türk kökenli olma ihtimali yüksektir. Bu çıkarımın en önemli göstergesi Gur Sarayı'nda yaşamış olan Cûzcânî'nin eserinde vermiş olduğu bilgilerdir.⁴⁵

1.3. Efsanevi Rivayetlere Göre Gurlular'ın Siyasi Tarihi

Cûzcânî'nin dediğine göre Moğollar'ın bölgeyi istila etmesi Gurlular'ın kuruluş tarihi ve ilk emirleri hakkında güvenilir bilgiler elde edilememesine sebep olmuştur. Fakat bölgenin ileri gelen bilginlerinden duyduklarını kaleme almıştır. Bir rivayete göre Gur Hanedanı'nın tarihte bilenen ilk emiri Emir Pulad (747) 'dır . Cûzcânî şöyle

⁴³Habibi, s.159.

⁴⁴Cûzcânî, s.321-322.

⁴⁵Vural Öntürk, *Ravzatü's-Safâ ve Habibü's-Siyer'e Göre Gurlular, Tarih Okulu Dergisi*, 2018 s.157.

yazmaktadır; ‘‘ Emir Pulad Melik Şanseb b. Herenkin evlatlarından biriydi, Emeviler Devleti'nin Emirlerini Horasan bölgelesinden geriye püskürttü, Emir Pulat Gur Dağları'nın etrafında Ebu Müslim'in yardımıyla babasının isminde bir beylik kurarak Abbasiler'in ve Ehl-i Beyt'in bu bölgeye kolayca ulaşmasına vesile oldu. Bundan dolayı bu süreçte Gur Bölgesi'nin hâkimiyeti Emir Pulat'a bırakılmış, yönetim Pulat'ın ölümünden sonraysa onun oğullarına ve kardeşlerine geçmiştir. Emir Pulat'dan Emir Benci Naharan'a kadar geçen sürecin tarihsel bilgilerine ulaşamamaktadır.’’⁴⁶

Tarihte Gurlular'ın 2.Emiri olarak Emir Benci Naharan Şansebi'nin ismi zikredilmektedir (786). Cüzcanî bölgenin yaşlılarından duyduklarına dayanarak bu emir hakkında şöyle bilgiler vermektedir;‘‘ Gur halkı onu Gur'un büyük emiri olarak görmekteydiler ondan çok söz ederlerdi. Kendinden sonra gelen bütün Emirler onun soyundandı. Benci'nin soyu şöyle kaleme alınmaktadır: Emir Benci b. Naharan b.Dermis(Deres)b. Vezn b. Hin b.Behram b. Hacış b. Hasan b.İbrahim b. Maadel b.Based b.Sedad(Şedad) b. Zahak. Ve soyu şöyle de yazılmaktadır (Benci b. Naharan b. Vermiş b. Vermişan ya da Vermisan, Dermişan, Vermşan, Verhişan) b. Perviz b. Pervir b. Şanseb b. Herenk b.Bin b. Menşi b.Vejen(Vezen, Deret, Veret) b. Ayn(Henin) b. Berham b. Heceş(Kheceş, Cehş)b. İbrahim b.Maadel(Maad) b. Esed(Nased) b. Şedad b. Zahak.) Emir Benci adil ve güzel bir ahlaka sahipti, herkesi memnun edip kendinden iyi söz ettirirdi bu sebeple Abbasiler onu emirleri olarak kabul etmişti. Bu hanedandan Abbasiler'in dergâhını ziyaret ederek Halife'nin sancağını getiren ilk kişi oldu.’’⁴⁷

Emir Benci'nin Abbasi Halifesi Harün Reşid'in dergâhına gitme sebebi şudur; Abbasi Halifesi İslam dünyasında söz sahibi olduğundan dolayı İslam topraklarında yaşayan emirler ve halklar Halife'ye itaat etmek zorundaydılar yoksa resmi olarak tanınmayacaklardı. Bundan dolayı her emir ya da vali Halife'nin sancağını almak zorundaydı. Diğer taraftan Benci'nin Gur bölgesinde siyasi olarak rakibi Şişaniyan(Şişânîler) kabilesi vardı. Şişaniyan Kabilesi bölgeye hâkim olmak için sürekli Emir Benci ile mücadele etmekteydi. Cüzcanî bu konu hakkında şöyle yazmaktadır; ‘‘ Benci'nin Halife Harun Reşid'e gitme sebebi, Gur'da bir kabile vardır onlara Şişaniyan(Şişânîler) diyorlar ve onlar ilk Müslüman'ın kendilerinin babaları olduğunu iddia ediyorlardı. Bu Kabile'nin Reisi Şiş ya da Şis b.Behram adlı kişiydi. Bu kişi Emir

⁴⁶ Cüzcanî,a.g.e.s.324.

⁴⁷ Cüzcanî,s.324-325.

Benci ile sürekli bölge hâkimiyeti için mücadele içindeydi. İkisi şu konuda anlaşmışlardı; Halife gittiğinde Halifelik sancağını kim alırsa o emir olacaktı. Her ikisi de Halifelik sancağını almak için Bağdad'a doğru yola koyuldular. Gur'da Yahudi bir tüccar vardı, bu tüccar resmi görüşmelerin sebebini iyi biliyordu ve Bağdad'a ticaret için defalarca gitmiş gelmişti. Halife'nin âdeti ve devletin resmi karşılaması hakkında bilgi sahibi olan bu tüccar Benci'ye çok saygı duyuyor, Benci'nin emir olmasını çok istiyordu. Yahudi tüccar kendi dindaşlarını ve aşiretini bölgeye yerleştirme gayesi içerisinde Emir Benci'ye şöyle bir teklifte bulundu; "Ben sana Halife ile nasıl görüşeceğini ve ondan nasıl sancağı alabileceğini öğreteceğim ve sen Halife'den sancağı alacaksın. Halife Gur Bölgesi'nin hâkimiyetini sana bırakacak ama bunun karşılığında sen aşiretimin bölgeye yerleşmesine izin vermelisin, ben ve aşiretim senin ve evlatlarının hâkimiyeti altında yaşayalım." Emir Benci tüccarın bu teklifini kabul eder, böylelikle Yahudi tüccar Emir Benci'yi bilgilendirerek ona yardımcı olur. Emire yakışan elbise, şapka ve ayakkabı giydirerek Halife'nin Sarayına gönderir, rakibi olan Şiş(Şis b. Behram) bu önemli bilgilerden habersizdi. Bundan dolayı Gurlu basit elbiseyle gitmişti. İkisi de Halife'nin huzuruna çıkmışlar ve gayelerini Halife'ye arz etmişlerdi. Halife Harun Reşit ikisini de dinledikten sonra telaffuz yeteneği ve düzenli giyiminden dolayı, Halifelik sancağını Benci'ye münasip görmüştü. Benci Abbasi Halifesi'nin sancağını aldı ve Şiş, Benci'nin itaatçisi durumuna düştü. Emir Benci, Gur bölgesinin emiri veya valisi, Şis ise Gur askerlerinin başkomutanı olarak tayin edildi. Bu zamanlarda Şansebanı(Emir Benciye) ve Şişânî (Şiş b.Behârma) sultanları Halife Harun-u Reşit tarafından adlandırılmıştı. '48

Cûzcanî'nin naklettiği bir diğer efsanevi rivayete göre Gurlular'ın 3.Emiri Suri b. Muhammedi'dir(866yıllarda). Cûzcanî bu emir hakkında şu bilgileri vermektedir; " Emir Benci'nin zamanından bu zamana kadarki süreçte Gur beyliği hakkında bilgi sahibi olmadık budan dolayı bu sürecin askeri ve siyasi tarihi hakkında detaylı bilgi veremedik. Çünkü bölge Moğol saldırısı altındaydı bundan dolayı sürecin tarihsel bilgisine ulaşamadık. Ama Gur halkının yaşlılarından duyduklarımı kaleme almaktayım. Emir Suri büyük melikti, Gur bölgesinin çoğu onun elinin altındaydı ve Yukarı Gur ve Aşağı Valiştan(Vanistan) henüz Müslüman olmamıştı. Saffariler de Nimrüz bölgesinden Büst ve Daver bölgesine doğru sefere başladılar. Yakub-ı Leys

⁴⁸ Cûzcanî a.g.e.s.324-327.

LekLek Emir Takin Abad, Rehc(Hac) bölgesinden saldırdı, Gurlular Sınd sınırlarına kadar onları geri püskürttü fakat bir taraf kâfir diğer taraf Müslüman olduklarından aralarındaki düşmanlık devam etmekteydi. ⁴⁹

Ama Aziz Ahmed Pencşiri ve Abdulhay Habibi, Emir Muhammed b. Suri'den öncesini farklı yazmaktadırlar:

Aziz Ahmed Pencşiri: *“Gur’un geçmişte çok eski bir tarihi vardır ki Firdevsi’nin Şehnamesin’de Pehlevanlar zikredilmiştir, Şehname’de Cihan Pehlevan (Sam Narıman) ve adı geçmektedir ve Sam Narıman Menüçer Padişahın zamanında yaşamıştır ve Menüçer Ariyana’nın (Afganistanın M.ö. adı) son padişahıdır. Cihan Pehlevan namı diğer Sam Narıman Gur’da yaşamıştır ve Sur denen bir kardeşi vardır ve bunlar Ferîdûn’un oğullarıdır. Biri emir diğeri de başkumandandır. Sam Şehname hikâyesinde çok meşhurdur. İhtimal olarak yaşadığı zaman yaklaşık 3-5 bin yıl önceymiştir. Sûrîlerin aşireti, Ferîdûn ve Zahhak’ın savaşına katılmışlar ve ağır bir savaştan sonra batı ve güney batı kısımlara dağılmışlardır.* ⁵⁰

Abdulhay Habibi: *“(Sûr ve Sûrî) ve sûr Ariyana dilinde, Güneş tapıcıların putudur, ihtimalen bu adam ilim sahibi olan bir adammış, Sûr ismini Hind bölgesinde insanlara ve konutlara kullandığında, bazen pehlevan ve göçlü anlamını vermektedir. Sûr kabilesine mensup olanlardan biri Mâhevî sûrî Merv sınırından sorumluymuş ve 651 yılında, Yazdigerd’in Sasanlıların son padişahını bir değirmenciyile işbirliği yaparak öldürmüştür. Taberî’nin dediğine göre: 656 yılında Mâhevî Surî Hz.Ali’nin yanına gitmiştir. Ondan sancağı alarak vergi vermeye razı olmuştur. Şehname’de geldiği gibi Mâhevî Surî göçlü bir hâkimdir ki, Belh, Herat ve Buhara’yi ele geçirmiştir.*

Sadr-ı İslam’ın evvellerinde Surîlerin emiri olarak Melik Şansb b. Harenk ismi geçmektedir ve bu emir Hz.Ali’nin Hilafet zamanındaymış. Hz.Ali’nin devrinde müslüman olup, onun sancağını almıştır. Bu Sûrî hanedanın ilk emiridir ki İslam asrının evvellerinde (656) Gur’da hâkimmiştir. Melik Şansb b. Hârenkten sonra ve Ebü Müslim Horasanî’nin zamanına kadar (747) yaklaşık yüz yıl Sûrî hanedanına ait olan Emir ya da Melik görünmemiştir. Bir asır sonra Emir Pulat’ın ismi geçmekte ki Şansb b. Harenk’in kanından olabilir, o Gur Dağları’na hâkim olmuştur. Abbasilerin

⁴⁹ Cûzcanî a.g.e.s.327-329.

⁵⁰ Pencşiri.a.g.e.s.20.

tarafarıydı bundan dolayı Emevi emirlerini Horasan bölgesinden çıkartmıştır. Ve Gur askerlerini Ebü müslimî Horasanî'nin yardımına göndererek, Abbasilerin teyidini olarak uzun bir süre Gur'da hüküm etmiştir. Emir Pulat'tan sonra oğlu Emir Kerûr emir olmuştur(756-770). Cihan Pehlevan olarakta ismi geçmektedir. Emir Kerûr Emevileri bölgeden geri püskürterek, Hilafetin Beni Abbas'a geçmesinde önemli rol oynamıştır. Emir Kerûr Herat'ın batısında olan Püşeng Savaşı'nda ölmüştür. Emir Kerûr'den sonra oğlu Emir Nasır Gur, Büst ve Zemindaver hâkimiyet sürmüştür (770-776).

786 yılları arasında Emir Bencî b. Nâhâran görünmektedir(bu emirin hâkimiyet sürecini Cûzcânî'den nakletmiş ve yukarıda aynısı geçmektedir).

Emir Sûrî b. Muhammed 866 yıllarında hâkimiyet sürmüştür ama burada yaklaşık bir asır boyu hâkimiyet boşluğu vardır. Emir Sûrî b. Muhammed'in hâkimiyeti, tam Yakup Leys Safarî'nin çağındadır. Gur bölgesinin çoğu itaatının altındaydı. Yakup Leys Nimrüz bölgesinde, Büst, Bilad-î Daver, Tekin Abad ve Verhâc'ı zaptedince Gur kabileleri ve emir Sûrî b. Muhammed ondan kurtulmak için Zarmürğ Dağı'nda olan kalesinde saklanmışlardır. Emir Sûrî b. Muhammed'ten sonra oğlu Muhammed b. Sûrî gelmiştir ama babayla oğlunun arasında yaklaşık bir buçuk asır aralık vardır. Buda mantıklı gelmiyor ki her biri yüz yıl yaşamışsa.⁵¹ Şunuda zikretmekte fayda var. Emir Kerûr'ün fiziken var olmasında çok ciddi şüpheler vardır ve Pete Hizâne'nin efsanevi rivayetinden başka bir kaynakta görünmemektedir⁵².

Gurlular'ın siyasi tarihi hakkında Muhammed b. Suri'den sonrasına ait bilgilere ulaşabilmekteyiz ve şunu unutmamalım ki Gurlular'ın siyasi tarihi Gazneli Devleti zamanında ortaya çıkmaktadır. Bölge Gurlular Devleti kurulmadan önce Samanilere, 1009'dan itibaren ise Gazneli Devleti'ne aitti. Gaznelilerin bölgede söz sahibi olduğu dönemde Gaznelilerden, Sebük Tekin'in oğlu Sultan Mahmud ve Sultan Mesud b. Sultan Mahmud tarafından bölgeye yapılan seferler neticesinde Gur emirlerinden bazıları, Gazne sultanlarının hâkimiyetine girse de bu durum çok uzun sürmemiştir. Gazne hükümdarlığını, eski parlak günlerine taşımak isteyen Gazne Hükümdarı Sultan İbrahim, Gurlular'ın çağrısı üzerine Gur bölgesini hâkimiyet altına almıştır. Bu dönem Gurlular ve Gazneliler'in ayrışmaya başladıkları dönemdir. Fakat asıl çekişmeler Sultan

⁵¹ Habibi, *Emir Karur ve Dudman-i-u*, Kabil, 1361hş, s.1-6, ve 18-26.

⁵² Müstemendî Guri.a.g.e .s.38.

III. Mesud'un ölümünden sonra oğulları arasındaki taht kavgasının başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönem Gazneliler ile Gurlular arasında dikkat çekici gelişmelerin olduğu, Gazneliler'in yavaş yavaş sona yaklaştığı, Gurlular'ın ise devlet olma yönünde büyük ve önemli adımlar attığı bir dönemdir.⁵³

1.3.1. Muhammed b. Sûrî Dönemi (996-1014)

Gurlular'ın asıl tarihi Gazneliler döneminde başlamıştır. O zamanlar Gur'un dağlık bölgesinde Sûrî isimindeki melik hüküm sürmekteydi. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Yakup Leys Safari (866-878) yıllar arasında Gur Dağları'nı geniş kısmını, Zemindaver'den, Vârhâc ve Tekin Abâd'a kadar zaptetmiştir. Emir Sûrî ve Gur halkı Gur Dağları'nın tepelerine sığınarak kendilerini kurtarmışlardır. Bundan sonra hâkimiyet Sebük Tekin b. Cevf'ın eline geçti ve Sebük Tekin 976 yıllarında Gazne tahtına oturmuştur. Gazne'nin dört tarafına sefere çıkmıştır ve Zemindaver, Kâsdar, Bamyân ve Toharistan'ı ele geçirmiştir. Kaç defa Büst tarafından Gur Dağları'na seferler olmuştur. Bu savaşlarda çok sayıda insan ölmüştür. Sebük Tekin'in ölümünden sonra (996), oğlu Sultan Mahmud Gazne tahtına oturmuştur. Sultan Mahmud tahta otduğunda, Muhammed b. Sûrî Âhengerân bölgesinin reisi idi.

Muhammed b.Suri, Gazneliler Devleti'nin hükümdarı olan Sultan Mahmud'a boyun eğse de halkın nüfusuna ve gücüne güvenerek zaman zaman ona karşı geliyor, isyancı bir tutum sergiliyordu. Gazne topraklarına yaptığı akınlarla ticaret kervanlarının yolunu kesmesi sebebiyle, Gazne Hükümdarı Sultan Mahmud, bu duruma bir son vermek için Muhammed b.Suri'nin üzerine bir sefer düzenledi. Sefer sonunda Muhammed b. Suri, yenilgiye uğratarak küçük oğlu Şiş ile beraber 1014 yılında esir alındı. Muhammed b. Suri bu utanca dayanamadı ve yüzüğünde bulundurduğu zehri içerek intihar etti. Bunun üzerine Sultan Mahmut, Şiş'i Gur'a göndererek Muhammed Suri'nin en büyük oğlu Ebû Ali'yi ülkenin başına getirdi.⁵⁴

1.3.2. Ebû Ali b. Muhammed b. Sûrî Dönemi (1014-1028)

Emir Muhammed b. Sûrî'nin iki oğlu vardı. Şiş ve Ebû Ali. Şiş yaş olarak Ebû Ali'den küçüktü ve babası onu çok severdi. Sultan Mahmud, babasıyla beraber Şiş'i esir olarak

⁵³ Cûzcanî a.g.e.s.325.

⁵⁴Dames, M, Longworth, "Gurlular adli, kitap," yy.1997,c.4, s.826.

Gazne götürmüş ve babasının intihar etmesinden sonra Gur'a geri göndermiştir. Ama kardeşi Ebû Ali iyi ahlaka sahipti ve babasının zamanında Mândeşîn emiriydi. Bundan dolayı Sultan Mahmud onu Gur emirliğine kabul etmiştir. Kardeşi Şiş'iyi de koruması altına alarak güvenliğini sağlamıştır.⁵⁵

Ebû Ali, babasının aksine Sultan Mahmud'a tabi olmuş ve yazdığı mektuplarla sadakatini her fırsatta bildirmiştir. Hükümdarlığı boyunca halkına faydalı olacak işler yapan Ebû Ali, Gur şehri ve yakınlarında cami ve medreseler inşa ettirerek, bu bölgedeki din adamlarını ve âlimleri korumuştur. Vakıf ve kütüphaneler kurdurarak bu bölgeye katkı sağlamıştır. İnancına bağlı olan hükümdar, kendisini âlim ve din adamlarına saygı duymakla yükümlü tutmuştur. Ebû Ali'nin dönemi huzurlu ve sükûnet içinde geçmiştir. Fakat yaklaşık 15 yıl süren bu sükûnete, 1029 yılında Şiş'in oğlu Abbas tarafından son verilmiştir. Abbas, Gazne egemenliğinin Sultan Mahmud'un oğlu Sultan Mesud'a geçtiği dönemde amcasına karşı ayaklanmış ve Gur şehrini kendi hükmü altına almıştır.⁵⁶

1.3.3. Abbas b. Şiş b. Muhammed Dönemi (1029-1057)

Acımasız ve savaş yanlısı olarak bilinen Abbas, amcasının elinden hükümdarlığı zorla alarak ülkeyi adaletsizce yönetmeye başlamış ve insanların mallarına el koymuştu. Bölgedeki ileri gelenler Derler ki; "Onun Gur topraklarına hükmettiği 28 yıllık süreçte ülkeye bir uğursuzluk çöktü, hayvan yavrulamaz, bebek doğmaz, yağmur yağmaz oldu." Sahip olduğu ağır zincirli, demir tasmalı ve heybetli köpeklerden birine kendi ismini, diğerine ise Gazne Hâkimi İbrahim'in ismini vermişti. Onları birbirleriyle boğuştururdu. Kendi ismini taşıyan kazanınca çok neşeli, Gazne Hakimi İbrahim'in ismini verdiği köpek kazandığında ise oldukça sinirli olurdu. O gün korkudan kimse bir şey söyleyemezdi. Abbas'ın baskıcı yönetiminden rahatsızlık duyan Gurlu kabile reisleri ve soyluları, Gazneli Sultan İbrahim'e bir mektup göndererek Sultan Abbas'ı şikâyet etmişlerdi. Abbas'ın, vergisini ödememesi üzerine Sultan İbrahim öncülüğünde düzenlenen sefer sonucu Gur topraklarının hâkimiyeti elinden alınarak, oğlu Emîr Muhammed'e verilmiştir(1057).⁵⁷

⁵⁵ Müstemendi Gurî, a.g.e.s.41.

⁵⁶ Bayur, Hikmet, "Hârezmşah Alaeddin Tekiş'in Adı Hakkında, kitap, yy.1950, s.251.

⁵⁷ Cûzcânî, c,1, s.301-302

1.3.4. Emir Muhammed b. Abbas Dönemi (1057-1077)

Emîr Muhammed babasının aksine Gazneliler ile dostluğa dayalı ilişkilerini sürdürmüştür. Yumuşak kalpli, adil ve merhametli olan Emir Muhammed, saltanatı boyunca adaletli bir şekilde yönetimi sağlamış, zayıf ve muhtaçlara yardım etmiştir. Babasının saltanatı döneminde yaşanan zalimlikler, yerini adaletli bir yönetime bırakmıştır. Gur toprakları, Emir Muhammed'e devredilirken ülkenin asilleri ve yöneticileri onun otoritesine boyun eğmişlerdi. O da Gazne Sultanı İbrahim'e sadakatini sunmuş ve düzenli vergi göndermişti. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Kutbeddin Hasan geçti.⁵⁸

1.3.5. Kutbeddin Hasan b. Muhammed b. Abbas Dönemi (1077-1116)

Kutbeddin Hasan Gur Sultanların'ın dedesi sayılmaktadır, Kutbeddin Hasan adil ve iyi ahlaklı bir sultan idi.

Kutbeddin Hasan saltanatı sırasında birçok kabile reisiyle mücadele etmiştir. Kabileler arasında daimi düşmanlık ve kavga hâkim olmuştur. Gur'a bağlı kabilelerden birinin Takab denen bölgede (Bugünkü Acaristan) çıkardığı ayaklanma sonucunda, Kutbeddin harekete geçerek askerleriyle isyan bölgesine gitmiş ve onlara teslim olmalarını emretmiştir. İsyancıların boyun eğmeyi reddetmesi ile iki taraf arasında savaş başlamış ve mücadele esnasında, düşmanın yayından çıkan bir ok, Kutbeddin'in gözüne isabet etmiştir. Açılan yara ile çok kan kaybeden hükümdar bir süre sonra vefat etmiştir. Bununla galeyana gelen askerler hücumu geçip, savaş alanını harap ederek ele geçirmiştir. Kutbeddin Hasan, bu mücadeleler sayesinde Gur topraklarında güçlü bir siyasi otoriteye sahip olmuş ve elde ettiği başarılar ile ona Gazne'li Sultan İbrahim tarafından "melik" ünvanı verilmiştir. Kendisinden sonra ise yerine 1116 yılında oğlu Melik İzzeddin Hüseyin geçmiştir.⁵⁹

1.3.6. Melik İzzeddin Hüseyin b. Hasan Dönemi (1116-1135)

Melik İzzeddin Hüseyin'in hükümdarlığı boyunca Gur toprakları bol nüfuslu ve refah içinde bir yaşama sahip olmuştur. Gur kabileleri ve Gurlular Devleti'ne bağlı bölgeler, Gur yönetiminden memnun olarak sükûnet ve güven içinde yaşıyorlardı. Tanrı onun

⁵⁸Sıddık Ferhang, İktidar Hussam, "Gurlular", DİA, XIV, 1996, s.207-211.

⁵⁹Cüzcânî, c, 1, s.333-334.

güzel yönetiminden memnun kalmış ve ona yedi evlat bağışlamıştı. Gur Devleti'nin hakimiyeti bundan sonra Melik İzzeddin'in evlatları tarafından idare edilmiştir. Bu nedenden dolayı Melik İzzeddin'e Ebü'l-Mülük (Meliklerin ya da Sultanların Babası) demektedir.

Yedi evlattan, dördü ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Melik İzzeddin Hüseyin ilim öğrenilmesine önem vermiş, ilim ve din adamlarını desteklemiştir. Birçok din adamı, âlim ve kabiliyetli kimseleri himaye ederek iki oğlunun da savaş ve devlet idaresini öğrenmesini sağlamıştır. Gur ülkesindeki hâkimiyetlerini korurken, Selçuklular ve Gaznelilerle arasındaki barışı da korumuştur. Özellikle Selçuklu İmparatoru Sultan Sencer'e, yıllık vergi karşılığı olarak kalkanlar, zırhlar, çelik miğferler göndermiştir. Sultan Sencer de bu hediyelere, elbise ve değerli hediyelerle karşılık vermiştir. Öldükten sonra yerine oğlu Seyfeddin Suri geçmiştir.

Melik İzzeddin'in ölümünden sonra çocuklarının hüküm sürdüğü bölgeler şu şekilde listelenir:

- 1-) Melik Şihâbettin (Muhammed Hurenk) (...-1154) Gurûn Maâdin Bölgesi'ne hakim olmuştur
- 2-) Melik Fahreddin Mesud: Bamyân ve Toharistan Bölgesi'ne hakim olmuştur(1145-1162)
- 3-) Sultan Alâeddin Hüseyin Cihansuz: Gur, Gazne ve Bamyân'a hakim olmuştur. (1149-1155)
- 4-) Sultan Seyfeddin Suri: Gur ve Gazne emiri olmuştur. (...-1149)
- 5-) Sultan Bahaeddin Sam : Gur'un Sange diyen bölgesinin (Mândeş'e aittir) emiri(...-1149)
- 6-) Kutbeddin Muhammed: Gur, Vârsa ve Fîrûzkûh'un emiri(...-1146)
- 7-) Melik Şicaeddin: Cermas ve Gur Bölgesi'ne hakim olmuştur. (...-1145)⁶⁰

---

⁶⁰ Cûzcânî,c,1, s.334-338.

1.4. Gurlular'ın Bağımsızlık Mücadeleleri

1.4.1. Kutbeddin Muhammed'in Behramşah Tarafından Öldürülmesi

Melik İzzeddin Hüseyin'in ölümünden sonra oğlu Seyfeddin Sûrî tahta oturmuştur. Babalarından kalan mirası altı kardeş arasında bölüşmüşlerdir. Fahreddin Mesût büyük olanıydı. Annesi köle olduğundan dolayı tahttan mahrum olmuştur. Kutbeddin Muhammed İzzeddin'in (ikinci oğlu) annesi büyük bir aşiretten olmadığından dolayı tahttan mahrum bırakılmıştır. Ama Seyfeddin onu Vârsa'ya (Vârsa ya da Vârşa Gur bölgesinin bir bölgesi) emir olarak tayin etmiştir. Kutbeddin Muhammed, Vârsa'nın emiri olduktan sonra kendisine ait bir emirlik sarayı yaptırma telaşına düşmüştür. Nihayetinde Fîrûzkuh'nun yakınında Herat ve Gazne'nin arasında, Gur Dağı'nda güzel bir saray inşa ettirmiştir. Sanırım Kutbeddin'in bu işini kardeşleri bağımsızlık ve üstünlük düşüncesi olarak düşünmüşler, bundan dolayı aralarında ihtilaf oluşunca, Kutbeddin Muhammed Gazne'ye gitmiştir.

Kutbeddin Muhammed'in Gazne'ye gitmesinde iki ihtimal vardır:

1- O, Behramşah'ın desteği ile kardeşlerine üstün gelerek Gur tahtına oturmayı ve Behramşah'ında bu fırsattan istifade ederek Gur bölgesinde azalan hâkimiyetini güçlendirmesini istiyordu. Bu düşüncesinden dolayı Behramşah onu hoş karşılamış ve ilişkileri çok yakın olmuştur. Sultanın sarayına istediği zaman rahatça girebiliyormuş ilişkilerini sürekli artırıyormuş. Büyük bir ihtimal ile sultan Behramşah'ın kızı ile evlenmiştir. İbn Esir'de 'ona sultan Berhamşah'ın damadı demiştir.'⁶¹ Ve Cûzcânî'nin dediğine göre: O sultanın haremine ihanet etmiştir. Bu rivayetlerden şu sonuç çıkmaktadır. O bir vesileyle kendisini sultanın sarayına çok yakın tutmuştur, yoksa nasıl yabancı olan biri sultanın haremine yakın olsun ya da ihanet etsin.⁶²

2- Behramşah, Kutbeddin'in gizemli zehir verilerek öldürmesini istemiş ve ona yardım etmemiştir. Gur'a da hiç saldırmamıştır. Şunu diye biliriz Kutbeddin görünüşte sığınmacı, ama hakikatta o Behramşah'ın siyasi, askeri konumunu ve gücünü değerlendirmek için gitmiştir. Kendisini Gazne halkına ve sultanına ve sarayına sevdirmek amacı da bu sebeptenmiş. Bu konuyla ilgi İbn Esir şunu demiştir: ' O

⁶¹ İzzeddin, İbn Esir, *el- Kâmil fi't- Târîh*, Beyrut, 1967, c.11, s.135.

⁶² Cûzcânî, a.g.e.c.1, s.335-336.

görünüşte Sultan Behramşah'ın ziyaretine ve hizmetine gitmiştir ama hakikatta gizli olarak onun aklında hile ve ihanet etmek vardır.’’⁶³ Behramşah onun niyeti bilince yanına çağırarak hapsedmiştir. Sonra da zehirleyerek öldürmüştür. Bu olay Seyfeddin Sûrî'ye bir intikam almak için sebep olmuştur.⁶⁴

1.4.2. Emir Seyfeddin Sûrî Dönemi (1135-1149)

Babasının ölümünden sonra yönetimi Seyfeddin Sûrî üstlenmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz gibi Seyfeddin Sûrî'nin diğer kardeşleri farklı şehirlerde bulunmaktaydılar. Ve Cûzcâninn rivayetinin'e göre, Seyfeddin Sûri bu hanedanın ilk kişisiydi. Sultan ünvanını kullanmıştır. Buradan şu görülebilir ki, Gur Devleti'in siyasi durumunda dikkat çekici değişiklik oluşmuştur. Yani emir ünvanından sultan ünvanına yükselmek bir ihtimalle bir müstakil devlet olmaya adım atmıştır. Ama kesin olarak ortada bir delilimiz yoktur fakat şunu diyebiliriz ki Seyfeddin Sûrî Gur bölgesinin önceki emirlerinin aksine Gazneli Devleti'ne çok bağlı olarak kalmamıştı ve vergileri ödememeye başlamıştı.⁶⁵

Seyfeddin Sûrî doğru bir siyaset yöntemi kullanarak kardeşlerini farklı bölgelere tayin etmiştir. O Gur'un iç siyasi birliğini sağlayarak hâkimiyet altındaki alanı genişletmeye karar vermiştir ve onun ilk hedef olarak kendisine Gazne'yi seçmiştir. Kardeşinin Behramşah tarafından öldürülmesi iyi bir bahane olmuştur. O 1148 yılının sonlarında ve 1149 yılının başlangıcında sayılı bir orduyla Gazne'ye doğru sefere çıkmıştı. Behramşah onun karşısında dayanamayarak savaşı kaybetmiş ve Karman'a (Gazne ile Hind arasında olan bir Şehir) çekilmiştir. Seyfeddin Gazne'yi ele geçirip tahta oturmuştur ve onun elde ettiği bu inanılmaz başarıyı, Gazne şehrinin bazı söz sahibi olan büyükleri alkışlamışlardır.

O Gazne şehrini ele geçirmesini bitmiş bir olay olarak görerek ve kendi taraftarı olan Gazneliler'e güvenerek hediyeler dağıtmış, onlara aşırı derece güvendiğinden dolayı hiçbir tehikayı düşünmeden ordunun büyük bir kısmını Gur'a göndermiştir. Sadece Veziri Seyit Meceddin Musevi ve sayılı adette askerleri kalmıştır. Ancak kış mevsimi geldiğinde Behramşah'ın adamları Seyfeddin'in ordusunun çoğunu Gur'a gönderdiğini,

⁶³ İbn Esir.a.g.e.c.11,s.135.

⁶⁴ Cûzcânî, a.g.e. c.1,s.336-338.

⁶⁵ Cûzcânî,c.1,s.393

hem de kış aylarında Gur ile Gazne arasındaki yolun kapandığını ve Gur'dan asker gelemeyeceğini ona haber vermişler bunun üzerine Behramşah bu durumu büyük fırsat bilerek hızla Gazneye dönmüştür. İki taraf karşı karşıya gelmişlerdir. Seyfeddin'in ordusunda 300 Gurlu ve 1000 kişi de oğuzlarla Gazneliler'den oluşan asker varmıştır. Savaşın şiddetlenmesinden sonra Gaznelilerle Oğuzlar Behramşah tarafına geçmişler ve bundan dolayı Seyfeddin'in karşılık verecek gücü kalmamış ve savaş alanından kaçmıştır. Behramşah'ın askerleri onun takip ederek Sangı Surah adlı yerde yakalayıp esir alarak "Yâke Tak" adlı bölgenin köprüsünün üstünde veziri ile beraber idam etmiştir. Seyfeddin'in kafasını vücudundan ayırarak Sultan Sencer'e göndermiştir.⁶⁶

İbnü'l-Esîr, Seyfeddin Sûrî'nin Gazne üzerine sefer düzenlemesini farklı şekilde anlatmıştır. İbnü'l-Esîr'e göre Kutbeddin Muhammed Seyfeddin Suri'den önce Gur tahtına oturmuştur. Daha sonra da Sebük tekin Hanedanı'ndan Gazne Sultanı Behramşah b. Mes'ud b. İbrahim ile evlilik yoluyla akrabalık kurmuştur. Bu evliliğin ardından şan ve şöhreti yükselmiştir. Kutbeddin Muhammed, Gazne'yi ele geçirmeye karar vererek büyük bir ordu ile Gazne'nin üzerine yürümüştür.⁶⁷

İbnü'l-Esîr, başka bir yerden edindiği bilgiye göre Kutbeddin Muhammed buraya gelmesindeki asıl niyeti gizlemiş ve amacının oraya hizmet ve ziyaret etmek olduğunu söylemiştir. Ancak Behramşah onun asıl niyetini anlamış ve onu yakalayıp hapse attırması ve daha sonra da öldürtmüştür. Onun öldürülmesi Gurluların çok ağrıya gitmiş ancak onun intikamını almak için fırsat yakalayamamışlardı.

Kutbeddin Muhammed öldürülünce Gur tahtına,1144 yılında Sam b. el Hüseyin geçmiştir. Sam, kısa zaman içinde çiçek hastalığından ölünce yerine kardeşi Suri b. el-Hüseyin (seyfeddin Sûrî) tahta geçmiştir(1146). Suri, kardeşinin intikamını almak ve Gazne tahtını ele geçirmek amacıyla 1148 yılında Gazne'ye doğru yürümüştür ve Behramşah'ı bertaraf ederek 1148 yılının Cemaziyülevvel ayında (Eylül-Ekim) Gazne'yi zapt etmiştir.⁶⁸

⁶⁶ Cûzcânî,c.1,s.393-395.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, c,11, s.135.

⁶⁸İbnü'l-Esîr, c,11, s.136-137.

1.4.3. Bahâeddin Sâm Dönemi (1135-1149)

Bahâeddin Sâm önceden kardeşi Seyfeddin Sûrî tarafından Sânge Mândeş'e ait olan bölgenin emiri olarak tayin edilmiştir ve 1149 yılında ek olarakta Fîrûzkuh'u, Seyfeddin Sûrî Gazne'ye sefer düzenlerken kardeşi Bahaeddin Sâm'a vermiştir. Bahâeddin Sâm, kendi döneminde genişleyen Gur topraklarını iki süper güç olan Selçuk ve Gazne Devletleri'nin baskısından korumak için Gur'un dört tarafında dört büyük kale inşa ederek bitirmişti. Gârîmser, Gâristan (Gârcistan), Cîbal (Dağlık) ve Herat; Kûcrân Kalesi Gârîmser ile Gur arasında, Şûrseng Kalesi Herat Dağı'nda, Bêndâr Kalesi Gâristan Dağı'nda ve Fîrûzkuh Kalesi'de Gâristan'la Pârs arasındadır. Yani bu dört kalelerden üçü Gur'un kuzey batı sınırlarında yer almaktadır. Bu şu demek ki Herat ile Gâristan'ın yan sınırlarına inşa edilmiştir. Çünkü bu yandaki dağların yüksekliği azdı ve bundan dolayı her zaman tehdit altında olup, düşman saldırısına uygun bölge olarak sayılmaktadır. Büyük bir ihtimal ile bu savunma kaleleri Sultan Sencer'in sefer korkusundan inşa edilmiştir. Çünkü Sultan Sencer Gazneli sultan Behramşah'ın destekliyordu.⁶⁹

Seyfeddin Sûrî'nin ölümünden sonra aynı anneden olan dört kardeşten en büyüğü olan Bahâeddin Sâm, Gur'un başına geçmiştir. Sultan Bahâeddin Sâm, hükümdar olduğu zaman Gazneliler'den, Sultan Seyfeddin Suri'nin intikamını almak istemiştir. Henüz Sultan Seyfeddin Sûrî için matem düzenlenmemişken harekete geçmiştir ve büyük bir ordu ile Gazne'ye doğru ilerlemiştir. Arkasında ise Gur'un idarecisi olarak Alâeddin Hüseyin'i bırakmıştır. Ancak Kidan (ya da Geylân) denilen bölgeye, Gazne'nin yakınlarına geldiğinde, kardeşi Seyfeddin'in ölümüyle büyük acı çeken sultan bu acıya daha fazla dayanamayarak ölmüştür. Ölümünden sonra yerine Sultan Alâeddin Hüseyin geçmiştir. Gazne'nin yoluna, onun ölümüyle beraber İzzeddin'in üç oğlu Gazne'yi zapt etmek için öldüler ama Gazne'nin zaptedilmesi fikrinden hiç vazgeçemediler.⁷⁰

Cûzcân'ı Bahaeddin Sâmın ölümünü şöyle yazmıştır: “ Bâhaeddin Sâm aşırı derece düşünceden, hemde çok üzüntülü olduğundan dolayı hastalığa dayanamıyınca vefat etmiştir.”⁷¹

⁶⁹ Cûzcânî, c.1,s.338.

⁷⁰Habibi,a.g.e.s.157.

⁷¹ Cûzcânî.c.1,s.338.

1.4.4. Sultan Alâeddin Hüseyin Cîhansûz Dönemi (1149-1156)

Alâeddin Hüseyin kardeşi Seyfeddin Sûrînin tarafından Gur'un Veciristan (Aciristan) bölgesinin hâkimiyetine tayin edilmiştir ve kardeşi Bâhâeddin Sâm'ın vefatından sonra Fîrûzkuh'a gelerek Gur devlet'inin tahtına oturmuştur. Bazı tarihçiler onun kendi yazdığı bir şiiri kaynak alarak ismine: Hüseyin b. Hüseyin b. Hasan demişlerdir. Alâeddin'in yazdığı şiir Behrâmşah'dan ya da Gazne şehrinde Behrâmşah tarafından öldürülen iki kardeşinin intikamını alma hırsını göstermektedir ve bazılarda onun bu isimle tanımlanmıştır: Şiirin tercümesi.

Ben eğer Gazne'yi dibinden kaldırıp atmasam.

Ben kedim Hüseyin b. Hüseyin, Hasan değilim.

Bazılarda adını Hasan yazmıştır ve tarihçiler'in fikir birliği Alâeddin Hüseyindir.⁷² O Seyfeddin Sûrî ile beraber 1149 yılında Gazne'nin zaptedilmesine varmıştır, ama Gur ordusu Gazne'nin fethinden sonra Gur'a döndüğünde, o da dönüp kendi hâkimiyet bölgesi Veciristan'a gitmiştir. Bâhaeddin Sâm Behramşah tarafından öldürülen iki kardeşlerinin intikamını almak için Gazne'ye doğru yola çıktığında onu kendi halefi olarak tayin etmiştir.⁷³ Alâeddin Hüseyin kardeşi Bâhâeddin Sâm'ın yolda vefat ettiğini duyunca, hiç durmadan ordusunu toplayarak Gazne'ye doğru yola çıkmıştır. Alâeddin Hüseyin'in aceleyle sefere çıkma amacı iki kardeşleri Kutbeddin Muammed ve Seyfeddin Sûrî'nin intikamını Behramşah'dan almaktır.

Behramşah Alâeddin Hüseyin'in maksadını anlayınca, mücadeleye hazırlık için Gazne ve Hindistan'daki ordularını toplayarak Sîstan bölgesine doğru çekilmiştir. Sultan Alâeddin ordusuyla Zemîn Dâver bölgesine ulaştığında Behramşah, elçilerini göndererek Alâeddin'in Gur'a geri dönmesi ve topraklarında rahatça oturması gerektiğini iletmiştir. Onun baba topraklarına geri dönmesi teklifi de Behramşah'ın Gur toprakları üzerinde herhangi bir iddiada bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Behramşah'ın savaşa yanaşmaması onun Kutbeddin Muhammed ve Seyfeddin Sûrî'yi öldürerek hata yaptığını bir kez daha akla getirdi. Çünkü Seyfeddin Sûrî'yi acımasızca

⁷² Habibi, a.g.e.s.158.

⁷³ Cûzcânî .a.g.e.c, l.s.338.

katledişi savaş koşullarını oluşturmuş, Bahâeddin Sâm'ın vefat ile de savaş kaçınılmaz hale gelmiştir.

Elçilerin mesajlarından sonra Alâeddin, Behramşah'ın uyarısına kulak asmayarak onu kardeşlerini öldürmekle suçlamıştır. Böylece her iki tarafın da askerleri Zemindâver'da sıraya girerek savaş düzenine girmişlerdi. Sultan Alâeddin, ordularının komutanları ve ünlü savaşçuları Harmîl Sam Hüseyin ve Harmîl Sam Banji'yi çağırmıştır. Filleri bertaraf eden bu iki savaşçı sayesinde savaşın seyri değişmiştir ve Gur ordusu avantajlı konuma gelmiştir. Bu savaşta Hârmîl Sâm Banji şehit düştüğü halde Gur ordusu moralini kaybetmeyerek savaşa devam etmişlerdir. Sonra da bu savaşta Gazne ordusunun komutanı olan sultan Behramşah'ın oğlu Devletşah şehit oldu ve Behramşah oğlunun şehit olduğunu görünce savaş alanını terk ederek Tekinâbâd'a çekilmiştir. Alâeddin Hüseyin zaman kaybetmeden takib etmeye devam etmiştir. Ancak iki ordu Tekinâbâd bölgesinin Abîgerim denen yerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Bu savaşta da Gazne ordusu kaybederek Gazne'ye doğru kaçmışlardır. Behramşah Gazneliler'in yardımıyla üçüncü savaşa hazırlansada, onun ordusu moralini kaybetmiştir ve bundan dolayı karşılık veremeyince kaçmıştır. Alâeddin Hüseyin bütün savaşları kazanarak 1151-1152 yılları arasında tüm Gazne şehrini ele geçirmiştir.⁷⁴

Kaynaklara yansıdığı kadarı ile Behramşah, Kutbeddin Muhammed ve Seyfeddin Suri'nin doğrudan, Bahaeddin Sam'ın ise dolaylı olarak ölümüne sebep olmuştur. Seyfeddin Suri'yi acımasızca öldürmesi ve Alâeddin ile savaşırken Gazne halkının da savaşa dâhil olması Alâeddin'in kinini arttırmıştır. Alâeddin'in bu kinle Gazne şehrini yakıp yıkmasından mütevellit kendisine cihanı yakan anlamında "Cihânsûz" lakabı verilmiştir. Alâeddin gerçekten de intikam alırken sınırlarını fazlasıyla aşmıştır. Yedi gece ve gündüz Gazne şehrini yakması Gazne halkını katletmesi ve en sonunda da seyyidlerin canına kıyması bu lakabı hak ettiğini göstermiştir.⁷⁵

Cûzcân'ı Gazne şehrin'in zaptetmesini şöyle anlatmıştır: " Bu yedi gece ve gündüzde, Gazne şehri gökyüzü o kadar dumandı ki gündüz, gece gibiydi ve bu yedi gece de Gazne şehri yandığından dolayı, gecede ateşin alevinden gündüz gibi idi."⁷⁶

⁷⁴ Ebü'l-Fidâ İsmail b.Kesir, *El-Bidaye ven- Nihaye*,4.Baskı,Beyrut 2015,c.14,s.160-161.

⁷⁵Reşidüddin Fazlullah Hemedânî, *Câmiu 't-Tevârih*, Tahran1943, c,1,s.220-225.

⁷⁶ Cûzcânî, a.g.e.c.1,s.344.

Alâeddin Hüseyin, Gazne şehrine çok kalmadan ve Gur'a dönmeyi tercih etmiştir. Gur'a dönerken bazı Gazneli seyyidleri yanına almıştır. Bu kimseler Fîrûzkûh'a kadar yaya olarak Gazne toprağı taşımıştır. Seyyidler, Fîrûzkûh'da öldürülmüştür ve kanları, sırtlarındaki toprakla karıştırılmıştır. Alâeddin Hüseyin seyyidlerin öldürülmesi ile bir kez daha Seyfeddin Sûrî, Kutbeddin Muhammed ve vezirlerinin intikamını almıştır. Bu olaydan sonra payitahta dönerek şenlikler yaptırmıştır. Onun Gur'a dönmesinde şu iki sebebi söyleyebiliriz.

1- Onun Gazne'ye yaptıkları şunu gösteriyordur. O Gazne'ye orada kalmak veya da hâkimiyet kurmak için saldırmamıştır. O hem kardeşlerinin intikamını almak için hemde onun kardeşi Seyfeddin Sûrînin durumuna düşmemek için Gur'a geri dönmüştür.

2- Behramşah Sultan Sencer'in himayesi altında olduğunu dikkate alarak, onun Gazne'ye ya da Gur'a saldırısından endişeleniyormuştur.⁷⁷ Kaynaklarda şu görünmemektedir ki Alâeddin Cihânsûz Gazne'yi kendi haline bırakarak mı ya da kendi tarafından birisini tayin ederek mi Gur'a dönmüş. Sadece Fâhrî Müdebir bir rivayetinde şunu demiştir: “ Alâeddin Cihânsûz, Emir Han adlı bir komutanını, beş bin askerle beraber halka işkence etmek için tayin etmiştir, Şemsü'l- Arîfin Ebü'l-Müeyyed, Hâce İmâm Kidvet-ül- Evliyâ denen bölgenin âliminin müdahalesiyle Gazne halkı onun işkencesinden kurtarılmıştır.”⁷⁸ Alâeddin Cihânsûz tahta çıktıktan sonra ilk olarak kendisine rakip olabilecekleri düşüncesiyle yeğenleri Gıyâseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed'i tutuklattırarak bir kaleye hapsedirmiştir.⁷⁹

Behramşah hakkında belirsizlikler vardır, o kaçtıktan sonra Gazne'ye geri döne bilmiş mi dönememiş mi belli değildir, ama *Clifford, Edmund Bosworth*; onu bir sene sonra Gazne'ye geri döndüğü söylemiştir.⁸⁰

1.4.5. Alâeddin Cihânsûzün Sultan Sencer'le İlişkisi

Kanlı savaşlar neticesinde Gurlular, Gazneliler'e karşı muzaffer oldular. Gurlular, sadece onları Gazne hâkimiyetinden uzaklaştırmadı, belki aynı zamanda onların ufalıp

⁷⁷ İbn.Esir.a.g.e.c.11,s.188-190.

⁷⁸ Fâhrî Müdebir, Muhammed b.Mensur b. Sayıd, *Adâb'ül- Harp ve 'ş- Şecâ'a*, Araştırma, Ahmed Sûheyli, Tahran,1346hk,s.437-442.

⁷⁹ Habibi,a.g.e.s.159.

⁸⁰ Clifford, Edmund Bosworth, *Gazneliler Tarihi*, Tercüme(İngilizceden Farsçaya Hasan Anüşe) Tahran 1970,c,1ve2, s.420.

çöküşlerine sebep olmuşlardır. Alâeddin bu zaferleri elde ettikten sonra bir taraftan Horasan bölgesinde Gazneliler'den kalan varlığa ve topraklara kendisini mirasçı olarak görmüştür ve diğer taraftan da sultan Sencer'e bağlı olmayı ve vergi vermeyi kendisine yakıştıramamıştır. Bu nedenlerden dolayı Sultan Sencer'e de düşmanlık beslemeye başlamıştır. Sultan Sencer'in buyruklarını dinlemez olmuştur ve yıllardır gönderdikleri hediyeleri de göndermeyi kesmiştir. Cûzcânî'nin rivayetine göre : “ Gurlular Devleti, Sultan Sencer'e verdiği senelik vergiler, silahlar ve hediyeleri geri almışlardır.”⁸¹ Diğer taraftan da Alâeddin bağımsızlığını göstermek için sikkelerden Sultan Sencer'in ismini çıkarmıştır. Büyük bir ihtimal ile bu gerginleşmenin büyümesine Seyfeddin Sûrînin kafası'nın Behramşah tarafından Sultan Sencer'e gönderildimesi sebep olabilir. Bu gelişmeler üzerine Sultan Sencer hem Gazne'yi geri almak hem de en önemlisi kendisine vergi vermeyi reddedip tanımayan, itibarını zedeleyen Alâeddin Hüseyin'e haddini bildirmek üzere ordusunu toplayıp sefere çıkmıştır.⁸²

Bu zaman süreci içerisinde Alâeddin boş durmamış kendisine yandaş toplamaya çalışmıştır ve Sultan Sencer'in Herat valisi Ali Çetri (Ali Çetin) ile Sultan Sencer'e karşı birleşmek üzere antlaşma yapmıştır. Nihayet Selçuklu ordusu ve Gur ordusu Hari – Rud vadisinde “ Nâb “ denen yerde karşı karşıya gelmişlerdir. Savaşın başlaması ile Alâeddin Hüseyin'e destek için söz veren 600 bin asker Oğuzlar ve Türkmenler'den, Selçuklu ordusuna katılması ve onu yalnız bırakması üzerine Selçuklulara yenilmiştir. Galibiyeti elde eden Sultan Sencer'in eline büyük miktarda mal, para ve sayısız silah geçmiştir. Asi Hükümdar Alâeddin Hüseyin yenilmiştir ve arazisi imparatorluk topraklarına dâhil edilmiştir. Savaştan sonra ise Selçuklu askerleri tarafından, bir dağa sığınmış halde bulunan Alâeddin ve Ali Çetri yakalanmıştır. Ali Çetri Sultan Sencer'e ihanet ettiğinden dolayı öldürülmüştür. Alâeddin de Sultan Sencer'e teslim edilmiştir. Alâeddin Cihansuz, Sultan Sencer'in yanında esir olarak kaldığı bu süreçte Fîrûzkuh tahtına yeğeni Nasıreddin Hüseyin b. Muhammed geçmiştir. Alâeddin Hüseyin'in öldürülmesi beklenirken yaklaşık altı ay sonra sultan Sencer tarafından affedilmiştir.⁸³

⁸¹ Cûzcânî, a.g.e.c.1,s.346.

⁸² Muhammed Kasım Hindûşâh, *Târih-i Firîşte*, Kanpur 1883,c,1, s.55-57.

⁸³ Nizâmî Arûzî Semerkandî, *Çehâr Makale*, Araştırma, Muhammed Müyin,Tahran,1366hş, s.46.

1.4.6. Alâeddin Cîhânsûzün Affedilmesi ve İkinci Dönem Hâkimiyeti

Alâeddinin Cîhânsûz iyi bir edebiyatçı ve şair olduğundan dolayı Sultan Sencer'e süslü sözler, şiirler ve onun mutlu edecek hikâyeler söyleyince Sencer onu affederek Gur hâkimiyetine geri göndermiştir. Bu konuyla ilgili Çâhâr Makale'de şöyle geçmektedir: " Sultan Sencer, Oğuzların eline esir düşmeden önce Alâeddin'i Oğuzlar'a karşı kullanmak için serbest bırakmıştır. Sadece onu azad etmemiştir belki yanına kıymetli eşyalar ve hazineler vermiştir."⁸⁴ Ve bu konu hakkında Cûzcânî de şöyle rivayet etmiştir: " Sultan Sencer onu (Alâeddini) Gur tahtın'a geri oturtmuştur ve onunla beraber hazine ve bütün sürülerle (at, özel koyun sürüsü ve deve sürüsü) yardım etmiştir ve dedi ki sen benim kardeşim gibisindir, bütün bu hazineleri ve sürüleri al, Gur'a götür Allah izin verirse bunlar için sen Oğuzları bastırarak ortadan kaldırırsan benim için en büyük bir yardımdır, ve eğer benim Devletim yıkılacaksa en iyisi hâkimiyet alanım senin eline kalsın, çünkü Oğuzlar'a kalmasından daha hayırlıdır."⁸⁵

Alâeddin Cîhânsûz'ün dönüşünden haberdar olan Fîrûzkuh ordusu Nâsîreddin'i öldürerek tahtı Alâeddin'e tekrar teslim etmişlerdir. Alâeddin Cîhânsûz bütün Horasan bölgesini ele geçirmeden önce Sencer'in verdiği hazineyi ve sürülerini Gur'a getirtmiştir. Ve Sultan Sencer de az süre sonra Oğuzların eline esir düşmüştür ve yaklaşık dört yıl boyunca esir kalmıştır. Onların esaretinden kaçmayı başarsa da çok fazla zaman geçmeden esaret süresinin ve Devleti'nin yıkılışının üzüntüsünden 1156 yılında vefat etmiştir. Merv'de bulunan türbesinde gömülmüştür. Sahne Gurlular'ın hâkimiyeti için açık bırakılmıştır ve bölgede hâkimiyetini rahatça genişletmek için büyük bir fırsat elde etmiştir.

Alâeddin Cîhânsûz bölgenin sukûnetini ve amiyetini sağladıktan sonra hâkimiyet alanını genişletmeye karar vermiştir. Bamyân, Toharistan, Bilad-ı Cûrum(Gârîmser), Bûst, Tûlek, Herat, Dâver, ve Mûrgâb dağlık bölgeler Herat'ın yakınına hâkimiyeti altına almıştır ve Gârcitan'a kaç defa saldırıp feth edememiştir. Sonra Cîhânsûz Hür Melek, Şârşah b. İbrahim Gârsitan'ın hâkiminin kızı ile evlenerek orayı da hâkimiyet altına almıştır. Başka bir eylemi de hâkimiyeti zamanında İsmâiliyye cemaatine Gur'da ikamet ve inançlarını vaaz etme iznini vermiştir ve bu işi onun isminin lekelenmesine

⁸⁴ Nizâmî Arûzî Semerkandî, *Çehâr Makale*,s.48.

⁸⁵ Cûzcânî, c.1,s.259.

sebeb olmuştur. Onun hâkimiyet süreci Gurlular Devleti'nin en sıkıntılı dönemiymi ama o Gurlular Devleti'nin İstiklal temelini koymuş olmuştur.⁸⁶

Alâeddin Cihânsûzün vefatıyla ilgili farklı tarihler yazılmıştır (1156, 1158, 1159 ve 1163) ama tarihçilerin çoğu onun 1156 yılında Gur şehrinin Senge ilçesinde vefat ettiğine inanıyorlardır. Alâeddin'in vefatından sonra bir süre taht kavgaları yaşanmıştır.⁸⁷

1.4.7. Sultan Seyfeddin Muhammed b. Alâeddin Hüseyin Cihansûz Dönemi (1156-1162)

Sultan Seyfeddin Muhammed, babasının ölümünden sonra genç yaşta Gur tahtına çıkmıştır. Cömert, uzlaşmacı ve dini bütün biriydi. Tahta çıktığında ülkeyi babası gibi zulümle ve haksızlıkla yönetmek yerine adalet ve yardımseverliği tercih etmiştir. Halk da ona itaat ederek sevgi göstermiştir. Babasının döneminde gün geçtikçe yayılan İsmâilî dâîleri ortadan kaldırmış, böylece Gur halkının kalbinde oldukça büyük yer edinmiştir.⁸⁸

Seyfeddin Muhammed, 1162 yılında Oğuzlar tarafından öldürülmüştür. İbnü'l Esir, Seyfeddin Muhammed'in Herât(Kadis) Seferi'ni Oğuzlar ile hesaplaşmak üzere düzenlediğini belirtmektedir. Oğuzlar Belh'te bulunurlarken, Seyfeddin Muhammed onlarla hesaplaşmak amacıyla çok sayıda askeri toplayarak Gur Dağları'ndan yola çıkmıştır, Oğuzlar da toplanıp ona karşı harekete geçmişlerdir. Seyfeddin Muhammed'in bir ara sadece yakın adamlarıyla karargâhından ayrıldığını ve sayıca az oldukları haberini alan Oğuz Beyleri derhal harekete geçmişlerdir. Hükümdarı karargâhına dönmeden evvel yakalayabilmek için derhal yola koyulmuşlar, nihayetinde Seyfeddin Muhammed'i bir yerde kısıtararak ona hücum etmişlerdir. Gur hükümdarı ve yanındaki birkaç asker, yapılan şiddetli çarpışmalara direnmişler. Ama savaş esnasında kendi ordusunun başkomutanı Ebü'l -Abbas b. Şiş tarafından arkasından mırzakla vurularak yaralanmıştır. Bundan sonra adamlarının bir kısmı esir alınmıştır. Bir kısmı

⁸⁶ Mahmud b. Muhammed, Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, Tarihi Selacike ,çev,Arp-Frs- Osman Turan,Tahran 1943,s.22-24.

⁸⁷ Fâhrî Müdebbir,a.g.e.s.480.

⁸⁸ Cûzcânî,a.g.e.c,1, s.353.

da kaçarak karargâhlarına bozgun bir halde dönmüşlerdir. Oğuzlar da, Belh ve Merv'e dönüp Gurlu askerlerin mallarına el koymuştur.⁸⁹

Seyfeddin Muhammed'in Ebü'l- Abbas b. Şiş tarafından arkasından mızrakla vurulma konusunda şunları yazmadan geçmemeliyiz. Önceden anlattığımız gibi Şişânîler ve Şânsbanılar Emir Benci zamanında Gur hâkimiyeti için bir gerginlik yaşanmıştır ve iki tarafta Halifeden sancak alan Emir olmasına ittifak olmuşlardır ve Emir Benci Naharan Şânsbi sancağı olarak Emir ve Şiş b. Behram başkomutan olmuşlardır.

Bu Ebü'l- Abbas b. Şiş'in başkomutan olan kardeşi Dermîş b. Şiş, Alâeddin Cîhânsûz'ün esir düştüğünde dönemde Fîrûzkuh tahtına Nâsîreddin'in oturmasına vesile olmuş hemde Sultanın hazinesine el konulmasında büyük rolu olmuştur. Ve bir gün Sultan Seyfeddin Muhammed, kendi döneminde babasının sarayının özel takılarını Dermîş'in yanına görmüş ve halkın gözünün önünde onu öldürmüştür. Bundan dolayı Ebü'l-Abbas kardeşini intikamını almak için bir fırsat bekliyormuştur. Bu fırsatı Oğuzlar'ın savaşında görerek onu arkasından mızrakla vurmuştur. Vurulduğunda yaralı olan Seyfeddini, yatağında yatarken bir Oğuz askeri, onun şahlık kemerini almak için karnına hançer saplayarak öldürmüştür.⁹⁰

Cûzcânî, Seyfeddin Muhammed'in yalnızca bir yıl tahtta durabildiğini belirtmiştir.

Sultan Seyfeddin Muhammed'in(babasının hapsedtiği) amcasının oğulları Gıyâseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed'i hapsoldükleri kaleden serbest bırakması ne kadar adaletli bir yönetici olduğuna kanıttır. Sultan Seyfeddin Muhammed'den sonra yerine Bahâeddin Sâm'ın oğlu Gıyâseddin Muhammed Gur tahtına oturmuştur.⁹¹

1.4.8. Sultan Sencer'in Ölümünden Sonra Horasan Bölgesi'nin Siyasi Durumu

Sultan Sencer uzun yıllar boyunca Horasan bölgesinde iktidar olarak Türk İslam geleneklerine göre yönettiği topraklara huzur ve güven getirmiştir, onun ölümünden sonra Horasan bölgesinin siyasi durumuna bakabilmemiz için Sultan Sencer'in ölümünden önceki on, on beş yıllık dönemden haberdar olmamız gerekmektedir. Çünkü

⁸⁹İbnü'l-Esîr,c,11, s.221-225.

⁹⁰Müstendî Gûrî,a.g.e.s.58-59.

⁹¹Cûzcânî, c,1,s.352.

bölgedeki değişiklikler bir anda ortaya çıkmamıştır, olaylar bir zincirin halkaları gibi birbiriyle bağlantılı şekilde gelişmiştir.

1141 yılında Gayrimüslim olan Karahıtaylar'ın, Karahanlılar'a hücumuna mani olmak isteyen Sultan Sencer'in, Semerkand yakınlarında Katvan Çölü'nde Karahıtaylar'a mağlup olması(Katvan Savaşı) Selçuklu Devleti ve Sultan Sencer için bir dönüm noktasıydı.

Sultan Sencer'in bu mağlubiyeti hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar arasında büyük yankı uyandırmıştır. Bu mağlubiyeti fırsat bilen Harezmsah Atsız, Horasan ve Sultan Sencer'in sarayının bulunduğu Merv'i istila etmiştir hazineleri alarak Harezm'e götürmüştür. Onun Katvan Savaşı'nı kaybedince düştüğü telaşlı durumdan faydalanan Harezmsah Atsız, Sultan Sencer'in Harezm'e karşı sefere çıktığını duyunca savaşmayı göze alamayıp hazineleri iade etmiştir ve bağlılığını bildirerek af dilemiştir.

1152 yılının Haziran ayında yapılan savaşta, Gurlular savaşı kaybetmiştir, Sultan Alâeddin Cihânsûz ise bir süre Sultan Sencer'in hizmetinde bulunduktan sonra affedilerek tekrar Gurlular Devleti'nin başına idareci olarak gönderilmiştir. Gurlular'a karşı kazanılan bu zafer ile Sultan Sencer her ne kadar Katvan Savaşı'nın yaralarını sarıp kaybettiği itibarını tekrar kazanmayı başarmış gibi gözüksede Oğuz Türklerine karşı Selçuklu emirlerinin adaletsiz yaklaşımları nedeniyle oluşan ayrılıklar büyümüştür. Emirlerin baskıları neticesinde Belh vilayeti içinde yapılan savaşta Selçuklu ordusu mağlup olmuş ve Sultan Sencer esir düşmüştür.⁹²

Beklemedikleri bir anda bağlı oldukları Selçuklu Devleti'nin sultanını esir alan Oğuzlar, kendilerini devletin başında buldular ve beklenilenin aksine kendi soylarından birini tahta geçirmek yerine esir olan Sultan Sencer'i tahta oturtmuşlardır. Bu hareket ile hem ona olan saygılarını hem de Büyük Selçuklu Devleti'nin devamını istediklerini göstermişlerdir. Üç yıl sonra esareten kurtulup Selçuklu'nun başına geçen Sencer, adalet sistemi ve liyakat konularında hiçbir şeyi bıraktığı gibi bulamamıştır. Sultan Sencer bu bozulmuş düzeni her ne kadar düzeltmek için çaba sarfetmişse de, yeteri

---

⁹² el -Kazvîni, s.488.

kadar zamanı olmamış ve 1157 yılında Merv'de ölüerek kendi yaptırdığı türbesine defnedilmiştir.⁹³

Kırk yıl süren saltanatı boyunca Sultan Sencer, doğu ve batı olmak üzere iki cepheli bir siyaset takip etmiş, fakat doğu siyaseti sürekli ağır basmıştır. Heybetli, cömert, güzel ahlaklı, yumuşak huylu tebaasına karşı merhametli olan, ilim adamlarını sevip, onlara hürmet eden bir hükümdarın ardından Horasan bölgesinde, taht kavgaları, aşiretlerin bir araya gelmesiyle atabeylikler oluşmuş ve bu atabeylikler de söz sahibi olmuştur. Atabeyliklerin itibar kazanması ve idari otoritenin onlara geçmesi gibi gelişmeler Sultan Sencer'den sonra Horasan'ın içler acısı halini bizlere özetlemektedir.

---

⁹³İbnü'l-Esîr, a.g.e. c.2, s.380-384.

İKİNCİ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN GENİŞLEYİP BÜYÜMESİ

2.1. Gıyaseddin Ebü'l-Feth Muhammed b. Bahaeddin Sam'ın Hâkimiyet Dönemi (1162-1202)

Sultan Alâeddin'in ölümünden sonra hanedanın başına geçen oğlu Seyfeddin Muhammed babası tarafından hapsedirilen Bahaeddin Sam'ın oğulları, Gıyaseddin Ebü'l-Feth ve Şihabeddin'i serbest bırakmıştır. Gıyaseddin serbest kaldıktan sonra Sultan Seyfeddin'in yanında kalarak ona hizmet etmiştir, diğer kardeş Şihabeddin Muhammed ise Bamyân Meliği olan amcası Fâhreddin Mesud'un yanına gitmeyi ve ona hizmet etmeyi tercih etmiştir.⁹⁴

Seyfeddin Muhammed'in ölümünden sonra yerine, Gıyaseddin Muhammed getirilmiştir(1162). Gelişmelerden anında haberdar olan Muizzeddin Muhammed, Şihabeddin Muhammed lakabı ile meşhurdur. Derhal kardeşinin yanında yer almıştır. Saltanatı boyunca yanından ayrılmayarak hep destek olmuştur. Tahta geçen kardeşlerin ilk icraatı; Anne tarafından akraba olan ve kendilerini tahta geçiren ülkelerini onun tavsiyelerine uygun olarak yönetmelerini bekleyen Ebu'l-Abbas b. Şiş'in şerrinden kurtarmaktır. Bu nedenden dolayı onu, Seyfeddin Muhammedin intikamını almak bahanesiyle öldürmeyi düşünmüşlerdir. Bu düşünceyi hisseden Ebü'l-Abbas, Bamyân Meliği olan amcaları Fâhreddin Mesud'a giderek tahta onun oturması geretiğini vurgulamıştır. Fâhreddin Mesud'u yeğenlerine karşı kıskırtmıştır.⁹⁵

Gıyaseddin Muhammed henüz iç sıkıntılarını bertaraf etmeden amcası Fâhreddin Mesud'un saldırısına uğramıştır. Bamyân hâkimi Fâhreddin Mesud İzzeddin'in yedi

⁹⁴Cûzcânî,c,1,s.353

⁹⁵Hindûşâh, Muhammed kasım *Târih-i Firişte*, Kanpur 1883,c,1, s.54-56.

oğlundan kalan tek oğlu bulunmaktaydı. Bu oğlu yaşça diğerlerinden büyüktü ama annesi köle olduğundan dolayı babasının tahtından mahrum olmuştu. Alâeddin Cîhânsûz Bamyanı feth edince onu oraya tayin etmiştir. O da hâkimiyet alanını genişletmek için Toharistan, Şîğnan, Dervâz(bugünkü Bedeşan Afganistan'ın kuzey doğusu) zapdetmiştir. Fâhreddin Mesud kardeşlerinin ölümünden sonra kendisini Gur tahtının varisi olarak görüyordu. Bundan dolayı Belh hükümdarı Melik Alâeddin Kumâc Sencerî ve Herat hâkimi Taceddin Yıldız ile anlaşma yaparak birleşmişler. Bu anlaşmada şuna karar vermişlerdir. Eğer galip olursak Horasan bölgesi'ne ikna olmalıyız ve Gur'u da Fahreddin Mesud'a bırakmalıyız demişler. Her sultan kendi ordusuyla beraber Fîruzkuh'a doğru yola çıkmışlardır.

Sultan Gıyaseddin Muhammed'de, onların askerleri birbirleri ile güç birliği yapmadan önce harekete geçerek ilk "Râğzer" denilen bölgede Tâceddin Yıldız'ı öldürerek onun ordusunu geri püskürtmüştür. Sonra Belh ordusuna yönelerek Alâeddin Kûmac'ı da öldürmüştür. Fâhreddin Mesud'un ordusunu korkutmak için Alâeddin Kûmac'ın kafasını keserek Fâhreddin'e göndermiştir. O da bunu görünce savaş alanından geri çekilmiştir. Ama Gıyaseddin'in askerleri etrafını çevirerek onu ve Ebü'l- Abbas'ı esir almışlardır. Gıyaseddin, Ebü'l-Abbasi öldürerek devleti bir şer odayından kurtarmıştır ve böylece Şişânîlerin askeri ve siyasi faaliyetleri sona ermiştir. Fâhreddin Mesud'un yerine kardeşi Şihabeddin Muhammed'i başkomutan olarak tayin etmiştir. Ama yeğenleri Fâhreddin Mesud'a saygıyla davranarak onu Bamyan'a geri göndermişlerdir. Bamyan'a geri dönmek zorunda kalan Fahreddin kısa bir süre sonra ölmüş yerine oğlu Şemseddin geçmiştir. Sultan Gıyaseddin tarafından tanınan Şemseddin'e, sadakatinden dolayı Sultan unvanı verilmiştir. Bu galibiyet Gıyaseddin'in gücünü artırmıştır. Hiç durmadan hâkimiyet alanını genişletmek için seferler düzenlemiş, kısa bir zaman içinde Gârmsir, Zemîndâver, Kâdîs, Kâlyûn, Fevâre, Gârcistan, Tâlîkân ve Gûrzevân'ı hâkimiyeti altına almıştır. Sonra 1173 yılında Gazne şehrini Oğuzların elinden alarak, kardeşi Şihabeddin Muhammed'i Gazne, Gârmsir ve Tekinabâd'e sultan olarak tayin etmiştir.⁹⁶

İktidardaki yerlerini sağlamlaştıran Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed 1176 yılında Herat'ın ileri gelenleri ve halkın destekleri ile Selçuklu hanedanına mensup olan Bahaeddin Tuğrul yönetimindeki Herat'a yönelerek burayı da ele

⁹⁶ Cûzcânî, a.g.e.c.1,s.357-359.

geçirdiler ve bundan sonra 1178 yılında Füşenc denilen bölgeye hâkimiyetleri altına almışlardır. Bu galibiyetlerden sonra Gıyaseddin Muhammed'in söylentisi her tarafa yayıldı ki Nîmrûz ve Sâcistan'ın hükümdarları elçilerini göndererek bağlılığı bildirdiler. O fetihlerine devam ederek Andhûd, Mâymane, Fârîyab, Hîlm (Belh'in eski ismi) ve Merv'yi feth etmiştir. Bütün Horasan bölgesin'de hâkimiyet kurarak, kendi ismine hutbe ve sikke düzenlemiştir.⁹⁷

Şihabeddin Muhammed, Gazne Sultanı olduktan sonra halkına hizmet edebilmek ve onların refah seviyesini artırabilmek için ağabeyi Gıyaseddin Muhammed ile adeta yarışa girmiştir. Sultan Şihabeddin Muhammed, idaresi altındaki halkın durumunu düzeltmek için elinden geleni yaparken Gazne üzerinden Hindistan'ın zengin bölgelerine sürekli seferler düzenlemiştir. Buraları fethederek topraklarını genişletmiştir. Sultan Şihabeddin Muhammed'in, Hindistan'ın zengin bölgelerine yaptığı seferlerde kazandığı ganimetler ile her iki sultan da güçlerini artırmıştır. Sultan Şihabeddin Muhammed'in kültüre verdiği önem sayesinde Gazne bir eğitim ve kültür merkezi haline gelerek yeniden canlanmıştır. Sultan Şihabeddin Muhammed, halkını zarara uğrayabilecekleri konusunda uyarmıştır. Gazne halkıda bunu dikkate alıp engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Neticesinde Gazne'de ticaret canlanmıştır, sanatkârlar ve ilim adamları himaye altına alınmıştır.⁹⁸

Gurlular'ın Gazne kolu olarak itibar gören Sultan Şihabeddin Muhammed yönetimindeki kuvvetler, sürekli olarak Hindistan üzerine seferler düzenlerken, Gurlular'ın şöhretlerinin artması üzerine merkezdeki Sultan Gıyaseddin ile Abbasi Halifesi arasında diplomatik ilişkiler de kuruldu. Sünni Müslümanlar arasında büyük bir itibara sahip olan Abbasi Halifesi hâlâ İslam dünyasının meşru ve tek lideri olarak benimseniyordu. Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından ve Gazne Hanedanı'nın ortadan kalkmasından sonra Orta Asya ve Horasan bölgesinde, hükümdarlığının tasdiki için halifeye başvuran yegâne kişinin Gıyaseddin Muhammed olması, Gurlular'ın o dönemde iktidarlarının zirvesinde olduklarının ve bölgede tek söz sahibi olduklarının açık bir göstergesidir. Ve yaklaşık 41 sene Horasan ve Hind bölgelerinde hüküm süren Gıyaseddin Muhammed 63 yaşında ve 1202 yılında Herat'ta vefat etmiştir. Ve kendi

⁹⁷ V.V.Barthhold, a.g.e,s.435-438.

⁹⁸Cûzcânî, c,1,s.357.

yaptırdığı büyük Herat camisinin kuzeyinde yer alan mezarlığında defin edilmiştir. Yerine de kardeşi Şihabeddin Muhammed geçmiştir.⁹⁹

2.1.1. Gıyaseddin Ebü'l-Feth Muhammed'in Harezmsahlar İle İlişkisi

1162 yılında Gurlular Devleti'nin başına geçen Gıyaseddin Muhammed, Gazne kolunun hâkimiyeti için kardeşi Şihabeddin'i tayin etmiştir. Kendisi merkezde hanedanın başında kalarak mücadelesini buradan yönetmiştir. Gıyaseddin Muhammed, en büyük hayali olan Hint Yarımadası'na hâkim olma fikrini, önündeki tek engel olarak nitelendirdiği konumu itibarı ile ticaret yollarının kesiştiği Baharat Yolu'nda bulunan ve Harezmsahlar'ın kontrolü altındaki Horasan'ı fethederek gerçekleştirmek istiyordu.¹⁰⁰

Selçuklu Sultanı Sencer'in ölümünden sonra(1157) Orta Asya'nın en güçlü devleti konumuna gelen Harezmsah Devleti'nin başında bulunan İl-Arslan, topraklarını genişletmek amacı ile birbirleriyle sürekli muharebe halinde olan Selçuklu emirlerinin aralarındaki anlaşmazlıklara zaman zaman müdahil olarak çıkarları doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. Selçuklu Hükümdarlığı ve Gazne Devleti'nin yıkılmasının ardından ön plana çıkan Harezmsahlar ve Gurlular da, birbirlerine karşı sürekli temkinli yaklaşmıştır. Birbirleri ile yaptıkları savaşların neticesi ne olursa olsun savaş sonrası yapılan barış antlaşmalarında, sahibi oldukları stratejik öneme sahip coğrafyaları kaybetmemek adına çoğu zaman karşılıklı olarak birbirlerinin taleplerine razı gelerek çekingen bir tutum sergilemişlerdir.¹⁰¹

Babaları İl-Arslan'ın ölümünün ardından kardeşi Celaleddin Mahmud'un liderliğine razı olmayan Harezmsah Sultanı Tekiş, Karahitaylar'dan aldığı destekle Celaleddin'in üzerine yürüyünce, Celaleddin Mahmud tahtı terk ederek Gurlular'a sığınmıştır. Harezmsahlar ile büyük bir mücadele içinde olan Sultan Gıyaseddin Muhammed, izlediği politika gereği daha sonraları kendisinden faydalanabileceğini düşündüğü Harezmsah Celaleddin Mahmud'un kardeşi Sultan Tekiş ile yaptığı taht kavgasını kaybetmesi üzerine, bu durumu fırsat bilip ona kucak açıp kendisine sığınmasına izin vermiştir. Fakat Harezmsah Celaleddin Mahmud, bir süre sonra Karahitay Hakan'ından aldığı yardım ve destek ile zamanında kendisine kucak açan Gurlular'a karşı ciddi

⁹⁹ Ali el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiye*, (Türkçeye çeviren: Necati Lügal,) Ankara 1999, s.115.

¹⁰⁰ el -Kazvîni, s.404.

¹⁰¹ Cûzcânî, s.400.

seferler düzenlemiştir, Gurlular'ı zaman zaman zor durumda bırakmıştır. Bundan dolayı Gıyaseddin Muhammed, 1192 yılında, Gazne ordusu Kardeşi Şihabeddin Muhammed'i, Bamyan ordusu Melik Şemseddin'i ve Sistân ordusu Tâceddin Zengi b.Fâhreddin Mesud'u, Harezmsahlara karşı sefere gönderdi ve iki taraf Merv'e kıyılarında karşı karşıya geldiler. Gurlular, bu seferin üstesinden gelerek Merv yakınlarında Celaleddin b. İl-Arslan'ın ordusunu mağlup etmişlerdir.¹⁰²

1200 yılında Harezmsah Sultanı Tekiş ölünce Gurlular bunu fırsat bilip Batı Horasan üzerinden yürüyerek, önce Nişabur'u ardından Mervüşşahcan ile Serahs Bölgesi'ni zaptetmişler, buradaki bazı şehzade ve emirleri esir alarak Gur'a göndermişlerdir. Horasan'ı Harezmsahlara elinden almak için her şeyi yapan Gurlular, Hindu Hanı Alâeddin'e karşı bir koz olarak kullanmak için kendilerine tabi olmak şartı ile Merv ve Serahs'ın idaresini Alâeddin'e vermiştir. Cürcan ve Bistam'a kadar Horasan'ın çeşitli merkezlerine şehzadeler göndermişlerdir. Durumun ciddiyetinin farkında olan Harezmsah Sultanı Muhammed, Horasan bölgesinin kendisine ait olduğunu ve Gurluların Harezmsah'a bağlı olmalarını talep etmiştir, fakat bu isteği reddedilmiştir. 1201 yılında Muhammed Harezmsah'ın Nişabur'u kuşatmasıyla şehrin idaresindeki tecrübesiz Gur şehzadelerinden Alâeddin Muhammed geri çekilerek şehri teslim etmiştir. Bu gelişme ile Horasan bölgesi Harezmsahlara ile Gurlular arasında paylaşılmıştır.¹⁰³

Sultan Gıyaseddin Muhammed'in ölümü üzerine (1202) bu kez Harezmsah Alâeddin Muhammed'in, Horasan'a tek başına sahip olma hırsı ile Gurlulara karşı savaş açması üzerine, Sultan Şihabeddin bizzat kendisinin kumanda ettiği ve Hindistan'dan getirttiği filler ile desteklediği çok kuvvetli bir ordu ile Harezm'i ele geçirmek üzere karşı sefere çıkmıştır. Harezm topraklarına giren Sultan Şihabeddin, yapılan savaşta Harezmsah'ı yenerek geri püskürtmeyi başarmıştır.¹⁰⁴

Harezm yakınlarına kadar ulaşan Sultan Şihabeddin, ordusunun toparlanması için Karasu kıyılarına kurduğu ordugâhını, azalan erzak stoklarından dolayı Belh şehrine kadar geri çekmeye karar vermiştir. Bu arada Harezmsah'a yardım etmek için Semerkand Hanı ile birlikte Ceyhun kıyılarına ulaşan büyük Karahıtay ordusu, Sultan

¹⁰² V.V.Barthhold, a.g.e.s.430-432.

¹⁰³ V.V.Barthhold, a.g.e,s.427-430.

¹⁰⁴el - Kazvînî, s.488.

Şihabeddin'in ordusunun yolunu kesmiştir. Zorlu şartlardan dolayı bitap düşen Gurlular'ın öncü birlikleri, Karahıtaylılar'a karşı yapılan savaşta başarılı olamayıp geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gurlular'ın geri çekilmesinin ardından onları takip etmekten vazgeçmeyen Karahıtaylar, Gurlular'ın karşısına tekrar çıkarak Sultan Şihabeddin'i ve birkaç yüz askerini Endhüy Kalesi'ne sıkıştırmıştır. Karahıtaylar'ın müttefiki olan Semerkand'ın müslüman hükümdarı Osman'ın ve Türkistanlı müslüman soyluların barış için devreye girmesi ile Karahıtaylar, savaş fillerinin ve ganimetlerin kendilerine verilmesi koşulu ile barışa razı olmuşlardır.¹⁰⁵

2.2. Gıyaseddin Ebu'l-Feth Muhammed'in Selçuklularla İlişkisi

Gurlular'ın bir devlet olana kadar geçirdikleri bağımsızlık sürecinde bölgede söz sahibi olan Selçuklular'a devamlı olarak bağlılıklarını bildirdiklerini ve düzenli olarak da her yıl değerli hediyeler ile vergilerini ödediklerini görmekteyiz. Bu durum Selçuklular'ın bölgede hâkimiyetlerini ve otoritelerini kaybedene kadar bu şekilde sürmüştür. Gıyaseddin'in Gurlular Devleti'nin başına geçene kadar irili ufaklı isyanlarla şansını deneyen Gur emirleri, aldıkları yenilgiler sonrasında Selçuklu sultanlarından af diliyor ve bağlılıklarını bildirerek tekrar kendi bölgelerine dönüp yönetimdeki yerlerini alıyorlardır.

Bu kısır döngü, sadece Selçuklular'ın bölgedeki otorite ve hâkimiyetini diri tutmaktan başka işe yaramadığı gibi Gurlular devleti'nin bağımsızlıklarını kazanma inancından da gün geçtikçe uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Ancak, Gurlular'ın başına bağımsızlık yanlısı liderlerin geçmesiyle kazanılan zaferler neticesinde Gurlular'ın bağımsızlığa olan inancı artmıştır. Aynı zamanda yönetimde Selçuklu ve Gazneli idare biçimlerini kullanıp adaletli bir yönetim sergilenmeleri, sadece Gurlular için değil bağlı buldukları bölgedeki yönetimlerinden memnun olmayan diğer halkların da ilgisini çekmiş ve bu durum bölgedeki hâkimiyetlerini kolaylaştırmıştır.¹⁰⁶

Sultan Seyfeddin Hüseyin'in öldürülmesinden sonra kardeşi Şihabeddin ile birlikte Gurlular'ın başına geçen Sultan Gıyaseddin dönemi, Gurlular için altın bir dönemdir.

¹⁰⁵V.V.Barthhold, a.g.e.s.433-434.

¹⁰⁶Cûzcânî,c.1,s.330-357.

Bu dönemde devlet hiç olmadığı kadar kuvvetli ve itibar sahibi olmuştur. Aynı zamanda bu dönemin sultanlarının izlediği akıl dolu politika ile yayılmacı bir tutum içinde olan Gurlular, bölgedeki hâkimiyetlerini iyice hissettirerek tek söz sahibi haline gelmişlerdir.

Sultan Gıyaseddin'in hükümdarlığı zamanında (1162–1202) Gurulu hâkimiyetinin zirveye ulaştığından bahsetmiştik. Gurlular artık uzun yıllar bölgede tek söz sahibi olan Selçuklu Devleti'nin yönetiminden memnun olmadıklarını açıkça gösteriyorlardır, bunun en bariz örneklerinden birisi de Selçuklu Devleti'ne ait olmasına rağmen yönetiminden hiç memnun olmadıkları Herat bölgesinin alınmasıdır. Sultan Sencer'in ölümünden sonra bölgesel idareyi kontrol eden atabeylerin yaptığı haksızlıklar nedeniyle huzursuzluk içinde olan Selçuklular'a bağlı Oğuz Türkleri, buldukları Gazne bölgesine saldırılar düzenleyip şehri zayıf düşürdüler ve Gazne'yi zaptetmişlerdir, sonra Gurular ve Horasan'ın çeşitli bölgelerinden desteğe gelen orduların yardımıyla Gazne'yi Oğuzlardan geri almışlardır(1173). Gurlular Devleti'nin bu dönemde bu kadar nam salmasındaki en büyük etken Selçuklu Devleti'nin ve Gazneliler'in, ardı ardına ortadan kalkması olmuştur. Ortadan kalkan bu iki devletle arasında uzun yıllar süren tabiiyet ilişkisi olan Gurlular, Müslüman olan ve İslam'ı yaymak adına Gayrimüslimlerle mücadele eden bu devletlerin adalet hukuk ve yönetim sistemlerinin etkisinde kalarak topraklarını genişletmeye devam etmişlerdir.¹⁰⁷

2.3. Muizzeddin Muhammed b.Bahaeddin Sam'ın (Lakabı Şihabeddin Muhammed) Hâkimiyet Dönemi (1202-1205)

Sultan Şihabeddin Muhammed Harezmsaşahlar'a saldırmak için Tûs şehrin'de asker toplamak üzereydi ki Sultan Gıyasedddin Muhammed'in ölüm haberi gelmiştir. Bu sebepten dolayı kardeşinin cenaze töreni ve devlete baş olmak için hemen Herat'a dönmüştür. Cenaze töreninden sonra tahta oturmuştur. 1202 yılında Sultan Gıyaseddin Ebu'l Feth Muhammed'in ölümünden sonra tahta geçen ve hanedanın başı olan Sultan Muizzeddin Muhammed, Şihabeddin lakabı ile tarih sayfalarında meşhur olmuştur. Tahta geçtikten sonra devleti daha iyi idare edebilmek adına merkez yönetimi kendisinde kalmak suretiyle ülke topraklarını akrabaları arasında paylaşmıştır. Bu paylaşımından sonra Ferah ve İsfizar eyaletleri ile Büst şehri, Gıyaseddin Muhammed'in oğlu Gıyaseddin Mahmud'a verilirken; Garmsir, Zemindaver, Fîrûzkûh vilayetleri,

¹⁰⁷Hindûşâh,a.g.e.c.1, s.59.

Gıyaseddin Muhammed'in damadı ve amcasının oğlu olan Melik Ziyaeddin Muhammed'e verilmiştir. Gerek devletin devamlılığını sağlamak gerekse meydana gelebilecek taht kavgalarına karşı bir önlem almak amacıyla Sultan Gıyaseddin Muhammed'in kız kardeşinin oğlu Nâsîreddin Alp Gazi b. Kara Arslan Selçukî'ye de Herat ve ona bağlı yerlerin idaresini vermiştir ve kendisi de hâkimiyet merkezi Gazne'ye yerleşmiştir.¹⁰⁸

Seyfeddin Hüseyin'in ölümünden sonra Ebu'l Abbas tarafından tahta geçirilen Gıyaseddin Muhammed ve yanında yer alan ve ölümüne kadar onu hiç yalnız bırakmayan Şihabeddin Muhammed'in en mühim askeri faaliyetleri, 1173 yılında Gazne şehrinin Oğuzların elinden geri alınmasıdır. Gıyaseddin Muhammed Gazne'nin fethedilmesi ile sultan unvanını alan Şihabeddin'e, Gazne yönetimini bırakmıştır. Gazne'nin yönetimi kendisine bırakıldıktan sonra bu işi layıkı ile yapmış olan Şihabeddin, hanedanın Gazne kolu olarak zaferler ile adından sıkça bahsettirmiştir. Zaten Gur Devleti bu iki kardeş sultan döneminde en güçlü ve en kudretli dönemlerini yaşamıştır. Sultan Şihabeddin Hindistan ve Horasan bölgelerinde yaptığı seferlerinden dolayı şöhret sahibi olmuştur. Bu seferlerin çoğu kardeşi sultan Gıyaseddin Muhammedin döneminde gerçekleşmiştir ve bazıları da kendi döneminde olmuştur. Onu da burada detaylı olarak anlatacağız.¹⁰⁹

2.3.1. Sultan Şihabeddin Muhammed'in Savaşı Sultan Alâeddin Muhammed Harezşah İle

Sultan Şihabeddin Muhammed Tûs'den döndükten sonra Horasan bölgesinin siyasi ilişkilerini dikkate alarak, Muhammed Hayrbek (Muhammed Çîrîk ya da Muhammed Hârenk) adlı meşhur ve cesaretli olan Gur komutanını Merv'e hâkim olarak tayin etmiştir. Abîverd (Merv'nun yakınında) denen yerde Harezşahların bazı komutanlarını yakalamıştır ve bazılarını da öldürmüştür. Diğer komutanlar onun hâkimiyetini kabul etmişler, evlatlarını da rehin olarak Muhammed Hayrbek'e göndermişlerdir. Sultan Şihabeddin Muhammed Horasan bölgesini terk ettiği zamanda Harezşahların ordusu Şihabeddin'in yokluğundan istifade ederek Merv'i geri almışlar ve Muhammed Hayrbek'i öldürmüşlerdir. Kafasını kesip Alâeddin Muhammed'e

¹⁰⁸İbn Kesir,a.g.e, c,12,s.184.

¹⁰⁹ Cûzcânî,a.g.e.c,1,s.396.

göndererek onu Herat'ı feth etmesine teşvik etmişlerdir. O da 1204 yılında Herat seferine çıkmıştır ve orayı etrafını çevirerek mancınıkla vurmuştur. Nâsîreddin Alp Gâzî, Herat valisinin kendisine karşılık verecek gücünü göremeyince, Harezmsahlar'a anlaşma ve barış yoluyla yaklaşmıştır. Sultan Şihabeddin Muhammed tarafından barışa izni var gibi göstertererek şöyle anlaşmışlardır: Gurlular Horasan bölgesine, Harezmsahlar da Gur bölgesine saldırmayacaklar ve onlara hiçbir zarar da vermeyeceklerdi. Aynı zaman da Nâsîreddin Alp söz verdiği gibi Harezmsahlar'a değerli hediyelerde verecektir. Harezmsahlar da fırsatı ganimet bilerek Gurlular arasındaki düşmanlığa son vermek için barışı kabul etmişlerdir ve Harezm'e geri dönmüşlerdir.¹¹⁰

Sultan Şihabeddin Muahmmmed Gur devletinin monarşi işlerini düzeltikten sonra Harezmsahlarla savaşı bitirmek için Harezm'e doğru sefere çıkmıştır. Alâeddin Muhammed bu haberi duyunca, Gurlular saldırısına karşılık vermek için hemen harekete geçip, halkın çoğunu toplayıp, Gurlular'a karşı seferber etmiştir. Aynı zaman da İmam Şihabeddin Heyûkî, Harezm'in büyük âlimlerinden biri Hutbede halkı Gurlular'a karşı teşvik etmiştir. Diğer taraftan da Alâeddin Muhammed Karahıtaylar ve Karahanlılar'a elçiler göndererek yardım istemiştir. Yaklaşık 70 bin asker toplamıştır ve Gurlular'a karşı Nûrâver(Karasu)kıyısında ordu kampını yaparak savunma için hazır beklemişlerdir. Şihabeddin Muhammed de aynı yerin doğusunda kampını kurmuştur. Gurlular, Karahıtaylar, Karahanlı Osman Han ve Semerkand hâkimi Harezm'inde geldiğini haber alınca, gece savaş alevlendiği zaman geri çekilmişlerdir. Şidetli bir savaştan sonra Gurlular mağlup düşmüşler, bir grubu öldürülmüş, bazıları esir düşmüşler ve kalanları da savaş alanından kaçmışlardır. Alâeddin Muhammed onları Seyfâbad denen yere kadar takip etmiştir ve galibiyet ile Harezm'e geri dönmüştür. Ama Karahanlılar'ın ordusu takip etmeyi bırakmamışlardır ve Hândhûd (Hândhûy) şehrine kadar devam etmişlerdir. İki ordu burada karşı karşıya gelmişlerdir ve Şihabeddin Muhammed ne kadar çaba gösterse de mağlubiyete uğramıştır. Yaklaşık 50 bin askerini kaybetmiş ve Semerkand hâkiminin aracılığı ile sultan Şihabeddin Muhammed Karahıtaylılar'ın eline esir düşmeden, bütün varlığını vererek canını kurtarmıştır.¹¹¹ İbn Esir'in dediğine göre: sultan Şihabeddin Muhammed yedi kişi ile

¹¹⁰ İbn Esir, a. g. e. c, 12, s. 184-185.

¹¹¹ V. V. Barthold, a. g. e, s. 433-434.

beraber Tâlıkân (Toharistanın merkezi) gitmiştir ve oranın hâkimi Hüseyin b. Hârmîl onun ihtiyacı olan eşyaları sunarak oradan Gazne'ye yolcu etmiştir.¹¹²

Sultan Şihabeddin Muhammed'in mağlup olduğu haberi Gazne'ye ulaştıktan sonra Oldûz adlı Şihabeddin'in kendi kölelerinden biri olan komutanı, şehrin kalelerine el koymak hırsı ile kargaşa çıkartmıştır. Şihabeddin Gazne'ye gelince onun öldürmesini söylemiş ama bazı komutanların ricası ile onu affetmiş ve onun ile beraber kargaşaya katılan Halaçları da uyarmıştır. Başka bir komutanı olan Aybek Bâlter, Harezm savaşından kaçarak canını kurtarmış ve sultan Şihabeddin'in mağlubiyetinden istifade edip Mûltân'a giderek Şihabeddin'in öldüğünü söyleyip orayı ele geçirmiştir. (1204) Sultan Şihabeddin bu kargaşayı da bastırarak onu yakalayıp öldürmüştür.¹¹³

Sultan Alâeddin Muhammed bu savaşta galip olmuştur. Eğer Gurlular ile anlaşmasa, bunlarla uğraşıp duracak ve başka taraflara bakma fırsatı bulamayacaktır. Bundan dolayı Horasan bölgesindeki engeli kaldırmak için Şihabeddin'e elçi göndererek, onu aralarında olan bu savaşın suçlusu sayarak, barış va anlaşmaya mecbur etmiştir. Sultan Şihabeddin'in bu anlaşmayı kabul etmeme şansı yoktur. Bu anlaşmaya göre Belh ve Herat Gurlular'a, Merv ve Nişâbur Harezmşahlar'a ait olmuştur. Ama iki ay sonra Belh valisi Taceddin Zengi Merv'ye saldırmıştır ve oranın valisini öldürmüştür. Sultan Alâeddin Muhammed bunu duyunca Bâdreddin Çâğır'ı Merv'den ve Taceddin Ali'yi de Abiverd'den onun üzerine saldırmak için göndermiştir. Onlar Merv'e girerek Zengi'yi on kişi ile beraber esir alarak Harezm'e göndermişler ve orada öldürmüşlerdir. Sultan Şihabeddin'e bu haber ulaşınca çok üzülmüş ve intikam almak için savaş hazırlıklarına başlamıştır. Ama o Hind bölgesinde çıkan ayaklamayı öncelik olarak ayaklanmayı bastırmak için harekete geçmiş, ayaklamayı bastırdıktan sonra geri dönerken bir İsmaili fedayisi tarafından öldürüldüğünden Harezm savaşı gerçekleşmemiştir.¹¹⁴

2.3.2. Şihabeddin Muhammed'in Hind Seferleri

1173 yılında Gazne sultanı olarak görevlendirilen Şihabeddin Muhammed, ağabeyi Sultan Gıyaseddin merkezde Harezmli ile uğraşırken kendisi de Hindistan bölgesinde

¹¹² İbn, Esir, a.g.e.c, 12, s.186.

¹¹³ Hemedânî, a.g.e.c.1, s.407.

¹¹⁴ V.V.Barthhold, a.g.e.s.436-439.

hâkimiyetini kabul ettirmek için Hindu race ve prenslerine göz açtırmıyordu. Şihabeddin, ülkesine ganimetler ve topraklar kazandırırken aynı zamanda tebaası durumundaki halkların refahı ve huzuru içinde yapılması gerekenleri yapmaktan geri kalmıyordu. Sultan Şihabeddin Muhammed ve kardeşi, ele geçirdiği yerlerde güçlü kaleler inşa edip buralarda Gur ordusu için askerler yetiştiriyordu. Zaten bu iki sultan döneminde askeri birlikler 120.000 gibi devasa bir rakama ulaşmıştır. Girdikleri her yere İslam Hukuku ve adaletini de taşıyan Gurlular, yıllarca hakimiyetleri altında yaşadıkları Gazne ve Selçuklular'ın da etkisinde kalarak örf, adet ve yaşam tarzlarını benimsemeye çalışmışlardır. Şihabeddin Muhammed'in şöhretini artıran konular Horasan ve Hindistan seferleridir.¹¹⁵

Sultan Şihabeddin Muhammed'in Hind seferleri tarih sayfalarında onun siyasi ve askeri hayatının parlaklığıdır. Onun seferleri için iki önemli delil söyleyebiliriz:

1- Gaznelilerden kalan sultanlar, Lâhor'da yaşıyorlardır ve onların varlıklarına son vermek için Lahor'u ele geçirmek gerekiyordu. 1186'da Lahor'u ele geçirip, Gaznelilerin son sultanı Melik Hüsrev'i esir alarak gerçekleştirmiştir.

2- Gazneliler gibi bir imparatorluk kurmak, gazi olma iftiharına ulaşmak, İslam arazisini genişletmekve diğer tarafatan da Hind bölgesinin efsanelik varlığından faydalanmak için seferler düzenlemiştir. Sultan Şihabeddin Muhammed sadece Hindilerin ibadethanelerini yıkmak ve ganimetlerini almakla kalmamıştır. Ayrıca feth ettiği bölgelerde kendilerinden valiler tayin etmiştir. Hatta bazı bölgeleri barışla itaat altına alıyor, gerginlik çıkardıklarında kendi hâkimiyet alanına katıyormuş. Bu nedenlerden dolayı onun feth ettiği bölgeler sadece kendi hâkimiyet döneminde kurulmakla kalmamış, onun ölümünden sonra gelen emirleri de hâkimiyet etmişlerdir. Onlardan biri Kutbeddin Aybek oraları kurmuştur ve hata hâkimiyet alanını genişletmiştir. Ayrıca ondan sonra gelenler Hindistanın kuzey batı taraflarına genişlemişler ve İslam hanedanları hâkimiyet etmişler, başka bölgelerde de yayılmışlardır.¹¹⁶ Bundan dolayı burada kısa olarak Şihabeddin Muhammed'in Hind seferini anlatacağız.

Sultan Şihabeddin Muhammed Gazne Sultanı olup Gazne'yi istediği seviyeye getirdikten sonra, Gazneli Mahmud'un izinden yürüyerek ilk seferini 1175'de

¹¹⁵ Habibi,a.g.e.s.162.

¹¹⁶ Hinduşah,a.g.e.c.1,s.56-58.

düzenleyerek Multan, Avçe ve Kâramite'yi ele geçirmiştir. 1177 yılında bu güzergâha devam ederek Gucerat'ı ele geçirmek için saldırmıştır. Ama Raca'nın askeri gücü fazla olduğundan dolayı başarılı olamamış, Gazne'ye geri dönmüştür. Hinduşah'ın rivayetine göre: "Sultan Şihabeddin Muhammed Multan'ın fethinden sonra Avçeye doğru çıkmıştır ama güçlü kalelerinden dolayı orayı feth edememiştir. Bundan dolayı Raca'nın eşi, kızı ile evlenme koşulu ile kocasını öldürerek orayı Sultan Şihabeddin'e teslim etmiştir. Kendisi Gazne'ye geldikten sonra vefat etmiştir. Şihabeddin'in eşi olan kızı da annesinin üzüntüsüyle iki sene sonra vefat etmiştir. Ve sultan Şihabeddin Muhammed Multan ve Avçe'ye Ali Kermâci(Kermâh) tayin ederek Gazne'ye geri dönmüştür."¹¹⁷

Sultan Şihabeddin, Multan ve Yukarı Sind Karmati Krallığı'nı ele geçirdikten sonra bu güzergâha devam etmiştir ve Hindu Krallığı'nın bölgesindeki Sind Çölü'ne girmiştir. Çok fazla yol kateden ve yorulup güç kaybeden Gur ordusu, Gucerat'ın başkenti olan Nehrvala üzerine yürüdüyse de Anilvara dolaylarında Gucerat Raca'sı Bim karşısında bozguna uğratarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yeni bir saldırı için yeterli sayıda askeri kalmayan Şihabeddin için Gazne'ye dönmekten başka çare kalmamıştır. Şihabeddin Gazne'ye döndüğü zaman ordusunda çok az sayıda asker kalmıştır. Gucerat Seferi'nde alınan bu mağlubiyet, Müslüman Türklerin Hindistan'da aldığı mağlubiyetlerin en büyük ve en önemlisidir.¹¹⁸

O 1180 yılında Pişâveri ele geçirerek iki sene sonra Lâhor'a seferber oldu. Gucerat Seferi'nde aldığı ağır mağlubiyetin ardından Sultan Şihabeddin, Hindistan fethiyle ilgili planlarını değiştirerek Gazneliler için daha stratejik bir üs olacağını düşündüğü Lahor'a yönelmiştir. Şihabeddin, bu kez topladığı ordusu ile 1180 yılında son Gazneli Sultanı Melik Hüsrev'in yönetimindeki Pencap eyaletine sefer düzenlemiştir. İyice güçsüzleşen ve ayakta durmaya çalışan Melik Hüsrev'in, Gurlulara karşı bir zafer kazanması söz konusu bile değildir. Bunun bilincinde olan Melik Hüsrev, derhal Şihabeddin'in hâkimiyetini kabul ederek Pencap bölgesinden çekilmiştir. Ve oğlunu kaç adet fil ile rehin olarak ona göndermiştir. Fakat Şihabeddin kuvvetli bir şekilde savunulan Lahor Kalesi'ni fethetmeden önce, bu bölgenin, kendileri için büyük bir tehdit oluşturan ve Hindistan'a yapılan yoğun seferler neticesinde Multan ve Yukarı Sind'den Aşağı Sind'e kaçan Karmatiler'den temizlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu tehdit unsurunu

¹¹⁷ Hinduşah, c.1, s.56.

¹¹⁸ Fûrûzani, a.g.e, s.362.

ortadan kaldırmak için 1182 yılında Sind'e giren Sultan Şihabeddin, Debul Limanı dâhil bütün Aşağı Sind bölgesini Karmatiler'den temizlemiştir. Bu sefer sonrasında Sultan Şihabeddin değerli ganimetlerle ile Gazne'ye dönmüştür.¹¹⁹

Sultan Şihabeddin 1185 'de yeniden Lahor'a doğru sefere çıkmıştır. Siyalkût kalesini Râvi ve Çehenâb ırmağının arasında inşa ederek Hüseyin Hâmil denilen komutanını oraya tayin edip Gazne'ye geri dönmüştür. Gazne hanedanının son sultanı Melik Hüsrev, Şihabeddin'in olmadığını fırsat bilerek bağımsızlığını ilan etmiştir. Siyalkût'a sefer düzenlemiştir fakat başarılı olamamıştır. Bu durumdan sonra Pencap Meliği'nin hâkimiyetini tanımasının yeterli olmadığını farkına varan Sultan Şihabeddin, düzenlediği yeni bir seferle tekrar Pencap'a girerek Lahor'u ele geçirmiştir. Sefer sonrası Melik Hüsrev'i yakalayıp Gur Devleti'nin başkenti olan Fîrûzkûh'a göndermiştir. Böylelikle Sebuk Tegin'in kurduğu devletin Hindistan'da kalan kısmı sona ererken bir devir de kapanmış olmuştur. Sultan Hüsrev bir süre Gârcistan'ın Bilervân kalesinde hapiste kalmıştır ve 1191 veya 1192'de öldürülmüştür. Ayrıca Lahor'un fethi ile Gurlular, Hindistan'ın kuzeyine de yayılma fırsatı bulmuştur.¹²⁰

İbn Esir'in rivayetine göre: "Sultan Şihabeddin Muhammed, 1188 yılına gelindiğinde Ecmir ve Delhi Raca'sı olan Pritvirac'ın ülkesine girip Lahor kentinin güneyinde kalan Batında adındaki bölgeye hâkim olarak, Tabarhinda Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bu gelişme üzerine ülkesine girdiği Ecmir ve Delhi Raca'sı Pritvirac, bütün Kuzey Hindistan racalarının desteğini alarak oluşturduğu büyük bir ordu ile Sultan Şihabeddin'in üzerine yürümüştür. Hindu ordusu, Gurlu ordusundan sayıca çok fazlaydı. Tarain önlerinde yapılan bu şiddetli muharebe esnasında(1188), Sultan Şihabeddin'in yaralanması ve Gur ordusundaki subayların korkup kaçmaya başlaması, Gur ordusunun bozguna uğrayıp geri çekilmesine sebep olmuştur. Sultan Şihabeddin bu mağlubiyetten sonra Gazne'ye dönmüştür. Böylelikle Hindular Batında bölgesini tekrar ele geçirmiş olmuşlardır."¹²¹ Ama Cûzcânî bu savaşı 1191 yılında gerçekleştiğini yazmıştır ve demiştir: " Hindiler Pethurây Acmirin ve Kâhândıray Delhi'nin valilerininin

¹¹⁹Cûzcânî, c,1,s.397.

¹²⁰İbnü'l-Esîr, a.g.e. c.11, s.560.

¹²¹İbn Esir. C,11,s.561.

komutasındaydılar. Yirmi bin atlı ve üç bin fil ile Gurluları Târâin bölgesinde mağlubiyete uğrattılar.’’¹²²

Sultan Şihabeddin bu mağlubiyetin ateşi ile yanıyordu ve intikam almak için hazırlıklar yapıyormuş. 1192 senesinde 120 bin kişilik orduyla Hindistan’ın tamamını ele geçirmek için harekete geçen Şihabeddin, bu kez değişik bir strateji ile Raca Pritvirac’a karşı sefere çıkmıştır. Bu iki ordu yine bir önceki savaşta olduğu gibi Tarain bölgesinde karşı karşıya gelmişlerdir. Savaş taktiği gereği ordusunu beş bölüme ayıran Şihabeddin, ilk önce onar bin kişiden oluşturduğu ve dört öncü birliği ile Hindulara saldırmıştır. Şihabeddin öncülüğündeki birlikler saldırıya geçtikçe Hindu ordusu geri çekiliyordu. Şihabeddin, gün boyu yıpratılan Hind ordusuna, savaşın başından beri beklettiği on iki bin kişilik ana kuvvetleri ile saldırarak bunlara geçen yıl kendisinin aldığı yenilgiden daha ağır bir mağlubiyet yaşatmış ve Delhi’nin valisini savaş alanında öldürmüştür. Ecmirin valisini de kaçarken yakalayarak öldürmüştür. Bu galibiyetin ardından Sultan Şihabeddin, Ecmir üzerine yürümüştür ve kenti ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren Gurlular, bölgedeki siyasi hâkimiyetlerini Sind’den Bengal Körfezi’ne kadar genişletmiştir. Bölgede İslamiyet’i yayma adına kentteki bütün mabetleri, cami ve medreseye dönüştürüp İslamiyet’in yayılması için yapılması gereken ne varsa yapmaya çalışmışlardır.¹²³

Sultan Şihabeddin Tarain Zaferi’nden sonra ele geçirdiği Ecmir ile yetinmeyerek, Sıvalık dağlık bölgeleri ile Hansi ve Sursuti bölgelerini de fethedip topraklarına katmıştır. Ecmir’i aldıktan sonra Delhi üzerine yürüyüp orayı da kendine bağlayan Şihabeddin, Gazne’ye dönmeden önce, en güvendiği adamlarından biri ve ordusunun en iyi komutanı olan Kutbeddin Aybek’i, Hindistan’a genel vali ve ordu komutanı olarak tayin etmiştir.¹²⁴

Ayrıca Cûzcanî’nin rivayetine göre; Sultan Şihabeddin feth ettiği Hind bölgeleri şunlardan ibarettir: Kalyur, Malive, Bahar, Lekehnuti, Kalincar, Tarain, Manburay(Bandari), Lahor, Senkırkan(Senkıran), Multan, Avça(Aça), Siyalkut,

¹²² Cûzcanî.c.1,s.398.

¹²³Hindûşah,a.g.e.c,1.s57.

¹²⁴Beyhakî, s.248.

Teberhinde, Ecmir, Hansi, Seresti, Kehram, Miret, Delhi, Kul, Banaris, Tehenker, Nehruvale, Bedvan ve Suvalk.¹²⁵

2.3.3. Sultan Şihabeddin Muhammed'in Ölümü

Sultan Şihabeddin Muhammed, İslam coğrafyasında kendisini üne kavuşturan fetihleri ve özellikle de Hindistan'da yaptığı fetihlerin çoğunu Türk komutanlar sayesinde yapmıştır. Erkek çocuğu olmayan Sultan Şihabeddin'in, yanındakilere sık sık kendisinden sonra tahta Türklerin geçeceği konusunda söylemlerde bulunduğu söylenirdi. Nitekim Sultan Şihabeddin'in ölümünün ardından Gurlular Devleti'nin zayıflaması ile taht kavgalarının ön plana çıktığı dönemlerde Hindistan bölgesinin fethiyle o bölgelerde vali olarak bırakılan Türk komutanlar, idareleri altındaki bölgelerde bağımsızlıklarını ilan ederek kendilerini Gurlular'ın Kuzey Hindistan'daki selefleri olarak gösterip oradaki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ayrıca Sultan Şihabeddin'e olan bağlılığıyla tanınan ordusunun en güçlü komutanı Taceddin Yıldız, Gazne'yi ele geçirmiştir.¹²⁶

Pencap'taki isyanı bastırdıktan sonra Hindistan'a yaptığı son seferden dönerken ordugâhını kurduğu Demyek'te 1205 yılında bir İsmaili fedai tarafından öldürülen Sultan Şihabeddin'in ölümü, bir kargaşalığa mahal vermemek adına ordudan gizlenmiştir. Ayrıca, veziri tarafından alınan bir karar doğrultusunda, seferde elde edilen ganimetler güven altına alınarak sanki hiçbir şey olmamış gibi Gazne'ye doğru yola devam edilmiştir. Yolculuk esnasında fikir ayrılığına düşen Gurlu ve Türk komutanlar ikiye bölünmüştür. Gurlu komutanlar Gazne'ye gitmeyi ve ganimetleri sultanın yeğeni Bamyan Emiri Bahaeddin'e teslim etmeyi düşünüyorlardır. Türk komutanlar ise Sultan Şihabeddin'in sağlığında çok güvendiği Karaman şehrinin Hâkimi Yıldız'a, ganimetleri emanet edip tahta da sultanın yeğenlerinden Gıyaseddin Mahmud'u geçirmeyi düşünüyorlardır. Vezir Müeyyidü'l-Mülk, Gurlu komutanların isteğine uyarak Gazne'ye doğru yola devam etmiştir. Karaman'a geldikleri zaman Yıldız, her sefer dönüşü sultanını karşıladığı gibi atından inip toprağı öperek onu karşılamıştır. Fakat çok bağlı olduğu sultanından herhangi bir karşılık görememiştir. Taht arabasına bakıp onun cansız vücudu ile karşılaşınca kendisinden geçtiği rivayet edilmiştir. Daha sonra efendisinin

¹²⁵ Cûzcanî ,c.1,s.407

¹²⁶İbnü'l-Esîr,a.g.e. c.12,s.208-211.

Gazne'yi kendisine verdiğini söyleyerek hazineyi alması emrini de verdiğini söyler. Ordusundaki Türk komutanların Yıldız'ı desteklediğini bilen ve bu yüzden bu talebi itiraz etmeden kabul eden Vezir Müeyyidü'l-Mülk, Sultan Şihabeddin'in naaşını Gazne'ye ulaştırarak sağlığında yaptırdığı kendi adını taşıyan medresenin yanındaki türbeye defnettirmiştir.¹²⁷

Sultan Şihabeddinin ölümü ile Gurlular Devleti yıkılma sürecine girmiştir. Çünkü daha Şihabeddin ölür ölmez şehzadeler arasındaki birliktelik bozulmuştur. Yerine tahta çıkan Gıyaseddin Mahmud, taht kavgalarını önleyememiş neticesinde ortaya çıkan iç çekişmelerden faydalanan Harezmşah Alâeddin Muhammed, Horasan'ı kontrol altına almıştır. Ayrıca, Hindistan'daki toprakları idare eden valiler kendi yetki bölgelerinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Sultan Şihabeddin Muhammed'in Gazne hâkimiyet süreci yaklaşık 32 senedir. 1173'de Gazne'nin fethinden sonra kardeşi sultan Gıyaseddin Muhammed tarafından Gazne'ye tayin edilmiştir. Yani 29 yıl kardeşinin itaatı altında ve kardeşinin ölümünden sonra yaklaşık üç sene de bağımsızca Gur Devleti'nin başındaydı. Gur Devleti'nin yaz başkenti Gazne, kış başkenti de Lahor idi. Vezirleri Ziyave'l-Mülk Dermeşi, Müeyyide'l-Mülk Muhammed Abdullah Senceri, Şemsü'l-Mülk Abdulcabbar Geylânî idiler. Ülke hâkimi Nîzâmeddin Ebü Bekir idi. Kaşesinde ‘ ‘ Nasr Mine'l Allah’ ’ ve bayrağı da Siyah ve lacivert idi.¹²⁸

¹²⁷ İbnü'l-Esir, a.g.e. c.12, s.211-213.

¹²⁸ Cûzcânî, a.g.e.c.1, s.403-404.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN ZAYIFLAMA VE ÇÖKÜŞ DÖNEMİ

3.1. Sultan Şihabeddin Muhammedin Ölümünden sonra Gurlular'ın Siyasi ve Askeri Durumu

Sultan Şihabeddin Muhammed'in Horasan ve Hind bölgelerindeki askeri hedefleri henüz bitmemiştir. Ayrıca iç siyasi durum, devlet yönetimini değiştirmeye uygun değildi ki şehit düşmüştür. Bundan dolayı onun veziri Müeyyidü'l-Mülk kargaşayı engellemek ve Devletin hazinelerini korumak için onun ölümünü gizlemiştir. Buna rağmen yolda ordunun komutanları anlaşmazlık yaşamışlardır. Gurlular, Bamyan valisi Bâhâeddin Sam'ı destekleyerek ayaklanmışlardır. Müeyyidü'l-Mülk ve Tâceddin Yıldız, Gıyaseddin Mahmud'u desteklemişlerdir. Bunların her ikisi de sultanın cenazesini ve hazinelerini ele geçirmek istiyorlardı. Neticede Yıldız ve Müeyyidü'l-Mülk kazanmışlardır. Gurlular Devleti'ne en muazzam günlerini yaşatan Sultan Şihabeddin'in ölümünden sonra Yıldız'ın yardımları ve desteği ile Gurlular'ın başına geçen Gıyaseddin Mahmud, bu dönemin ilk sultanı olarak tarih sayfalarında ki yerini almıştır.¹²⁹

Taceddin Yıldız Karluk Türklerindendi. Küçük yaşta Sultan Şihabeddin tarafından satın alındı, uzun bir süre efendisine hizmet ettikten sonra Gazne'nin batısındaki Karaman bölgesine emir tayin edildi. Sultan Şihabeddin Hindistan'a düzenlediği seferden dönerken bir suikast sonucu öldürülünce(1205), yerine geçecek erkek çocuğu olmadığı için hanedan mensupları arasında taht kavgaları başladı ve çok bir süreç geçmeden Gurlular Devleti yıkıldı. Kendini Şihabeddin'in varisi ilan eden Yıldız, hemen harekete geçip Gazne'yi Gurlular'ın Bamyan kolunu Bahaeddin Sam'ın oğulları Alaeddin ve

---

¹²⁹ Hindûşah,a.g.e.c.1,s.432.

Celaleddin'in elinden alarak buraya hakim oldu. Yıldız, bir süre Büst'te hükümdarlığını ilan eden Gurlu şehzadelerden Gıyaseddin Mahmud'u destekledi. Sultan Şihabeddin'in yerine tahta geçecek oğlu bulunmadığı için yeğenlerinden Gıyaseddin Mahmud, taht kavgalarından ve devletin içine düştüğü kargaşa ortamından devleti kurtarmak adına başa geçirildi, ancak bu çaba sonuç vermediği gibi her şey gün geçtikçe içinden çıkılmaz bir hal almaya başladı.¹³⁰

3.2. Sultan Gıyaseddin Mahmud Dönemi (1205-1210)

Sultan Gıyaseddin Mahmud b. Gıyaseddin Muhammed umutliydu. Babasının ölümünden sonra kendisi tahta oturacaktı ama amcasının makam ve şöhreti onu bu makamdaki mahrum etti. Babasından kalanlardan sadece Büst, Fârâh ve Zemindaver'e sahip oldu. O amcasına itaat ederek Harezm seferinde onun ile birlikte hareket etti. İbn Esir'in dediğine göre: " O amcasından sonra tahta oturmak için hazırlanıyordu ve Bâhâeddin Sam ile bir anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmaya göre Horasan bölgesi Gıyaseddin Mahmud'a, Gazne ve Hind bölgesi Bâhâeddin Sam'a ait olacaktır."¹³¹ İbn Esirin rivayeti iki konuyu işaret etmektedir.

1- Gıyaseddin Mahmud şunu anlamıştı ki tahta oturmak isteyen çok insan vardı ve bundan dolayı tahta geçmek için bunların rızasını almak gerekiyordu.

2- O siyasi ve askeri açıdan zayıftı. Çünkü baba ve amcasının aksine imparatorluğu dağıtmaya razı olmuştu.¹³²

Leyse Sultan Gıyaseddin Mahmud tahta oturmak için Büst'ü terk ederek Fîrûzküh'a doğru yola çıktı. Yıldız ve Müeyyidü'l- Mülk'ün yardım ile tahta oturdu. Merkezdeki idareyi kaybetmemek için, Türk beylerinden Yıldız'ın kontrolüne geçen Gazne ile hiç uğraşmadı. Sözde bir iktidar gösterisi yaparak devletin içine düştüğü acizliği gizlemek adına Gazne'yi Yıldız'a verdiğini söyleyen bir ferman yayınladı. Merkezi idarenin kendileri için hiçbir şey yapmayacağını farkına varan Gurlu ve Türk Beyleri, Gazne'deki yönetime el koymasını için Sultan Şihabeddin'in yeğeni Bamyân Emiri Bahaeddin'den yardım talep ettiler. Bu yardım talebine olumlu karşılık veren Bahaeddin, Gazne'yi ele geçirmek için çıktığı seferde hayatını kaybetti ancak yerine

¹³⁰ Cûzcânî,c.1,s.390-408.

¹³¹ İbn,Esir,c.12,s.223.

¹³² İbn, Esir,c.12,s.223-224.

geçen oğulları Alaeddin Muhammed b. Ebu Ali ve Celaleddin'e ölümünden kısa bir süre önce Gazne şehrine hâkim olma yolundaki mücadelesine devam etmelerini vasiyet etti.¹³³

Bu iki kardeş babaları Bahaeddin'in vasiyeti doğrultusunda hareket ederek bizzat komuta ettikleri ordularıyla Gazne'yi ele geçirip, şehri aralarında pay ederek idare etmeye başladılar. Aslında çok çekindikleri Yıldız'a da mektuplar göndererek kendilerine bağlılığını kabul etmesi durumunda onu ordularının başına geçirip o ne isterse yapılacaklarını vaat eden söylemlerde bulundular ve ona para teklif ettiler. Yıldız bu tekliflerin hiç birini kabul etmeyip gönderdikleri elçiye aynen şunları söyledi: "Var git onlara de ki; Bamyân onlara yeter ve artardı, buralarda ne işleri var? Sultanım Gıyaseddin Mahmud Gazne'yi onlardan kurtarmamı istedi. Tez toparlanıp geri dönsünler yoksa yapacaklarım hiç ama hiç hoşlarına gitmeyecek". Bu sözler üzerine her iki taraf da savaş hazırlıklarına başlayıp Gazne önlerinde karşı karşıya geldi. Gerçekten sözü geçen ve güçlü bir kumandan olan Yıldız'ın ordusu; Oğuzlar, Halaçlar ve irili ufaklı Türk Beyliklerinin de desteğiyle kocaman bir ordu olmuştu. Yapılan savaşı Alâeddin Muhammed'in ordusundaki bazı subayların ve askerlerin saf değiştirmesinin de etkisi ile Yıldız kazandı. Yıldız, Gazne Kalesi'ni kuşatıp Alâeddin'den kaleyi teslim etmesini istedi. Canlarının, bağışlanması karşılığında bunu kabul eden Alâeddin Muhammed, uğradığı mağlubiyetin de acısı ile Bamyân'a geri dönerken Yıldız'a meydan okuyarak birgün geri dönüp Gazne'yi alacağını ifade etti.¹³⁴

Yıldız, Gazne'ye hâkim olduktan sonra emrindeki subayların Sultan Gıyaseddin Mahmud taraftarı olmasının etkisiyle sultana bağlılığını bildirdi. Bu itaat, aslında daha önceden de bahsettiğimiz gibi günlük değişen iktidar dengelerinden kaynaklanan samimi olmayan bir göstergeydi. Bu dönemde Gıyaseddin Mahmud, Harezmsahlar'a bağlılığını ilan eden Herat Valisi İzzeddin Hüseyin ile mücadelesinde Yıldız'dan çok faydalandı.

Onun verdiği destek ile Herat Valisi İzzeddin Hüseyin, Gurlular ve Türklerin oluşturduğu ordu karşısında mağlubiyete uğradı. Aynı şekilde Harezmlilere bağlılığını

¹³³Cûzcânî,c.1,s.371-374.

¹³⁴İbnü'l-Esîr,a.g.e. c.12,s.222-240.

ilan edip onların tarafına geçen Sistan Valisi ile bir savaş yapılsa da bu savaşta da muvaffak olunamadı ve şehir ele geçirilemedi.

Bahaeddin'in ölümü üzerine, Gıyaseddin Mahmud, ordusundaki Gurlu ve Türk subayların da kendisinin yanında olmasından güç alarak Büst, Fîrûzkûh ve Talekan(Toharistan) başta olmak üzere bütün önemli şehirleri rakiplerinden alarak bütün Gur bölgesini kontrol altına aldı. Gıyaseddin Mahmud, Bahaeddin'in oğulları Bamyân şehzadeleri Alâeddin ve Celaleddin'i Gazne'de barındırmayıp geri gönderen Yıldız'ı onore etmek için çeşitli hediyeler gönderip ona karşı olan minnettarlığını bildirmiş olsa da Yıldız, Gıyaseddin Mahmud'dan kendi bağımsızlığını kabul etmesini isteyerek niyetini açıkça belli etti. Sultan Gıyaseddin Mahmud, bu durumu kesinlikle kabul etmemesine rağmen Horasan'da Harezmliler tarafından çıkarılan karışıklıklarla mücadele etmek zorunda kaldığı için bu başkaldırıcıyı görmezden geldi.¹³⁵

Çok güçlü olan bazı beylere karşı izlediği bu siyasetle onları kendinden çok birbirleriyle uğraşmaya zorlayan Gıyaseddin Mahmud, devleti ve iktidarı için gerçekten de büyük tehdit olan Yıldız, Aybek gibi beylerle uğraşmamış olmaktadır. Gıyaseddin Mahmud, ülkenin yarısını istila etmiş olan Harezmsahlardan Alâeddin Muhammed ile bu beyleri ortadan kaldırmak için antlaşma yoluna gitti. Karşılıklı yapılan antlaşmalar, Harezmliler'i Gurlular üzerindeki emellerinden ve arzularından vazgeçirmiyor, savaş alanlarında bu ülkeyi zapt etmenin zor olduğunun farkında olan Harezmliler, durmadan devleti karıştırmaya yönelik girişimlerde bulunuyorlardı. Bu kez de kendilerinin sözünden çıkmayacağına inandıkları ve tahta geçmesi halinde kendilerine itaat edeceğine kesin gözle baktıkları Alâeddin Atsız'ı, destekleyerek Gıyaseddin Mahmud'un karşısına çıkarttılar. Fakat yapılan savaşı Alâeddin Atsız kaybetti. Harezm'de ağabeyinin iktidarına karşı başarısız bir isyan girişiminde bulunan Harezmsah Ali, adamları ile beraber kaçarak Sultan Gıyaseddin Mahmud'un yanına sığındı. Muhammed Harezmsah'ın gazabından korkan Gıyaseddin Mahmud, izlediği siyasetin sonucu olarak kendisine sığınan Harezmsah Ali'yi hapse attırdı. Bunu içlerine sindiremeyen Ali'nin adamları, Gıyaseddin Mahmud'u öldürdü. Zaten birçok karışıklık içinde kimin dost kimin düşman olduğunun anlaşılamadığı bir dönemde bulunan Gurlular Devleti, bu ölüm üzerine iyice küçüldü ve irili ufaklı atabeyliklerin ve beyliklerin üzerinde siyasi oyun çevirmeye başladığı bir devlet halini aldı. Bu

¹³⁵el -Kazvîni, s.408.

nedenlerden dolayı Herat'ın valisi İzzeddin Hüseyin Hâmil Harezmsahlar'a bağlı oldu ve zayıf olan Gurlular bu duruma karşılık veremediler. Gurlular'ın hâkimiyeti, Belh ve Talikan'la sınırlanmış oldu. Sultan Muhammed'in Harezmsah eline geçmesi ile sultan Gıyaseddin'in hâkimiyet alanı Fîrûzkuh ve taraflarına sınırlanmış oldu.¹³⁶

3.3. Gıyaseddin Mahmud'un Oğlu Bahaeddin Sam Dönemi (1210)

Gıyaseddin Mahmud'un ölümünden sonra 14 yaşında olan oğlu Bahaeddin Sam Gurlu emirlerin itifakıyla Fîrûzkuh'un tahtına oturdu. Aslında Fîrûzkuh'un idaresi, Bahaeddin Sam'ın annesi Kraliçe Naziye Hatun'a (ya da Mugriye) bırakılmıştı. Bahaeddin Sam'ın tahta geçmesinden üç ay sonra Alâeddin Atsız b. Alâeddin Cîhansûz, Sultan Muhammed Harezmsah'ın izniyle ve Herat valisi Melik Han'ın yardımıyla Fîrûzkuh'a saldırmak için sefere çıktı. Bahaeddin Sam bu haberi duyunca karşılık verecek kuvveti olmadığından hapiste olan Ali Şah'ı kendisine yardım etmesi şartıyla serbest bıraktı ve onunla saldırıya karşılık vermeye çalışmıştı. Ama saldırıya karşı dayanamadı. Alâeddin Atsız, Fîrûzkuh'u ele geçirip Bahaeddin Sam'ı esir alarak ailesiyle beraber Herat'a gönderdi daha sonrada Muhammed Harezmsah onu ailesiyle beraber Harezme gönderdi. Ali Şah Fîrûzkuh'dan kaçarak Gazne'ye geçti. Cûzcanî'nin rivayetine göre; Bir süre sonra Muhammed Harezmsah, Ali Şah'ı yanına çağırdı ve 1212 yılında Harezmden bir grup askeri Tekinabad'a göndererek onu öldürttü.¹³⁷ Baheddin Sam'dan sonra yaklaşık 4 yıl Alâeddin Atsız Fîrûzkuh'da hâkimiyet sürdü.

3.4. Alâeddin Atsız b. Sultan Alâeddin Cihansuz Dönemi (1210-1214)

Alâeddin Atsız, Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin'in yanında yer almış ve bir süre Gazne'de Şihabeddin'in yanında onun sağ kolu olarak yaşamış ve önemli bir makama gelmişti. Hatta bir keresinde Sultan Şihabeddin hastalanmıştı ve Sultan Şihabeddin'in ölmesi durumunda yerine Alâeddin Atsız'ın geçmesi bekleniyordu. Sultan iyileşince Alâeddin Atsız Bamyân'a gönderdi ve Atsız bir süre Bahaeddin Sam'ın yanında kaldı. Atsız da başka şahzadeler gibi Şihabeddin'in ölümünden sonra Gurlular Devleti'nin başına geçme hayaline kapıldı, bu hedefe ulaşmak için Muhammed Harezmsah'a yaklaştı ve Harezmsahlar'ın desteğiyle 1207 yılında Gazne'ye saldırdı, mağlubiyete uğrayarak geri döndü. Atsız umudunu kaybetmeden 1210 yılında Muhammed

¹³⁶ Cûzcanî, c.1, s.370-376.

¹³⁷ Cuzcanı, c.1, s.376-377.

Harezmşah'ın yardımıyla Fîrûzkûh'u ele geçirerek tahta oturdu. Alâeddin Atsız ilk olarak, Harezmşahlar'a karşı bağılılığını bildirdi. Bu durum karşısında hanedana karşı duydukları saygıdan ötürü sessiz kalan Türk Beyleri, tekrar Gurlular'a karşı cephe aldı. Çünkü bu durum karşısında Beylerin idaresi altındaki topraklar doğrudan doğruya Harezmliler'in tehdidi altında kalıyordu. Bölgede idareyi ele alma zamanının geldiğini düşünen Gazne Valisi Taceddin Yıldız, Sultan Şihabeddin'in veziri Müeyyidü'l-Mülk komutasındaki ordusunu Gur üzerine sefere gönderdi. Gilan ve Murg-ı Nule bölgesinde yapılan savaşta Gurlu ordusu bozguna uğradı. Bu savaşın ardından Gur'a düzenlenen seferde Gur'da sıkıştırılan Atsız, mağlup olmaktan kurtulamayarak savaş alanından Senge'ye doğru kaçarken aldığı bir darbe ile öldü ve orada defnedildi. Fîrûzkûh ve Gur Bölgesi, Yıldız'ın kontrolü altına girdi.¹³⁸

3.5. Taceddin Yıldız'ın Dönemi (1214-1215)

Taceddin Yıldız, Fîrûzkûh tahtına oturduktan sonra Yıldız'ın adamları, Garcistan'da hapsolan Hanedan şehzadelerinden Alâeddin Muhammed(Ziyaeddin Muhammed b. Ebi Şicaeddin Ali ünlü)'i Gazne'ye gönderdi. Yıldız onu sıcak karşılayarak Fîrûzkûh tahtına geçirdi ve Sultan ilan etti. Cûzcanî'nin rivayetine göre Alâeddin Muhammed'in adına para basıldı, Hutbe okundu. Fakat bu süreç yaklaşık 1,5 yıl sürdü ve 1215 yılında Fîrûzkûh Muhammed Harezmşah'ın saldırısına uğradı. Alâeddin Muhammed teslim oldu ve Harezm'e gönderildi orada vefat etti, böylelikle bütün Gur bölgesi Harezmliler'in eline geçti.

Gur bölgesi Harezmliler'in hâkimiyeti altına girdikten sonran Muhammed Harezmşah, Gurlular'ın hâkimiyeti altında olan Horasan bölgesinin büyük kısmını zapt ettikten sonra Gazne Valisi, Yıldız'dan kendi adına para bastırmasını ve Hutbe okutmasını istedi. Yıldız, bu durumu Kutluğ Tekin'in yardımcısının arabulucuğuyla kabul etti. Kutluğ Tekin, Yıldız'ın güveninden istifade ederek Muhammed Harezmşah'ı Gazne'ye çağırdı. Muhammed Harezmşah da hızlıca harekete geçerek Gazne'yi zapt etti. Muhammed Harezmşah, Kutluğ Tekin'in emrine ihanet etmesi sebebiyle onu öldürdü. Taceddin Yıldız korumalarıyla birlikte Sengi Serahs yoluyla Hindistan'da bulunan Lahor'a kaçtı. Nasireddin Kabace (ya da Kabakça) Yıldız'la Lahor'da savaştı ama mağlubiyete uğradı ve Yıldız, Lahor'u ve etrafındaki bölgeleri ele geçirdi, bundan sonra

¹³⁸ Cûzcanî,c.1.s.379-383.

Delhi şehrini zapt etmek için sefere çıktı. Delhi Savaşı'nda mağlup olarak Delhi valisi Şamseddin İl tutmuş tarafından öldürüldü.¹³⁹

3.6. Gurlular Devleti'nin Çöküşü

Gurlular Devleti, 1205 yılında Sultan Şihabeddin'in ölümünden sonra bölgedeki itibarını ve gücünü hızla kaybetmeye başlayınca bölgedeki Atabeylerin ve Harezmsahlar'ın, emellerine ulaşabilmek için kullandıkları bir devlet olmaya mahkûm oldu. Taht kavgalarından kaynaklanan iç çekişmelerden dolayı hiçbir devlet adamı dış siyaset ile yeteri kadar ilgilenemedi. Bunun neticesinde devletin itibarını kurtarmak için verilen sözler ve yapılan antlaşmalar, devleti her gün içinden çıkılamayan bir kaostan içine çekiyordu. Düşman devletler, işlerine gelen hanedan mensubunu tahta geçiriyor işlerine gelmeyi ise türlü oyunlarla bertaraf ediyorlardı. Böylelikle, 1116 yılında İzzeddin Hüseyin tarafından temelleri atılan Gurlular Devleti, Türk İslam coğrafyasının gidişatını değiştiren ve İslamiyet'in bölgede yayılması için büyük çaba harcayan Gurlular Devleti, sona doğru hızla yaklaşıyordu. 1215 yılına gelindiğinde Alâeddin Muhammed namıdiğer Ziyaeddin Muhammed'in esir düşmesi ve Taceddin Yıldız'ın Lahor'a kaçmasıyla Gurlular'ın bütün Horasan bölgesindeki hâkimiyeti Harezmsahlar tarafından sona erdirildi. Şamseddin İl tutmuş Yıldız'ı öldürdükten sonra Hind bölgesindeki Gurlu hâkimiyeti İl tutmuş'a kaldı. İl tutmuş Hind bölgesinde kendi adına Gurlular'ın devamı olan bir devlet kurmaya çaba gösterdi ve ondan sonra gelenler de uzun bir süre Hind bölgelerinde hâkimiyet ettiler.¹⁴⁰

3.7. Hind Bölgesinde Gurlular'ın Devamı Olarak Hâkimiyet Süren Sultanlar

Hind bölgesindeki Gurluların devamı bizim tezimizin alanına girmemektedir. Ama detaylara girmeden kısaca bilgi vermemizde fayda vardır. Hind bölgelerinde Gazneliler hanedanından sonra, Gurlular hanedanı hâkimiyet sürmüşlerdir. 1205 yılında Horasan bölgesini kayıp eden Gurlular, Hind bölgelerinde Moğol istilasına kadar hâkimiyet sürmüşlerdir. Ve bu hanedanlar Memlûklüler sultanları olarak geçmektedirler. Bunlar beş hanedan olarak ayrılmaktadırlar. Memlûklülerin en büyük sultanı Şemseddin İl Tutmuş'dur. İl Tutmuş kuzey Vinziye Dağı'ndaki bölgeleri hâkimiyet altına almıştı. Bundan dolayı Abbası halifesi İl Tutmuş adına ilk müstakil müslüman devleti olarak

¹³⁹ İbnü'l-Esir, c.12, s.310-312.

¹⁴⁰ Cûzcânî, c.1, s.412-415.

sancak göndererek resmiyette tanımıştır. İl Tutmuş'un kızı Raziye Delhi'nin tahtına oturan tek kadındır.¹⁴¹

Halcı ya da Halac Türkleri ikinci hanedandır ki Hind bölgesinde müslüman devleti olarak hâkimiyet kurmuşlardır. Hâkimiyetlerini Vinziye Dağı'nın arkasına kadar uzatmışlar ve Dâkân ilini de feth etmişlerdir. Alâeddin Muhammed 1297 yılında Gûcerât'ı feth ederek, Dâken iline kadar olan alanı hâkimiyetlerine almış, Delhi'ye bağlanmışlardır.¹⁴²

Memlûkler Sultanlarının listesi şunlardan ibarettir:

A:

1. Kutbeddin Aybek hâkimiyet başlangıç tarihi (1206).
2. Arâmşah (1210).
3. Şemseddin İl Tutmuş (1210).
4. Birinci Firûzşah ve Rûkneddin (1235)
5. Raziye Sultan (1236).
6. Behramşah ve Müizzeddin, İl Tutmuş'un oğulları (1239).
7. Mesutşah ve Alâeddin, birinci Firûzşah'ın oğulları (1241).
8. Birinci Mahmudşah ve Nâsireddin, İl Tutmuş'un oğulları (1246).
9. Gıyaseddin Belben ve Gıyaseddin Kert (1265).
10. Keykıbad ve Müizzeddin, Gıyaseddin Bilben'in torunları (1287).

B:

1. İkinci Firûzşah ve Celâleddin (1290).
2. Birinci İbrahimşah ve Rûkneddin, ikinci Firûzşah'ın oğulları (1295).
3. Birinci Muhammedşah ve Alâeddin (1295).
4. Ömerşah ve Şihabeddin, birinci Mübarekşah'ın oğulları (1215).
5. Mübarekşah ve Kutbeddin, birinci Muhammedşah'ın çocukları (1316).
6. Hüsrevşah ve Nasireddin, birinci Mübarekşah'ın evlatları (1320).

¹⁴¹ Mûstemendi Gûrî, a.g.e.s.74.

¹⁴² Mûstemendi Gûrî. Aynı sayfa.

Bu sultanlar Şihâbeddin Muhammed'in ismine hutbe okutmuşlar ve sikkeler bastırmışlardır.¹⁴³

Memlûklülerden bir süre sonra gelen Gurlular'ın devamı olarak Mâlûva sultanları gelmektedirler. (1401-1530) yılları arasında hâkimiyet göstermişlerdir. Recpût kabilesine ait olan eski bir devlettir ki yaklaşık üç asır sultan Gıyaseddin Bilben b. İl Tutmuş dönemine kadar direnmişlerdir. Ama 1265'den sonra Delhi sultanlarına bağlı olmuşlardır. Doğal sınırları güneyden Berîdâ ırmağı, kuzeyden Çâmbel, batıdan Gûcârat ve doğudan Lehendir. Ama Halac sultanları döneminde Hûşengabâd, Ecmir, Rentembûr ve Alîçpûr onlara bağlıymışlardır. Mâlûvelerin İslamı başkenti Mândû şehridir ve müslüman sultanları iki hanedan olarak ardı ardına Mâlûve'de hâkimiyet etmişlerdir.

İlk hanedanı Dilâver Han, Delhi'nin hâkimlerindedir. İlk hanedan ondan ve iki oğlu ve torunundan fazla değildir.

İkinci hanedan da Muhammed Halcı (Halacî) Dilâver Han'ın torunun veziriydi, o da 1530 yılında yok olmuştur.

A: Mâlûvelerin sultanları şunlardan ibarettir:

1. Dilaver Han hâkimiyetinin başlangıç tarihi (1401).
2. Hûşeng Alphan b. Dilâver Han (1405).
3. Muhammed Gazni Han b. Hûşeng (1434).

B: Halaclılar:

1. Birinci Mahmudşah Halacî (1435).
2. Gıyasşah b. Birinci Mahmudşah (1475).
3. Nasırşah b. Gıyasşah (1500).
4. İkinci Mahmud b. Nasırşah (1510-1530).

Bunlar da Gurlular Devleti'nin devamı sayılan devletler ki Hind bölgesinde Moğollarına istilasına kadar hâkimiyetlerini devam ettirmişler, İslam kültürünü o bölgelerde yaşatmışlardır.¹⁴⁴

¹⁴³ Lînpûl, İstânlî, *Tâbâtî-Selâtin İslam*, çev, Abbas ,İkbâl, Tahran, 1363hş, s.265-271.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ'NİN KÜLTÜR VE MEDENİYETİ VE İSLAM KÜLTÜRÜNE KATKISI

4.1. Gurlular Devleti'nde İdarî ve Askerî Yapı

4.1.1. Gurlular Devleti'nin İdarî Teşkilatı

Gurlular uzun bir süre Gaznelilerin hâkimiyeti altında yaşadıklarından dolayı, idari sistem olarak onlardan etkilenmiş, Gazneli Devleti'nin idari sistemini kabul etmiş ve uygulamışlardır. Saltanat alametleri; Hutbe, sikke ve saltanat şemsiyesiydi. Gurlu sultanları da diğer sultanlar gibi saltanat şemsiyesi sahibiydi. Bazen değerli ve makam sahibi olan valilerine de krallık şemsiyesi ve sultanlık lakabı verilmekteydi. Gurlular Devleti kabile hâkimiyetini korumak amacı ile vilayetlere kendi akrabalarından tayinler yapmışlar ve yetkilerin çoğunu valilere vermişlerdir. Bu yönetim şekli bugünkü sisteme göre federal devletlere benzetilebilir. Bu sistem ilk dönemlerde devleti taht kavgalarından korumuşsa da, baş ağrıtıcı hatalar duraklama ve zayıflama dönemine girmeye sebep olmuştur.¹⁴⁵

Sultan sadece ordunun başkomutanı değil aynı zamanda başka meselelerde de tam söz sahibiydi. Gıyaseddin Muhammed, bizzat Divan-ı mezalimde oturarak halkın şikâyetlerini dinlemiş ve adaletli kararlar vermeye çalışmıştır. Gurlu sultanlarından Şihabeddin Muhammed, adalet ve halkın refahı için çaba göstermiştir.

Şartlar ne olursa olsun Gurlular Devleti'nin, Gazneliler'in devamı niteliğinde bir devlet olduğu konusunda birçok tarihçi aynı fikirdedir. Selçuklu ve Gazneliler'de olduğu gibi

---

¹⁴⁴ Lînpûl, a.g.e.s.277-279

¹⁴⁵ Cûzcânî, c.1, s.361.

Gurlular'da da hanedanın başı aynı zamanda devletin ve idarenin başında yer alırdı. Yazılı bir kanunla belirtilmemesine rağmen her zaman yaşça büyük olanlar hanedanın başına geçmek konusunda hep bir adım önde olurlardı. Diğer kardeşler buna itiraz etmez ve hanedanın başı tarafından belirtilen yerlerde merkeze bağlı olmak üzere verilen görevleri yaparlardı. Sultanın yanında devletin ikinci adamı konumundaki vezirler yer alırdı. Vezirler, sultanın gözü ve kulağı olmakla beraber devlet idaresindeki işleyişin aksamamasından da sorumlu olan kişilerdi.¹⁴⁶

Devleti teşkil eden bazı kabileler, buldukları yeri savunmak için sahip oldukları kalelerde özellikle savunma yapmak için piyade yetiştirirlerdi. Ayrıca Hint bölgesinde ordularda caydırıcı özelliği olan ve ordunun en önemli kuvveti olarak gösterilen savaş filleri de bulunmaktaydı. Birçok yetişmiş askeri olmasına rağmen bir sefere çıkılacağı zaman genellikle gönüllü askerlere de başvurulurdu. Ordu savaşa çıktığında zaman, devlete tabi olan diğer devletlerin orduları da Gurlu ordusuna katılır ve sipehsaların(ordu komutanı) emri altına girerlerdi. Savaş sırasında ordunun her türlü masrafı Divan-ı Arz tarafından karşılanırdı. Sipehsalar, ordu için yapılan harcamalar ile ilgili Divan-ı Arz başkanına hesap verecek tek kişiydi. Özellikle Sultan Gıyaseddin ve Sultan Şihabeddin zamanında önemli şehir ve merkezlerde inşa ettirilen kalelerde askeri birlikler yetiştirilerek savaşlara katılırlardı. Bazı kaynaklarda bu sayının 120.000 civarına ulaştığı belirtilir.¹⁴⁷

Hinduşah şöyle yazmıştır; “Gıyaseddin Bilben(Hind bölgesinin emirlerinin Sultanı) oğullarına; Evlatlarım, hiçbir zaman Allah’a şirk koşmayın ve Peygamberlerin sünnetlerini unutmayın. Eğer cehennem ateşinden korkuyorsanız bunun için bu dört şeyi kaçırmamalısınız. Bunlardan biri eksik olursa cehennem ateşinden kurtulmak zor olur. Bu dört şey şunlardan ibarettir; 1.Sultanlar kendi yerini bilmeli, halkın refahı ve Hakk'ın korkusundan başka bir şey düşünmemelidir. 2. Ülkelerinde fuhuşa izin vermemeli. Eğer olursa suçlular ve fasıklar cezalandırılmalı ve ortadan kaldırılmalıdır. 3. İdari işler Allah'tan korkan insanlara verilmelidir. Halkın ahlakını bozmamak için

¹⁴⁶Cûzcânî,c.1, s.361-370.

¹⁴⁷İbnü'l-Esîr, a.g.e. c.12, s.216-222.

fasık bireyler devletten uzak tutulmalıdır. 4- Adaleti sağlayabilmeli ve ülkesinde zülme izin vermemelidir.”¹⁴⁸

Gurlular, divan sisteminde de Gazneliler’den etkilenmiş ve onların yöntemlerini uygulamıştır. Bu sistem kaynağı itibarıyla Abbasî Halifeleri’nin sistemidir. Divanlar şunlardan ibarettir:

Divan-ı Vezaret; Bu divan sultanın vekili olarak genel idari ve mali işlerden sorumludur.

Divan-ı Risalet; Genel sekreterin idari altı olup idari ve siyasi yazışmaları sağlar.

Divan-ı Arz; Ordunun toplanılması, organize edilmesi ve silahlandırılması gibi işlerden sorumludur.

Divan-ı İşraf; Büyük müşrifin başkanlığında, iç ilişkiler ve istihbarat işleriyle ilgilenir.

Divan-ı Avkaf; Bir âlim veya hâkim tarafından idare edilen önemli bir divandır.

Divan-ı Kaza; Bu divanın sultanlar arasındaki adaleti yerine getirmek adına önemli bir yeri vardır. Bu divan Kazı’l-Kuzat başkanlığında toplanır ve kaza meselelerini kontrol etmektedir.¹⁴⁹

4.1.2. Gurlular Devleti’nin Askerî Teşkilatı

Gurlular’ın parlak dönemlerine baktığımızda, askerî ve ordu teşkilatı hakkında yeterince bilgiye rastlanmadığını görmekteyiz. Gurlular Devleti’nin askerî teşkilatının merkezini Gur şehri oluşturmuştur. Devlet genişledikten sonra da teşkilatın merkezi otoritesini Türk ordusu teşkil etmiştir. Tacik (Fars), Afgan ve Hintliler de Gur ordusunda yer almaktadır. Sultan Gıyaseddin ve kardeşi Şihabeddin toprakları genişletmek ve devleti korumak için karışık milletlerden oluşan ordudan faydalanmıştır. Buna rağmen karışık milletleri içeren ordu, Gurlular Devleti’nin son dönemlerinde çöküşlerine sebep olmuştur.

¹⁴⁸Hindûşâh, a.g.e, c.1, s.76.

¹⁴⁹İbnü’l-Esîr, a.g.e. c.12, s.216.

Gurlular'ın ordusu, atlılar ve yayalardan oluşmaktadır. Gurlular at kullanma konusunda tecrübeli olup hızlı koşan atları tercih ediyorlar ve Gazneliler gibi savaşlarda fil kullanıyorlardı. Fil kullanmayı da çok iyi bilen Gurlular askerlerin gıdaları ve ganimet taşımaları için deve kullanıyorlardı.

Hindüşâh'ın rivayetine göre Gurlu askerlerin şapkalarında takılar ve mücevherler mevcut olup zırh yelekleri kullanılmışlardır.¹⁵⁰

İbn Batûta şöyle yazmaktadır; “Gurlu askerlerin karveh adında elbiseleri vardır onu giyince bu elbise baştan aşağıya bedeni kapatıyordu. Karvehi giyen askerler sonra birbirlerinin yanlarına durarak savunma duvarı kuruyorlardı ve silahların çoğundan etkilenmeyip kendilerini koruyorlardı. Karveh, inek ya da öküz derisinden ve pamuktan yapılmıştır ve çoğu silah pamuğu geçemez.”¹⁵¹

Gur bölgesinde demir madeni bulunurdu bundan dolayı Gurlular demirleri çıkartıp silah yaparak Gazneliler'e ve Selçuklular'a hediye ederlerdi.

Silahlarla ilgili Beyhakî şunu ifade etmektedir; “Ebü'l-Hasan, Gurlu emirlerden biriydi, Sultan Mesud'a kalkan ve zırh hediye etti ve Gurlular, Gazne ve Selçuklu hükümdarlarına hediyeler gönderirdi. Bu hediyelerin çoğu zırh, kalkan ve silahlardan oluşuyordu. Bu hediyeler Sultan Alâeddin Cihansuz'un dönemine kadar devam etti.”¹⁵²

Gurlular'ın askerî ve idarî geçim kaynakları, savaştan elde edilen ganimetlerdi.” Hint bölgesinden elde edilen ganimetler, toplanan vergiler ve Gurlular Devleti'nin var olan hazineleriyle ilgili çok bilgi verilmemiş, sadece Şihabeddin Muhammed'in hazinesinin varlığından söz edilmiştir. Cüzcânî şöyle yazmakta; “Gazne hazinesinde elmas en değerli mücevherdir ki 1.500 adet çanak elmas vardı ve bununla birlikte başka mücevher ve nakit para da bulunmaktaydı.”¹⁵³

4.2. Gurlular Devleti'nde Ekonomik Yapı

Buldukları bölgenin coğrafi yapısı nedeni ile kimi kaynaklara göre kervan baskınlarından elde edilen malzemeler, kimi kaynaklara göre de savaş alanındaki elde

¹⁵⁰Hindüşâh, a.g.e. c.1, s.58.

¹⁵¹İbn Battûta, Ebu Abdullah Muhammed, *Rihletu ibn Battûta*, Beyrut 1992,s.272-273.

¹⁵² Beyhakî, a.g.e.s.765.

¹⁵³ Cüzcânî, a.g.e.c.1,s.174.

ettikleri ganimetler, çok iyi silah yapım ustası olduklarından dolayı, bu silahların satışından elde edilen gelirler ile hayatlarını sürdürüyorlardı. Zamanla yapılan seferler neticesinde elde edilen topraklar sayesinde yerleşik düzeni benimsemek zorunda kalan Gurlular, dağlık bölgelerden inerek hayatlarını şehirlerde sürdürmeye başladılar. Yerleşik düzene geçmeye başlamaları ile ekonomik açıdan refah düzeyleri yükselen Gurlular ayrıca stratejik konuma sahip şehirlerde de kendilerine yer edinip ticaret yapma yolunu seçmişlerdir. Buna rağmen eskiden olduğu gibi seferlerde elde edilen ganimetler, komşu hükümdarların göndermiş olduğu değerli hediyeler, devlet hazinesinde hatırı sayılır düzeydeydi. Hayatın birçok alanında olduğu gibi ekonomik yapı ve işleyişte de Gazne'nin etkisinde kalan Gurlular yerleşik düzende her şeyi kontrol edebilmenin neredeyse imkânsız olduğunun farkına vararak en üst kademedden yani saraydan başlayarak halka kadar inen bir kontrol mekanizması yani bir yönetim zinciri oluşturdular. Bu zincirin halkaları defterdara bağlı olmakla beraber her alt kademe bir üst kademeye gerek görüldüğü zaman hesap vermekle de yükümlüydü.¹⁵⁴

4.3. Gurlular'ın İslam Dinini Kabul Etmesi

İslamiyet'i kabul etmeden önce dağlık bölgelerde birbirlerinden ayrı olarak kabileler halinde yaşayan Gurlular, o dönemlerde bir devlet kurma düşüncesi içinde olmadıkları ve sadece yaşama tutunma gayesi içinde oldukları için diğer bir kabilenin varlığını kendi kabileleri için tehdit unsuru olarak görüyorlardı. Birçok kabile birbiriyle düşmandı. Atalarından gördükleri inançlarını sürdürmeye devam ediyorlardı. Bu kabilelerin tamamına yakını putperestti.¹⁵⁵

Gurlular devlet olmadan önce sınır komşuları olan Gazneliler ve Selçuklularla birçok kez savaşmak zorunda kalmış ve özellikle Gazne sultanlarından Sultan Mesud'un yaptığı seferlerde İslamiyet'i ve Müslümanlığı daha yakından tanıyıp öğrenme fırsatı bulmuşlardır. Bundan dolayı Gurlular'ın İslamiyet'i seçmelerinde Gazne Sultanı Mesud'un büyük bir katkısı olduğunu tereddütsüz söyleyebiliriz. Bu katkı sadece dini konularla sınırlı kalmamış; ekonomi, sosyal hayat ve yönetim alanında da kendini göstermiştir. Zaten Gurlular devlet kurdukları zaman ve daha sonraki dönemlerde kendilerini Gazne Devleti'nin devamı niteliğinde bir devlet olarak görmüşlerdir. Coğrafi

¹⁵⁴İbn Havkal, Ebü'l-Kasım, *Sûretü'l-Arz*, Beyrut 2017, s.117.

¹⁵⁵ Cûzcânî, a.g.e.c.1, s.319-320.

özelliklerinden dolayı İslamiyet'in en geç tanındığı ve yayıldığı bölge olarak kabul edilen Gur bölgesinde, her türlü olumsuzluğa rağmen XI. Yüzyılın başlarına doğru Gur halkının büyük bir çoğunluğu İslamiyet ile tanışmış ve Müslüman olmuştur.¹⁵⁶ Fakat İslamiyet hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları için Hak mezheplerin dışına çıkarak Ebu Abdullah Muhammed Kerram en-Nişaburi tarafından oluşturulan Kerramiyye Mezhebi'ni benimsediler. Çünkü diğer mezhepler hakkında bilgi sahibi olmadıkları gibi öğrenecekleri bir makam veya bir yol göstericileri de yoktu.¹⁵⁷ Bu mezhep, (Kerramiyye) taraftarları İslam Dini'ni kendi doğrularına göre yaşamak adına Şii ve Sünni mezheplerin var olan doğrularını eleştirerek özellikle Horasan, Garcistan ve Gur'da kendi fikirlerini yaydı. Gur halkı da kendi kültür ve yaşama şartlarına uygun bir hale getirilmiş olan bu mezhep ile İslamiyet'i yaşamayı kabul etmekte zorlanmadı. Gurlular'ı yöneten sultanlar da Sultan Gıyaseddin ve Sultan Şihabeddin Muhammed zamanına kadar Kerramiyye Mezhebi'ne mensuptular.¹⁵⁸

4.3.1. Gurlular'ın Kültürü, Mezhepleri ve Siyasi Görüşleri

Daha sonraki zamanlarda Gurlular Devleti'nin başına geçecek olan Şânsebânî Hanedanı'nda da durum farklı değildi. Sultan Alâeddin Hüseyin'in iktidarının son zamanlarında bazı imtiyazlar tanıdığı İsmaili'ler, Gurlular Devleti'ne kendi fikirlerini kabul ettirmek istemişlerdi. Fakat onun yerine tahta geçen oğlu Seyfeddin Muhammed, bu bozuk fikirlerin Gur'da yayılmasına engel olmuş yeteri kadar bilgi sahibi olmayan halkın, kafasının iyice karışmasına müsaade etmemiştir. Sultan Gıyaseddin ve Sultan Şihabeddin dönemine kadar Kerramiyye mezhebi hiç tartışılmadan kabul görmüştü. Fakat yapılan seferler sadece devlete ganimet ve toprak kazandırmak ile kalmıyor ister istemez yapılan kültür alışverişleri, insanların dünyaya bakış açısını değiştiriyor ve sahip oldukları dünya görüşünü sorgulatıyordu.

Birçok hanedan üyesinin oldukları gibi Sultan Gıyaseddin ve Sultan Şihabeddin de Kerramiyye Mezhebine mensuptular. Gurlular Devleti büyüyüp geliştikçe kurulan ilim sohbetlerinde zamanın âlimleri ile yapılan istişare toplantılarında diğer hak mezheplerin öğretilerinden etkilenen ve kendilerine göre daha doğru olduklarına inandıkları

¹⁵⁶ Cûzcânî, a.g.e.c.1, s.324-325.

¹⁵⁷ İbn.Esir, c.9, s.221.

¹⁵⁸ Maruf, Atıkkullah, a.g.e.c, 19, s.38.

mezheplere geçerek Sultan Gıyaseddin Şafi, Sultan Şihabeddin ise Hanefî Mezhebine dahil olarak Kerramiyye Mezhebi'ni terk ettiler.¹⁵⁹

Sultan Gıyaseddin farklı din ve mezheplere saygı duyan bir devlet adamıydı. Özellikle Gurlular'ın Horasan ve Gazne'yi ele geçirmelerinden sonra Sultan Gıyaseddin'in, dönemin meşhur âlimlerini sarayında toplayıp onları himayesi altına alması Gur halkının, çeşitli din ve mezhebi tanınmalarına ve onlarla ilgili çok sayıda bilgi sahibi olmalarına vesile oldu. Onlar da tıpkı hükümdarları gibi etkilendikleri mezheplere geçiş yapıyorlardı. Sultan Gıyaseddin'in Şafi mezhebine geçmesinden dolayı bu mezhebe geçişler yoğunlaşıyordu. Bu dönemde Gurlular'ın hakim olduğu topraklar üzerinde İsmail'iler – Şiiler – Hariciler –Hindular – Budistler – Hristiyanlar ve Yahudiler vardılar.¹⁶⁰

Sultan Şihabeddin, ağabeyinden daha dindar olup öğretilerinden etkilendiği Hanefî mezhebini en doğru şekli ile öğrenip yaşamaya ve yaşatmaya gayret etmiştir. Mezhep farklılıklarına rağmen varılmak istenen menzilin aynı olduğunun idraki içinde olan iki kardeş, hiçbir zaman bununla ilgili bir problem yaşamamış aksine İslam adaletini ve Müslüman kültürünü tanıtmak ve yaymak için birbirleriyle yarış eder hale gelmişlerdi. Bunu da fethettikleri yerlere yaptırarak cami, han, hamam, medrese ve çeşmelerle bizlere göstermişlerdir.

Kurucuları Emir İzzeddin Hüseyin döneminden itibaren yayılmacı bir siyaset izleyen Gurlular, en parlak dönemlerinde bile komşuları ile iyi ilişkiler içinde olmayı yeğlemişlerdir. Başlarda amaçları, ideallerine ulaşabilmek için gereken gücü ve birlikteliği sağlamaya çalışırken komşuları ile savaşıp hedeften uzaklaşmamak ve komşu devletlerde muhtemel taht kavgalarından ötürü çıkacak olan iç karışıklıklardan faydalanıp en az zararlı o topraklara sahip olmaktı. Zaten çok stratejik bir öneme sahip olan bölgede çok sık değişen siyasi dengelerde öngörülü olup geleceği tahmin etmek gerekiyordu. Ayrıca Gurlular, Doğu'ya yönelerek Hindistan Yarımadası'nın zenginliklerine göz dikmişti. Buradan kazanılacak olan ganimetler ile ordu daha da güçlendirilebilecek bölgede söz sahibi olmak daha da kolaylaşacaktı.¹⁶¹

¹⁵⁹Maruf, Atıkullah, a.g.e., c.19, s.39-41.

¹⁶⁰Cûzcânî,c.1,s.324.

¹⁶¹Cûzcânî,c.1,s.319-325.

Devletin idari yapısındaki işleyişin belli olmasından ötürü Gurlular, son dönemlerine kadar saltanat değişimlerinde hiçbir sıkıntı yaşamamışlardı. Saltanat babadan oğula geçiyor, oğul yoksa amcalar ve yeğenler devreye giriyordu iktidardaki hükümdarın basiretli bir yönetim göstermesinden dolayı taht adayı şehzadeler arasında birliktelik bozulmadan devam ediyordu. Devletin iyice güçsüzleştiği dönemlerde, düşmanlar tarafından çevrilen türlü entrikalarla şehzadeler arasındaki dayanışma yerini iktidar hırsı ve basiretsizliğe bıraktı. Çoğu zaman kullanıldığının farkına varan şehzadeler, tahtta kalabilmek adına akla hayale gelmeyecek tavizler vermek zorunda kalıyorlardı. Oysa devletin kurulma ve yükselme aşamasında tahta geçebilecek şehzadeler iyi eğitim alıyor ve iyi bir ordu komutanı olarak yetişiyor, şehzadelikleri döneminde kendilerine verilen bölgenin bütün işleri ile de meşgul olarak idarecilik konusunda kendilerini yetiştirmiş olup tahta geçmeye hazır halde bekliyorlardı.¹⁶²

4.4. Gurlular'ın İslam Kültürüne Katkısı

Tarih sayfalarında yer almaya başladıklarında her kabile kendi inanışlarına göre belirli sembollere inanırlardı ve ibadetlerini de bu sembolü benimseyerek ona yaparlardı. Birbirine düşman olan kabilelerin bölgeyi paylaşmaları ile oluşan Gur bölgesi, içerisinde kalan kabileler zaman içerisinde bir bölgenin etrafındaki komşu ülkelerin veya toprakların Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi ile İslamiyeti kabul etme konusunda er veya geç birleşmek zorunda kaldılar. İlk başlarda İslamiyet'te benimsenen dört Mezhep(Hanefî, Malikî, Şafîî, Hanbelî)'in dışında olan Kerramiyye Mezhebi'ni benimsemiş olsalar da yerleşik düzene geçmeleriyle İslamiyet hakkında daha geniş bilgiye sahip olmaları onların mezheplerini değiştirmelerine vesile olmuştur. Her ne kadar bu mezhebin kurucuları tarafından şiddetle tenkit edilseler de bu yoldan dönmeyerek halkın da doğru yolu bulmalarında etken olmuşlardır.

Gazneliler'in devamı niteliğinde bir devlet olarak tarih sayfalarındaki yerini alan Gurlular, tıpkı onlar gibi Hint Yarımadası'nda İslamiyet'i yaymak adına seferler düzenleyerek savaşlar yapmışlardır. Gittikleri her yere, İslamiyet'in hoş görüsünü de götüren Gurlular. Bundan ötürü zaptettikleri bazı yerlerde halkın sevgisi ile karşılaşmışlardı. Gurlu devlet adamları, ele geçirdikleri topraklarda İslamiyet'i yalnızca anlatmanın, İslamiyet'in kalıcı olarak yer etmesinde yetersiz olduğunu öngördükleri için

¹⁶²el - Kazvîni, s.403-405.

girdikleri her gayrimüslim toprak parçasına camiler, hanlar, hamamlar ve medreseler yaptırmışlardır. Ayrıca işgal edilen yerlerdeki tapınakları camilere dönüştürerek, buralarda yaşayan ve İslamiyet'ten bihaber olan insanların bu dini tanımaları ve kabul etmeleri için önemli adımlar atmışlardır. O zamanlarda atılan bu önemli adımlardan günümüze kadar çok az sayıda sanat eseri kalsa da bu kalan sanat eserleri bizlere Gurlular'ın İslamiyet'i yaymak için nasıl fedakârca çalıştıklarını göstermektedir.¹⁶³

Gurlular Devleti'nin himayesi altında çok değerli eserler ortaya çıkmış olmasına rağmen günümüze kadar süren savaşlar neticesinde Gurlular Devleti'nden geriye, onların tarihine ışık tutabilecek ve onları daha yakından tanıyabilmemize imkan verecek çok az sayıda yazılı eser kalmıştır. Bu eserler de ilgisizlikten perişan durumdadırlar.

4.4.1. Gurlular Devleti Zamanında Yapılan İslami Eserler

Gurlular'ın hakim oldukları bölgeleri Müslümanlaştırma çabaları olumlu sonuçlar vermiştir. Fethettikleri bölgelere cami, medrese, han, saray ve kervansaray yaptırarak halkın İslamiyet'i tanınması ve Müslümanlığı benimsemesi için hiç de küçümsenmeyecek katkılarda bulunmuşlardır. Bu dönemde ayrıca ilim adamları ile sanatçılar himaye altına alınarak gözetilmiş ve bir araya toplanarak buldukları bölgeler bir cazibe merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Hal böyle olunca ilim adamları ve sanatçıların yoğun olarak bulunduğu bölgeler aynı zamanda birer ticaret merkezi halini almıştır. Kuruldukları bölgeleri ihya eden pazarlar, bölge halkının da refah seviyesini yükselttiği gibi iktidardaki hanedanın halkın gözündeki değerini de o denli arttırmıştır.¹⁶⁴

4.4.1.1. Minar Cam (Cam Minaresi)

63,3 m. yüksekliğinde olup Sultan Gıyaseddin zamanında (1193-1202) yılları arasında inşa edilmiştir ki Gur şehrinin, Şehrek ilçesi ve Cam adlı köyünde bulunmaktadır. Burada güneyden kuzeye akan Cam Irmağı, doğudan batıya akan Herirud Irmağı yer almaktadır. Bu minare hala Fîrûzkûh'da görünmektedir. Bu minarenin 10 km ilerisinde Şirvan adlı bir minare daha yapılmıştır. Fakat minarenin bakımsızlıktan bugün hiçbir kalıntısı kalmamıştır. Minar Cam değerli taşlarla dekorasyon edilmiş ve üzerinde Farsça

¹⁶³İbnü'l-Esîr, a.g.e. c.12, s.222-225.

¹⁶⁴el - Kazvîni,a.g.e. s.492-499.

yazılar bulunmaktadır. Minarenin alt ve üst kısmındaki değerli mermer taşlara şekilli yazılar işlenmiştir. Mermerin 3. ve 5. numaralarında 19.cüz, Meryem Sûresi; 976. ayet yazılmaktadır. Düzeni şu şekildedir: “Üçüncü mermerin yüzüne 31. Dördüncüye, 43. Beşinciye, 54. Altıncıya, 77. ve sekizinciye de 92. ayetler yazılmıştır. Ayrıca Sultan Gıyaseddin Muhammed’in ismi de geçmektedir. Resim 1’de Cam Minaresi gösterilmiştir.

Resim 2. Cam Minaresi

Minar Cam’ın önündeki Herirud Irmağı tarafında bulunan Fîrûzkûh Sarayı’nın diğer ismi ise Padişahın kızının sarayı anlamına gelen, Ergi Duhteri padişahtır. Uzunluğu 7,87 m, genişliği 4,95 m ve çukurluğu da 4,85 m.dir ki sarayın suyu buradan temin edilmektedir.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Halhlullah, Halıl, *Asar-ı Herat*, Herat,1929.c,1,s.118.

4.4.1.2. Herat Camisi

Herat Camisi; 254 metre uzunlukta, 150 metre genişlikte inşa edilen büyük bir camidir. Ağaçtan yapılmış olan caminin İslam'dan önce de ibadethane olarak kullanıldığı iddiası vardır. Fakat bugünkü halini, İmam Fahreddin Razi(1149-1209)'nin isteği ile Sultan Gıyaseddin inşa ettirmiştir. 444 orta sütun, 460 kubbe, 4 kapı, 12 tane taş finial sahip olan caminin yan yüksekliği 17 m ve ortası 38 m'dir. Cami dikdörtgen şeklinde olup her tarafı mermerdir. Duvarlarına kiremit, içinde ise renkli mermer kullanılmıştır. Yüzeyine Kur'an-ı Kerim ayetleri yazılmıştır. O zamana ait büyüklerin mezarları bu cami'nin bahçesinde yer almıştır. Sultan Gıyaseddin Muhammed'in mezarının da caminin bahçesi'nin kuzey tarafında yer aldığı bilinmektedir.¹⁶⁶ Resim 2'de Herat Camisi gösterilmiştir.

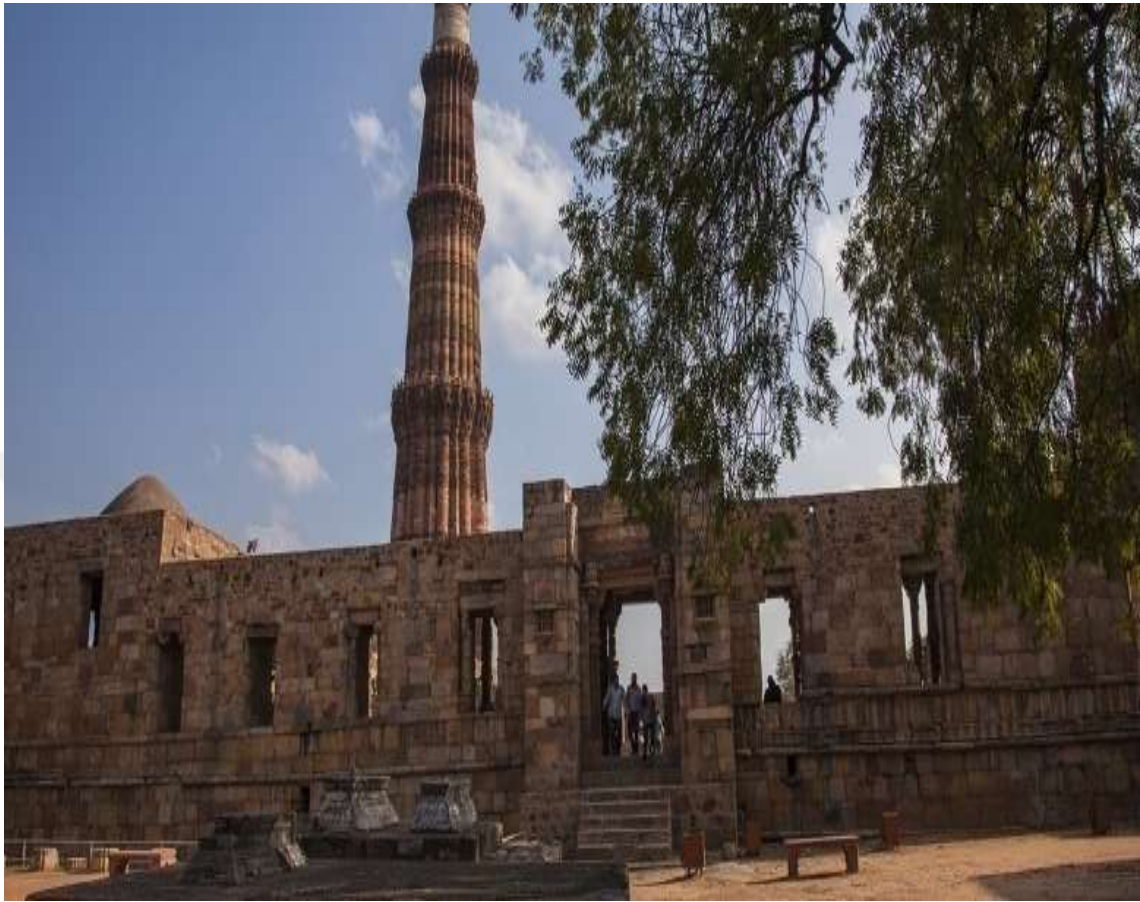

Resim 3. Herat Camisi

¹⁶⁶ Mehdi, Azizi Hemedani, *Heyat Der Mescidi Herat*, Meşhed 1946,s.16-24 ve 34-43.

4.4.1.3. Kuvvetü'l-İslam Camisi ve Kutb Minare

Kutbeddin Aybek (Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed'in Hind Bölgesi'ndeki valisi) tarafından Delhi'de yaptırılmıştır. Bu cami 1195'de bitmiş olup uzunluğu 71 m. ve genişliği 49 m.dir. Cami Hintlilerin bir mabedinin harabeleri üzerinde kutbeddin Aybek tarafından inşa ettirilmiştir.¹⁶⁷ Resim 3'de bu caminin giriş kapısı gösterilmiştir.

Cami'nin hemen yanbaşında inşa edilen minaresi kutb minare diye şöhret bulmuştur. Kutb Minare dünyanın en yüksek minarelerinden, kulelerinden biridir. 73 m.uzunlukta olup az yukarıda bahsettiğimiz caminin banisi Kutbeddin Aybek tarafından yapılmıştır. Yapımının 1230 yılına kadar devam edildiği söyleniyor. Bu minare beş kata bölünmüştür. Her iki katı yuvarlaktır, çünkü minareyi bağlayıcı özelliğine sahiptir. İlk kısmında 56, ikincide 78, üçüncüde 62, dördüncü ve beşincide 50'şer merdiven yapılmıştır. Kutbeddin Aybek, minarenin hepsine kırmızı mermer kullanmış ve

¹⁶⁷Kadi Gevseddin, Mustemendi Guri, *Tarih-i Muhteseri Gur*, 2.Baskı, Herat,2008,s.225-227.

mermerin yüzünde Sultan Şihabeddin, Kutbeddin Aybek, İskender ve Firuzşah'ın isimleri bulunmaktadır. 1368 yılında Firuzşah tarafından restore edilerek beşinci kat eklenmiştir.¹⁶⁸

Resim 4. Kutb Minaresi

¹⁶⁸Mustemendi Guri, a.g.e. s.227-232.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GURLULAR DEVLETİ DÖNEMİN'DE YAŞAYAN BAZI ÂLİMLER VE ŞAİRLER

Bu konuyla ilgili en büyük sıkıntı şudur ki kaynakların yok olması ve daha önce belirttiğimiz gibi Moğollar'ın bölgeyi istila ettiklerinde bütün yazılı eserleri, tarihi, coğrafya'yı, Şairlerin Divanlarını ve Gurlular Devleti dönemine ait olan yazılı eserleri yok etmesidir.

Gurlular'ın hâkimiyeti dönemine ait olan âlimler ve şairlerden şunları belirledik: İmam Fâhreddin Râzî, Nîzâmî Arûzî Semerkandî, Ahmet Meydânî Nişâbûrî, Ali Bâherzî, Kadî Minhacü'ddin-Sîrâc, Cûzcânî, Muhammed b. Münevver Meyheni, Vahidedddin Merv-Rûdî, İmam Sadreddin Kârrâmî Nişâbûrî, Muizzeddin Hirevi, Şeyhü'l-İslam Celaleddin Verşâdî, Sirâceddin Cûzcânî, Ebü Nasr Ferâhî, Muhammed Avfi, Melikyar Gârşîn, Kutbeddin Bâhtîyâr ve Melikü'l-Kelâm Fâhreddin Mübarekşah. Bu insanları Abdulhay Habibi ‘‘ Tarihi Muhtasarı Afganistan’’ adlı kitabında Gurlular döneminin âlimleri ve şairleri olarak listelemiştir.¹⁶⁹

Çehâr makalede Gurlular dönemine ait olan bazı şairlerin adları geçmektedir ve bu şairler; ‘‘ Ebü'l- Kâsîm Refîyi, Ebû Bekir Cevherî ve Ali Sufî ’’dir.¹⁷⁰ Nîzâmî Arûzî'nin eserinde bu şairlerin adları geçmektedir. Ne yazık ki makaleden başka bu eserlerin hiç biri kalmamıştır.

---

¹⁶⁹ Habibi,a.g.e.c.1,s.164.

¹⁷⁰ Çehâr Makale,s.45.

5.1. İmam Fâhreddin er-Râzî

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali Taberistanî Râzî ve İmam Fahreddin Râzî adıyla meşhurdur. O 1165 ya da 1164 'de Rey şehrinde doğmuştur. 1227 yılında Herat şehrinde vefat etmiştir. O Şafii fikhının âlimidir. Onun eserleri iki yüz başlıktan oluşmaktadır ama çok azı bize kadar ulaşarak basılmıştır. Onlardan biri de ‘‘ Mefâtihu’l- Gayb adıyla meşhurdur. Kendi eliyle yazmıştır ve 12 cilttir. İmam Fahreddin Râzî bir süre Bamyân'da yaşamış ve sultan Bâhaeddin b. Sultan Şemseddin, Melik Fahreddin Mesud'un torunu, ona büyük saygı göstermiştir. Bundan dolayı o da ‘‘Bâhâiye’’ adlı eserini onun adına yazarak hediye etmiştir.¹⁷¹

İmam Fahreddin Râzî ve Sultan Şihabeddin Muhammed ile ilgili İbn Esir şöyle yazmaktadır: ‘‘ Sultan Şihabeddin cesur bir insan idi ve Hind bölgelerine çok sefer düzenledi. Oraya İslam Devleti kurdu. Halkına karşı adil ve merhametliydi. Halkın içinde İslam dininin şeriatına göre hüküm ediyordu. Râzî onun sarayında vaaz veriyordu. Bir gün vaaz verirken şunu söylemiştir: Ey sultan ne senin bu gücün ve devletin kalır, ne de Râzînin elbisesi. Biz hepimiz Allah'a döneceğiz. Bunu dedikten sonra sultan Şihabeddin o kadar ağladı ki herkes ona merhamet etti.’’¹⁷²

Sultan Gıyaseddin Muhammed de İmam Fahreddin Râzî'ye çok saygı duyar idi. Bundan dolayı Fahreddin Râzî Gıyasî'ye adlı kitabını ona hediye etmiştir. Farheddin Râzî Herat'a geldiğinde devlet tarafından büyük saygıyla karşılandı. İmam Fahreddin için Herat camisinin yanında ona bir medrese inşa edilmiştir. Fakihler onun civarında toplandılar, bu da Kerâmiye mensuplarına ağır geldi. Çünkü Herat'ta Kerramiye mezhebine inanan çokinsan vardı ve bu insanlar Farheddin Râzî'ye düşmanlık etmeye başladılar. Bunlardan biri de sultan Gıyaseddin'in damadı Melik Ziyaeddin' dir.¹⁷³ Sultan Gıyaseddin Muhammed Fîrûzkûh'da bir dini tören düzenlemişti. Bu törende Hanefî, Şâffî ve Kerrâmiye âlimleri arasında mezhepleriyle ilgili ilmi tartışmalar olmuştu. Bu tartışmalardan sonra Kerrâmiyeler kargaşa çıkartmaya başladılar ama sultan Gıyaseddin, Fahreddin Râzî'nin tarafını seçerek kargaşayı bastırmıştır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Habibi, a.g.e.c.1, s.159.

¹⁷² İbn, Esir, c.12, s.599.

¹⁷³ Müstemendi Gûrî, a.g.e.s.83-84.

¹⁷⁴ Muhammed el-Âmârî, *Şerh Hâl ve Asâri İmam Fehreddin Râzî*, çev, Gulam Ali, Emin Kabilî, Kabil, 1367hş, s.24-25.

Bu konu ile ilgili Halilullah Halil şöyle yazmaktadır: ‘‘ Tarihçiler şuna inanıyorlar ki sultan Gıyaseddin Muhammed, İmam Fahreddin Râzî'nin vaaz ve ders vermesi için Herat camisinin yanına büyük bir medrese inşa etti. Başkalarının dedikleri ve Fahreddin Râzî'nin kendisinin dediğine göre şu belli olmaktadır ki o Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammedin nezdinde ve de diğer Meliklerin yanında (yani Bamyân emirleri) büyük makamı varmış.’’¹⁷⁵

İmam Fahreddin Râzî'nin eserlerinin çoğu Arapça'dır. Ama tarihçilerin söylediklerinden şu sonuç çıkmaktadır. Onun Farsça olan eserleri de vardır ve onlardan biri ‘‘ Câmîu'l-Ulum’’ adlı kitabıdır.¹⁷⁶

5.2. Nîzâmî Arûzî Semerkândî

Ebü'l-Hasan Nîzameddin ya da Necmeddin Ahmet b. Ömer b. Ali Semerkendi Nîzâmî Arûzî adıyla meşhurdur. O 12.yy'ın yazar ve şairidir. Bamyân emirlerinin sarayında yaşamıştır. Onun şiirlerinden birkaç parçadan başka kalmamıştır.

Çehâr Makale: Nîzâmî Arûzî'nin en meşhur eseridir. Ebü'l-Hissameddin Ali şehzade b. Mesut b. İzzeddin Hüseyin adına yazılmıştır. Bu eserin asıl adı ‘‘ Mecme'u'l-Nevadır’’. Ama Çehâr makale şeklinde olduğundan dolayı o ‘‘ Çehâr Makale’’ olarak şöhrete ulaşmıştır. Bu kitap 1157 ve 1158 yılları arasında yazılmıştır. Bu eseri kapsayan giriş ya da tanıtım dört makaledir. Birinci: İdare konusunda bilgi vermiştir. İkinci: Şiir yazma hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü: Astronomi konuları ile ilgili ve dördüncü de tıp ilmi hakkında bilgiler vermiştir. Yazar her makalede ilk olarak bir paragraf konu ile ilgili bilgi vermiş ve sonra konu ile alakalı yaklaşık on hikâyeye zikretmiştir.¹⁷⁷

5.3. Minhâceddin-Sîrâc, Cûzcânî

Ebü Ömer Minhâceddin Osman b. Sîraceddin Cûzcânî, Cûzcânî lâkabı ile meşhurdur (1262 vefat etmiştir). O din ilminde büyük bir âlimdir ve aynı zamanda bir edebiyatçıdır. Gurlular'ın hizmetinde Gârcistan'da yaşamıştır. 1227 yılında Sâgd ve Mûltan'a gitmiştir ve Nâsîreddin Kâbâçe'nin sarayında yer almıştır. Kâbâçe'nin mağlubiyetinden sonra İl Tutmuş'un yanına yerleşmiştir. Bir süre onun ve oğlu

¹⁷⁵ Halil, Halilullah, *Risâleyi Mescidi Cami Herat*, Peşaver,1363hş,s.5.

¹⁷⁶ Mûstemendi Gûrî,a.g.e.s.85.

¹⁷⁷ Muhammed Mûyin, *Çehar Makale Tanıtımı*, Tahran,1366hş,s.1-2.

Nâsîreddin Mahmudşah'ın yanında kalmıştır. Onun en önemli eseri ‘‘ Tâbâkât-î Nâsîrî ‘‘ adlı tarih kitabıdır. Genel tarih olarak 23 bölüme ayrılmaktadır ve bundan dolayı Tâbâkât olarak meşhur olmuştur. Bu kitap 1259-1260 yılları arasında bitmiştir. Tâbâkât-î Nâsîrî Farçadır ve özel olarak Gurlular hanedanını anlatmaktadır. Buna ilave olarak Gazneli Devleti'nin bazı olayları ve Moğollar'ın hâkimiyeti de ek alınmıştır. Hassaten İsmailiye fırkasını yok etme olayı ki kendi bizzat şahitlik etmiştir. Bu eserde bu olay detaylı olarak anlatılmaktadır. Bu eserin değeri, Gurlular tarihi ile alakalı detaylı şekilde bilgi vermesidir. Çünkü yazarın kendisi birçok olayda mevcut olup ve güvenilir kişilerden rivayet ederek bu eseri yazmıştır. Eğer bu eser olmasaydı Gurlular Devleti hakkında güvenilir bilgiye sahip olmamız çok zor olurdu.¹⁷⁸

Cûzcânî Arapça ve Farsçada şiirler yazmıştır ve onun şiirleri ‘‘ Tâbâkât-î Nâsîrî’de ‘‘ yer almaktadır ve İl Tutmuş'u çok övmüştür: O şiirlerden birkaçını örnek olarak Türkçeye çevirerek veriyoruz:

Ey adam bu sıkıntılar senin için, sıkıntılara şeker. ای مرد هان تنگ ترا تنگها شکر

Sen şeker adamsın ve iyiliklerine şeker. شاخ نبات تست بر آونگها شکر

Ta ki senin kökün var sen bir hayat çeşmesisin. تا بوی برد شکر آن چشمه حیات

Utanç getiren o renklere şekerler olsun. آورده از حجات آن رنگها شکر

Cûzcânî bu şiiri İl Tutmuş için yazmıştır.¹⁷⁹

5.4. Fahreddin Mübarekşah

Fahreddin Mübarekşah'ın hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşamıyoruz. Babasının ismi Hasan idi. Mübarekşah büyük bir ihtimalle 1157'de Mültan'da dünyaya gelmiştir. 1206-1210 yılları arasında vefat etmiştir. Melikü'l- Kelâm ve şairler emiri Fahreddin Mübarekşah, Alâeddin Cîhânsûz, Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed'in çağdaşları idi. O Gurlular'ın şecerelerini şiir olarak yazmıştır ki bu eseri Cûzcânî Fîrûzkuh'da görmüştür. Bu konu ile ilgili ondan rivayet ederek bilgi vermiştir. Fahreddin Mübarekşah büyük bir şairdi. Ve sultan Gıyaseddin Muhammed ve Şihabeddin Muhammed'in ona özel ilgileri var idi. Maalesef ki onun şiirlerinden birkaç

¹⁷⁸ Mûstemendi Gûrî, a.g.e.s.88-89.

¹⁷⁹ Mûstemendi Gûrî, s.90.

parçadan başka kalmamıştır. Büyük bir ihtimal ile Moğolların istilasında yok olmuştur.¹⁸⁰

Abdulhay Habibi bu konu ile ilgili şunu rivayet etmiştir: “ İbn. Esir’in yazdığına göre Mübarekşah’ın babasının ismi Hasan’dır ve 1206’da vefat etmiştir. O Farsça ve Arapça’da güzel şiirler yazıyordu. Gıyaseddin Muhammed Gazne ve Herat’ın sultanının yanında büyük bir makama sahipti. Muhammed Avfi “ Libâbu’l- el-Bâb “ adlı kitabında onu çok övmüştür. Onun kaside, dörtlük ve şiirleri çok güzel ve meşhur demıştır. Ve bu kaside Melik Seyfeddin’i övmek için söylemiştir:

Sabah elleri açıldı gelin yenibahara.

دست صباح بر گشاد روی عروس بهار

Onun başına bulutun gözü yağmur hediyeledi.

بر سراو چشم ابر کرد ز ژاله نثار

Kılıçların çarpışmasından alev çıkıp düşmanın başına

برق بر آورد تیغ رعد فرو کوفت کوس

Bayrağı alarak bütün ordu, oldu atlı.¹⁸¹

سر و علم بر فراخت لشکر گل شد سوار

Mübarekşah 1186 ‘da Mültan’dan Lahor’a gitmiştir ve orada 14 yıl boyunca Hz.Peygamber (s.a.v) ile Aşere-i mübeşşeren’in şeceresini araştırmıştır. Bu dönemde Şihabeddin Muhammed ile görüşmüştür ve ona “ secere-î Ensab’ı” yazma sözünü vermiştir. Bu eser Mübarekşah’ın en meşhur eseridir. Gurlular’ın seceresi hakkında bilgi veren tek kaynaktır. Fâhreddin Mübarekşah b. Hasan sultan Gıyaseddin Muhammed’in sarayında genel sekreter ya da sözcü, hem de şairler başkanı olarak görevlendirilmiştir. Nâsîr Zehreddin Sencerî, Sîstân bölgesinin emirinin elçisi geldiğinde Fâhreddin Mübarekşah b. Hasan görüşmüştür.¹⁸²

Bu konu ile ilgi şu bilgiyi aktarmadan geçmemeliyiz. Habibi başka bir yerde şunu rivayet etmiştir. “ Bu Fahreddin Mübarekşah b. Hasan’ı Gurlular’ın şecere-î Ensâb’ın yazarı ve Fâhr-î Müdebbir Mübarek b. Mensur, Mübarekşah lakabı ile meşhurdur. Bu tarihçi Âbâbu’l- Hârb veş-Şecâ’a’nın” ve “ Şecere-î Ensab-ı Mübarekşah’ın” yazarıdır. Ancak birinci Fâhreddin Mübarekşah b. Hasan ile karıştırılmasın. Çünkü birinci Mübarekşah 1206 yılında vefat etmiştir ve ikinci Mübarekşah bu senelerden sonra Hind bölgesinde yaşamıştır. Sonra da kendi seçere-î Ensab adlı eserini Kutbeddin

¹⁸⁰ Mûstemendi Gurî, a.g.e,s.97.

¹⁸¹ Habibi,a.g.e.s.193.

¹⁸² Mûstemendi Gûrî,s.99.

Aybek'e takdim etmiştir. Âbâbu'l- Hârb veş-Şecâ'a adlı eserini de Şemseddin İl Tutmuş adına yazmıştır (1211-1236). İkinci Mübarekşah Kutbeddin Aybek ve Şemseddin İl Tutmuş'un çağdaşdır.¹⁸³

5.5. Muhammed Avfi

Sâdîdüddin Muhammed b. Muhammed Buhârî (1176-1232) yıllarının meşhur yazarıdır o sahabeden Abdurraman b. Avf'tan sonra Avf ya da Avfi lakabı ile meşhurdur. Avfi'nin dedesi İmam Ebü Tâhir Yahya b. Osman Hâdîs ve ensap ilminde uzmanlaşmıştır. Onun dayısı Şerefü'z-Zâmân Muhammedüddin b. Ziyaeddin Âdnân Türkistan Meliklerinin (Hakanlılar ya da Karahanlılar'ın) tarihini yazmıştır. Avfi 12. asrın yeni çeyreğinde Buhâra'da doğmuştur ve eğitimini orada bitirmiştir. Ondan sonraki süreçte Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinde ilmi araştıma için seyahetlerde bulunmuştur. Harezşahlar'ın yıkılmasına kadar Horasan'da yaşamıştır. Bazen vâaz bile veriyormuş. Bir süre Kılıç Arslan ve Karahanlı Nâsîreddin Osman b. İbrahim'in sarayında başkatiplik yapmıştır. Sonra da Moğol saldırısından dolayı Sînd'a gitmiştir. Ve orada da Melik Nâsîreddin Kâbâçe'nin hizmetinde olmuştur. Lübâbü'l- Elbâb adlı eserini Kâbâçe'nin veziri Aynülmülk Fâhredden Hüseyin 'e ithaf etmiştir. Sonra da "Cevâmî'ü'l- Hikayat" adlı eserini Kâbâçe'nin adına bağışlamıştır. Kâbâçe İl Tutmuş tarafından mağlubiyete uğrayarak öldürülünce, bu eserin bütün hizmeti İl Tutmuş'a ulaşmıştır. Cevami'ü'l- Hikayat'ı ilk olarak Kâbâçe'nin ismine bağışlandı ama o ölünce İl Tutmuş'un veziri Ebü Seyyid Cüneydi'ye özelleştirerek bunun ismine yazılmıştır. Lübâbü'l-Elbâb'ta şairlerin özgeçmişleri anlatılmaktadır. Farsça şiir başlangıç tarihinden 13. asıra kadar iki cilt olarak bu eserde anlatılmıştır. 169 edebiyatçı ve şairlerden bilgi vermektedir. Yaklaşık 1222 yılında yazılmıştır.¹⁸⁴

Şiirin ve şairliğin mahiyetine dair bir önsözle başlayan eserde şiirle ilgilenen sultanlar, vezirler ve ileri gelen devlet ricâli, âlimler ve imamlar hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra şairlerin hayatına ve şiirlerine geçilmiştir. Lübâbü'l-Elbâb şairler hakkında bazen çok az bilgi içermesine, ölüm tarihlerini bile kaydetmemesine, üslûbunun ağırlığına,

¹⁸³ Habibi,s.197.

¹⁸⁴ Müstemendî Gûrî,s.96-97.

örnek verilen şiirlerin bazen şairin üslûbu hakkında bir fikir vermemesine rağmen Fars şiirinin ilk dönemleri hakkında değerli bilgiler içermektedir.¹⁸⁵

5.6. Mir Hüseyini Sâdât Gûrî

Tam adı Hüseysin b. Seyyid Âlim b. Ebü'l-Hasan b. Hüseyin Gûrî'dır Mir Hüseyin Sâdât ismi ile meşhurdur. 1273 yılında Gerive denilen Gurun bir köyünde doğmuştur. Mir Hüseyin 1319'da Herat'ta vefat etmiştir. Mâsrâh denilen mezarlıkta gömülmüştür. Vefat ettiği tarih mezarının taşında farsça olarak yazılıdır. Mir Hüseyin'in babası, kendi köyünün emiriydi. Mir Hüseyin Sâdât babasından kalan emirliğini terk etmiştir. Mir Hüseyin'in kızından, bir kız torundan başka evlat kalmamıştır. Bu kız Seyyid Hamze Dâstârbend'in kızıdır ki Mir Hüseyin'in vasiyeti ile Seyyit Nâmetullah Veli Herat'a geldiğinde bu kız onun ile evlendirildi. Seyyid Nimetullah, Herat şehrinin tarikat âlimlerinden biridir ki ondan 62 Farsça ve Arabça eser kalmıştır. Bu kızdan Seyyid Halilullah dünyaya gelmiştir ve dedesinin mirasçısı olmuştur.¹⁸⁶

Seyyid Nimetullah, Ebü Abdullah Yafii'nin müritlerinden birisidir ve Yafii Ahmet Gâzâlî'nin soyundandır ve Mir Hüseyin Sâdât Gurî 1431 Semerkand'da vefat etmiştir.¹⁸⁷

Mir Hüseyin Sadat Multan şehrine seyahat etmiştir. Orada Şeyh Bâhâeddin Zekariya'yı Multânî'nin (doğum 1183 ve ölüm 1268) eserlerini okuyarak onun müridi olmuştur. Mir Hüseyin ‘‘ Kenzû'l- Rümüz’’ adlı şiir kitabında bu âlimi övmüştür.¹⁸⁸

Hand Mir'in dediğine göre: ‘‘ Mir Hüseyin Gıyaseddin Kert'in çağdaşıdır. Bu Gurlular'ın Hind bölgesinde olan hâkimiyetinin devamıdır. Mir Hüseyin bu sultanı şiirlerinde övmüştür. Başka bir çağdaşı Fîrûzşah Hilci'yi(Halacı) de başka bir şiirinde ondan övünerek ismini zikretmiştir. (Fîrûzşah Şihabeddin Muhammed'in kölelerinde biri ki onu Hind bölgesine tayin etmiştir).’’¹⁸⁹

¹⁸⁵ Habibi,s.199.

¹⁸⁶ Müstemendi Gûrî.a.g.s.s.129-130.

¹⁸⁷ Aynı yer.s.130.

¹⁸⁸ Pejvâk, Atıkullah, *Ancmen 'i- Tarihi Afganistan*, Kabil,1345hş,s.278.

¹⁸⁹ Hand Mir Muhammed b. Gıyaseddin, *Habibü'l-Seyr*, Tahran,1915,c.2,bölüm,4.s.603.

Aşadaki eserler Mir Hüseyin'e aittir:

1. Kâlender Nâme: ki mesnevi seklinde olan bir şiir kitabıdır.
2. Si Nâme ya da Aşk Nâme: Bu kitap aşk şiiri olarak yazılmıştır.
3. Penc Genc: Bu kitap beş kasideden oluşmaktadır, arifler ve tasavvuf hakkında yazılmıştır.
4. Sırât-î müstakîm: Nesir halinde olarak tasavvuf hakkında yazılmıştır.
5. Divân-ı Mir Hüseyin: Bu Divân Mir Hüseyin'in şiir kitabıdır.
6. Ânkâ-yı Mâgrib: Eğitim ve gerçekleri hakkında bilgi vermektedir.
7. Ruhü'l-Arvah: Mir Hüseyin'in en iyi eserlerinden birisidir ki Allah'ın isimlerini anlamını ya da tefsiri'ni tasavvuf düşüncesiyle anlatmaktadır ve bu kitab 435 sayfadır.
8. Zâdü'l- Musâfirîn: Mesnevi şeklinde, arifler, tasavvuf ve insan onuru hakkında yazılmıştır.
9. Nâzhetü'l- Arvah: Nesir şeklinde, edebiyat olarak en iyi nesir kitaplarından biri diye biliriz.
10. Terbü'l-Mecâlis: Bu kitab şiir ve nesirden oluşmaktadır, hikmet, ahlak ve tartışma hakkında bilgi verilmektedir.
11. Kenzü'l-Rümüz: Mesnevi ve Mevlana'nın mesnevisinin ayarındadır.¹⁹⁰

5.7. Mevlana Sîrâceddîn

Mevlana Sîrâceddîn Muhammed b. Mevlana Minhaceddîn b.Osman Gurlular Devleti'nin önemli adamlarından biriydi. Gur sultanlarının yanında önemli rolü vardır. Sultan Şihabeddin Muhammed Lahor'u feth ettiğinde Mevlana Sîrâceddin ordunun hâkimi olarak tayin edildi ve on iki deveye onun kitapları ve masası Lahor'a taşınmak için yüklenmişti.¹⁹¹

Âlim sever sultan Bâhaeddin Sâm b. Gıyaseddin Muhammed Bamyân bölgesinin sultanı kendi isimine turkuaz renkli bir yüzük bastırarak ona göndermiştir ve gizli olarak onu Bamyân'a getirmiştir. Onun iliminden istifade etmiştir. Sonra da Mevlana Fîrûzküh'ya gitmiştir. Sultan Bâhaeddin Sâm Bamyân tahtına oturduğu dönemde Mevlana Siraceddin'in dönmesini rica edip, Bamyân'ın hâkimi olmasını istemiştir. Bu nedenden

¹⁹⁰ Mayıl, Hirevi, *Şerh ve Âsârî Mir Hüseyin Gûrî*, Kabil, 1344hş.s.25-31.

¹⁹¹ Pejvak,a.g.e.s.293.

dolayı Sîrâceddin Bamyân'a dönerek oranın genel hâkimi ve bütün şeriat konuları ile ilgili sorumlu olmuştur. Mevlana Sîrâceddîn'in oranın gençlerine eğitim vermesi için, iki medrese sultan tarafından inşa edilerek ona teslim edilmiştir. Hem de sultan Bâhaeddin Sâm tarafından devletin veziri olarak tayin edilmiştir. 1194 'de Gıyaseddin Muhammedin hizmetine girmiştir. İki kere sultanın elçisi olarak Sîstân valisi Tâceddin Harb ile görüşmüştür. Sîstan valisinin ona büyük saygısı vardır. Sonra da Sultan Gıyaseddin Muhammed onu elçisi olarak Halife En-Nâsîr li-Dini Allah Bağdat'a göndermiştir. Mevlana Sîrâceddin Bağdat elçiliğinde Mâkrân denilen yerde 1196 yılında vafat etmiştir. Ne yazık ki bu büyük âlim ve şairden daha fazla bilgi aktarılmamaktadır. Hem de hiçbir eseri bize kadar ulaşmamıştır.¹⁹²

5.8. Gurlular Devleti'nin Şair Olan Sultanları ve Şehzadeleri

Önceden zikrettiğimiz gibi Gurlular'ın sultanları ve şehzadeleri genel olarak ilmi ve âlimi sever, şair ve edebiyatçı olarak yetişmişlerdir. Gurlular sultanları, âlimler ve ilim sahibi insanlar yetiştirmek, ilim geliştirmek için ellerinden gelenini yapmışlardır. Ne yazık ki Moğol istilasından dolayı onların eseri yok olmuştur. Ama kaynaklara yansıyan ve onlardan kalan bazı şiirler, sultanlara ve şehzadelere aittir. Gurlular döneminde edebiyat ve şiirin ne kadar geliştiğini elimizde bulunan sınırlı kaynaklar göstermektedir. Bu sebepten dolayı burada kaynaklardan bulabildiğimiz kadarını anlatmaktayız.¹⁹³

5.8.1. Sultan Âlâeddin Cîhânsûz

Sultan Âlâeddin Cîhânsûz Gurlular hanedanının en büyük şairidir ve Avfi onun divanını Semerkand'ın kütüphanesinde gördüğünü ifade etmiştir. Sultan Sencer'in elinde esir düştüğünde, Sencer'in askerleri onun ayağına bukağı vurmak istediler ama sultan Âlâeddin onlara şunu ifade etti: Sultan Sencer'e şu sözümlü yetiştirin; 'Bana bu davranışı layık görmedim. Ben onun için altın bukağı ayarlamıştım. Çünkü onun makamına hürmetsizlik olmasın diye.' Bu sözünden dolayı Sencer'in askerleri onu altın bukağ ile bağlayıp deveye bindirerek Sencer'e doğru yolladılar. O sultan Âlâeddin'in edebiyatçı, iyi bir şair ve süslü sözlü olduğunu biliyordu ve bir gün onunla görüşmüştür. Âlâeddin onu gördüğünde bir dörtlüğü söylemiştir. Bu şiirde Sencer'i övmüştür. Sencer de bundan dolayı onu yanından ayırmamıştır.

¹⁹² Cûzcânî.a.g.e.c.1,s.232-237.

¹⁹³ Mûstemendi Gûrî.a.g.e.s.161.

Sultan Sencer için yazdığı şiir:

Beni esir aldı, şah öldürmedi beni, kinden.   بگرفت و نکشت شه مرا در صف کین

Hakikaten onun iyiliği beni çok mahçup etti.   هر چند بدم کشتی از روی یقین

Bana bağış etti bir tabak kıymetli mücevher.   بخشید مرا یک طبق در ثمین

Gerçekten bağış etmek budur, bağışdır.¹⁹⁴   بخشایش و بخشش چنان باد و چنین

Sultan Sencer bu iyilikleri ile onu yaptıklarından pişman ettirmiştir. Sencer o olmadan hiçbir şairler meclisine katılmıyordu. Bir gün sultan Sencer tahta oturduğunda ayağı çıplaktı ve ayağındaki beneği Âlâeddin görmüştür. Onunla ilgili şu dörtlüğü yazmıştır:

Ey senin sarayının askerliği benim iftiharım.   ای خاک سرای تو افسر من

Ve senin kölelik küpen, benim mücevherim.   وی حلقه بندگی تو زیور من

Çünkü senin ayağındaki beneği öpsem.   چون خال کف پای تو بوسه زنم

O öpmenin şansı benim başıma gelsin.   اقبال همی بوسه زند بر سر من

Sultan Sencer bu şiiri duyduktan sonra ona dediki sen benim kardeşimsin. Onu kendisine at, koyun sürüsü, develer ve kıymetli mücevherler vererek Gur tahtına geri göndermiştir.¹⁹⁵

Muhammed Avfi Âlâeddin Cihânsûz'un şiirlerinin hakkında şöyle yazmaktadır: “ Onun (Sultan Âlâeddin) şiirleri, padişahlık ve Meliklik şiiridir. Onun yazdığı şiirler, Sultan Âlâeddin Atsız'm (Harezşah) şiirleri ile birlikte bir cilt kitap olarak toplanmıştır ki Semerkand'ın Pirdevat adlı kütüphanesindedir. Onun şiirleri, edebiyet konusunda ilk sıralarda gelmektedir. Ama onun Gazne ve Hind bölgelerine ait yazdığı şiirler bu kadar olarak kısaltmıştır.”¹⁹⁶

¹⁹⁴ Cûzcânî,c.1,s.347.

¹⁹⁵ Cûzcânî,c.1,s.348.

¹⁹⁶ Avfi, Muhammed, *Lübâbü'l-Elbâb*, Tahran,1335hş,c.1,s.39.

5.8.2. Melik Tâceddin Temrânî

Melik Tâceddin Temrânî sultan Gıyaseddin Mahmud'un kayın babasıdır. Yani sultan Bâhaeddin Sâm ve Şemseddin Muhammed'in dedesidir.

Temrân, Gur bölgesindeki beş dağdan birisidir. Eşk denilen dağın bölgesinde yer almaktadır. O bu bölgeye Gıyaseddin Muhammed tarafından emir olarak tayin edilmiştir. Eskiden bölge ya da vilayetin valisinin veya emirinin hakim oldukları bölgenin ismini, vali ya da emir lakap ya da soyisim yerine kullanıyorlardı.

Tâceddin Temrânî iyi ahlaklı, cömert ve âlim sever biriydi ve kendisinde iyi bir şair olarak yetişmişti. Çok güzel şiirler yazmıştır. Sultan Gıyaseddin Mahmud'un avcılık maharetini överek şiir yazmıştır.¹⁹⁷

5.8.3. Melik Nâsîreddin Gûrî

Mînâhcü'ddin Sîrâc, Cûzcânî, Melik Nâsîreddin'in bir akrabasıyla evlenirken ondan bir at istemiştir. O da Cûzcânî'nin isteğine şiirle şöyle cevap vermiştir:

İnşallah yüreğindeki istek bertaraf olur. انشاءالله غم دلت رفته شود

Ve o istediğin kıymetli şey hazır olur. وآن در گران بهایی تو سفته شود

Sen benden at istemişsin önemli değil. اسپى که زمن خواسته عذرى نيست

Eğer başka bir isteğin varsa söyleyebilirsin.¹⁹⁸ با آن اسپ بسى عذر دگر گفته شود

Melik Nâsîreddin Cûzcânî'nin isteğini kabul ederek bu şiir ile cevap vermiştir ve başka bir isteğini de kabul edeceğini bildirmiştir.

¹⁹⁷ Avfi, a.g.e.c.1,s.51.

¹⁹⁸ Cûzcânî, c.1,s.340.

SONUÇ

Gur bölgesi dağlık ve engebeli bir konumda yer almakta ve bölge ahalisi savaşçı bir ruha sahiptir. Nitekim Gurlular tarih boyunca cesur bir millet olarak tanınmıştır. İstiklalini ve devletini korumak için, çeşitli mücadeleler vermiştir. 1009-1011 yılları arasında Gazneli Sultan Mahmut tarafından Gurlular'ın Başkenti Fîrûzkûh fethedilmiştir. 1009 yılından, 1153 yılına kadar Gazneli ve Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak yaşamaya devam etmişlerdir. Ayrıca Gazneli Sultan Mahmut ve oğlu Sultan Mesut'un Gurlular'ın İslamiyet'e kavuşmasında büyük rolleri vardır.

Gurlular, 1009 yılından itibaren; Gazneli ve Selçuklu Devleti'ne 1149 yılına kadar kesintisiz vergi ödemişler, ama 1149- 1153 yılları arasında, Gazneliler ve Selçuklular'a karşı direnmiş ve vergileri bazen ödemeyerek, bağımsızlık hülyalarına dalmışlardır.

Gurlular kendi devletlerini kurma fikrini gerçekleştirmek için fırsat bekliyorlardı. Gazneli Devleti'nin zayıflaması ve Sultan Sencer'in 1153 yılında Oğuzlar'ın eline esir düşmesini büyük bir fırsat bilen Gurlular, ilk olarak 1154 yılında bağımsızlıklarını ilan ederek, Gurlular Devleti'nin temelini attılar. Gurlular 1157 yılından sonra Horasan bölgesine hakim olarak güçlendiler. Daha sonra 1187 yılında sadece Hint bölgesinde hükmeden Gazneliler'e son vererek, kendi imparatorluklarını kurdular.

Gazneliler'in devamı olarak bilinen Gurlular, en parlak dönemlerini Sultan Giyaseddin Muhammed(1162-1202) ve Sultan Şihabeddin Muhammed(1202-1205) döneminde yaşamıştır. Bu dönemde Abbasi Halifesi de Gurlular Devleti'ne destek vererek memnuniyetini göstermiştir

Sultan Şihabeddin'in ölümünden(1205) sonra Gurlular Devleti, iç karışıklıklardan dolayı sarsılmaya ve bölünmeye başlamış, 1214 yılına gelindiğinde Horasan bölgesinin tamamı Harezmsahlara hakimiyeti altına girmiştir. 1215 yılının sonunda Muhammed Harezmsah, Gurlular Devleti'ne son vermiştir.

Devletin başlıca geçim kaynakları; savaş ganimetleri, mallardan alınan ticari vergiler, tâbi olan devletlerin ödediği vergiler, çeşitli hükümdar ve eyalet valileri tarafından gönderilen hediyelerden oluşmaktadır.

Gurlular, idarî sistemde Gazneliler ve Selçuklular'ı örnek alarak hanedan içerisinde gelen sultana, mutlak hâkimiyet yetkisi verip idarenin başına getirmişlerdir. Tahta geçişi düzenleyen bir kural bulunmamakla beraber, büyük evladın tahta geçmesi ile ilgili yaygın bir görüş hakim olmuştur.

İslamiyet'le tanışmadan önce putperest bir topluluk olan Gurlular, İslam dini ile tanıştıktan sonra Kerramiyye Mezhebi'ni benimsemiş sonraki yıllarda ise ülkede Hanefi ve Şafi mezhepleri yaygınlaşmıştır.

Gurlular'ın, İslamiyet'in benimsenmesi ile başlayan ve Gazne'nin fethi ile zirveye tırmanan, hakim oldukları bölgeleri Müslümanlaştırma çabaları olumlu sonuçlar vermiş, fethettikleri yerlere cami ve medrese gibi yapılar yaptırarak halkın İslamiyet'i tanınması ve Müslümanlığı benimsemesi için çaba göstermişlerdir. Cam Minaresi, Herat Camisi, Kuvvet-ül İslam Camisi ve Kutb Minaresi gibi yapılar, Gurlular'ın İslam kültürüne kazandırdığı önemli eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKSAYÎ, Kerimüddin Mamhud, *Müsameretü'l-Ahbar ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, Tahran,1943.
- AVFÎ, Muhammed, Abdulraman b. Avf sâhâbeden, *Lübâbü'l-Elbâb*, Tahran,1335hş,c.1.
- AZİZPUR, İyd Muhammed, Makale, *Hastgahı Kevmi ve Zebanı Guriyan*.
- BERLAS, Mekkale, *Zebanı-Akvam-ı Afganistan*, Ariyana Berun, Kabil,2012
- BAYUR, Hikmet, *Hârizmşah Alaüddin Tekiş'in Adı Hakkında*, İstanbul,1950.
- BEYHAKÎ, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Hüseyin, *Tarih-i Beyhaki*, Esatir Matbaası, Tahran,1976.
- CLİFFORD, Edmund Bosworth, *The Political And Dynastic History of The Iranian World, (A.D. 1000-1217), The Cambridge History of Iran, c.5*, Cambridge University Press, New York, 1968.
- CLİFFORD, Edmund Bosworth, *Gazneliler Tarihi*, Tercüme(İngilizceden Farsçaya Hasan Anüşe) Tahran, 1970,c.1 ve 2.
- CÛZCÂNÎ, Minhâce'ddîn -Sirâc, *Tabakât-ı Nâsırî*, c.1, Kabil,2.Baskı 1963.
- ÇETİN, Osman, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, 3. baskı, Düşünce Kitabevi İstanbul, 2011
- DAMES, M. LONGWORTH, "*Gûriler*", Paris. 1997,c.4.
- Muhammed Mûyin, *Çehâr Makale Tanıtımı*, Tahran,1366hş.
- EI-BİRÛNÎ, Ebü'r-Reyhân, *El-Âsâr'il-Bâkiye*, Beyrut,1944.
- EI – KAZVÎNÎ, Zekeriyâ b. Muhammed b.Mahmud, *Âsâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l-İbâd*, Beyrut, 1954.
- EI- HUZERÎ, Muhammed Bek, *Ed-Devletü'l -Abbasiye*, Beyrut,2002.
- EI-UTBI, *Kitabü'l-Yemini*, İng Ter: James Reynolds, Harvard College Library, London,868.
- EI-HÜSEYİN, Ali, *Ahbâru'd-Devleti's-Selçukiyye*, Türkçeye çeviren: Necati Lügâl, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- EI-SULABI, Ali Muhammed, *Devletü'l-Selacika*, Daru'l- Marife, Bayrut 2006.

- FÂHRÎ MÜDEBBİR**, Muhammed b.Mensur b. Sayıd, *Adâb'ül- Harp ve's- Şecâ'a*, Araştırma, Ahmed Sûheyli, Tahran,1346hk.
- FİRDEVSÎ**, Ebü'l- Kâsim, *Şehname-i Firdevsi*, Tahran,1926, c.1.
- **FÜRÜZANÎ**, Seyid Ebü'l-Kasım, *Tarih-i Gazneviyan*, Tahran,1970.
- GUBAR**, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir- Tarih*, Kabil, 1394 hş,c.1,2.
- HALİL**, Halilullah, *Asar-ı Herat*, Herat,1929,c.1.
- HAMAVÎ**, Ebü'l-Fidâ, Ismail b. Ali, *Takvîmü'l-Büldân*, Paris,1840.
- HABİBÎ**, Abdulhay, *Tarih-i Afganistan*, Kabil 2008,
- HABİBÎ**, Abdulay, Pete Hizâne, 3.baskı, Kabil,1943.
- HABİBÎ**, Abdulhay, Emir Karur ve Dudman-î-u,Kabil,1361hş.
- **HALİL**, Halilullah, *Risâleyi Mescidi Cami Herat*, Peşaver,1363hş.
- **HAND MİR**, Muhammed b. Gıyaseddin, *Habibü'l-Seyr*, Tahran,1915,c.2,bölüm,4.
- **HEMEDÂNÎ**, Reşideddîn, Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, c.1-2, Tarhan,1953.
- HİNDÜŞHÂ**, Muhammed Kasım, *Târih-i Firişte*, c.1, Kanpur,1883.
- İBN BATTÛTÂ**, Ebu Abdullah Muhammed, *Rihletu ibn Battûta*, Beyrut,1987.
- **İBN HAVKAL**, Ebü'l-Kasım, *Sûretu'l-Arz*, Beyrut,1926.
- **İBN HAVKAL**, Ebü'l- Kasım, *Kitabü'l-Mesalik ve'l- Memalik*, Leyren,1872.
- **İBN HALDUN**, Abdurrahman b. Muhammed, *El-iber (Tarihi İbni-Haldun)*, Beyrut,1947,c.3.
- **İBNÜ'L-ESİR**, İzzeddin, *el-Kâmil fi't-Târîh*, c.1-11 ve12, Beyrut,1966.
- **İBN KESİR**, Ebü'l-Fidâ Ismail b. Ömer, *El-Bîdaye ve'n-Nihaye*,4.Baskı, Beyrut, 2015, c.14.
- **İnternet kaynağı**, <http://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular1.jpg> Erişim Tarihi:19.08.2018.
- **KÖYMEN**, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci. İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- **KÖYMEN**, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine, S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstüsü, Editör, Mehmet Ali Hacıgökmen, 1.Baskı,Konya,2011.*

- **LÎNPÛL**, *İstânlî, Tâbâtî-Selâtin İslam*, çev, Abbas ,İkbâl, Tahran, 1363hş.
- **MEHDÎ**, Azizi Hemedani, *Heyat Der Mescidi Herat*, Meşhed, 1926.
- **MAYIL**, Hirevi, *Şerh ve Âsârî Mir Hüseyin Gûrî*, Kabil, 1344hş.
- **MÛSTEMENDÎ GURÎ**, Kadı Gavseddin, *Tarih-i Muhteseri Gur*, 2.Baskı, Herat 2008.
- **MUHAMMED**, el-Âmârî, *Şerh Hâl ve Asârî Imam Fehreddin Râzî*, çev, Gulam Ali, Emin Kabil, Kabil, 1367hş.
- **MARUF**, Atıkullah, Makale, *Guriha ve Suriha, Mücele-yi Ariyan*, c.9 Kabil, 1990.
www.jame-ghor.com
- **NİZÂMÎ ARÛZÎ SEMERKANDÎ**, *Çehar Makale, Araştıma*, Dr.Muhammed Müyin, Tahran, 1366hş.
- **ÖNTÛRK**, Vural, *Ravzatü's-Safâ ve Habibü's-Siyer'e Göre Gurlular, Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 2018.
- **PEJVAK**, Atıkullah, Ancmen'i- Tarihi Afganistan, Kabil, 1345hş.
- **PENCŞİRÎ**, Aziz Ahmed, *Coğrafayı Tarih-Gur*, Kabil 1360hş, baskı, Kabil ün,
- **SIDDIK FERHANG**, Mir Muhammed, İktıdar Hussain, "Gurlular", *DİA*, XIV, 1996.
- **SIDDIK FERHANG**, Mir Muhammed Sıddık, Ferhang, *Afganistan Der Penc Karn-ı Ahır*, Tahran, 1371hş, c.2.
- **ŞEHRÂNÎ**, İneyetullah, *Tarih-nijadha ve akvamha der Afganistan*, Kabil, 2012.
- **TOĞAN**, A.Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi' ne Giriş*, Cild 1 en eski devirlerden 16. Asra Kadar, 3.baskı, İstanbul 1981.
- **V.V.BARTHOLD**, *Mogol istilasına Kadar Tükistan*, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Kervan Yayınları, İstanbul, 1981.
- **YAKUT EL-HAMEVÎ**, (Ebu Abdullah Şihabeddin Yakut), *Mu'cemü'l-Büldân*, c.4, Beyrut, 1956.
- **Yazarı belli değil**, *Hududü'l-Âlem*, Beyrut, 1921.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Maarajuddin H.JAMALUDDİN

Uyruğu: Afganistan

Doğum Tarihi ve Yeri: Afganistan,Tahar 05.07.1984

Medeni Durumu: Evli

Tel: +905386441449

e-posta: m_jamalpor@hotmail.com

Adres: 30 Ağustos Mah. Anamur Cad. Yılıkaya Apt. No:1 Melikgazi-Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi İslam Tarihi Anabilim Dalı	2019
Lisans	Kuveyt Üniversitesi Tarih ve İngiliz Edebiyatı	2011
Lise	İstiklal lisesi Afganistan kabil	2005

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça, Farsça, Özbekçe